Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Historisk Tidsskrift,

Syvende Række,

udgivet

af

den danske historiske Forening,

ved dens Bestyrelse.

Redigeret

af

J. A. Fridericia,
Foreningens Sekretær.

Fjerde Binds femte Hefte.

Kjøbenhavn.
Bianco Lunos Bogtrykkeri.
1903.

Udgives sammen med 6. Hefte for 1. Halvaar 1903.

Den danske historiske Forenings Bestyrelse bestaar af:

Museumsassistent **M. Mackeprang**, Prof. **Kr. Erslev**, Prof. **Joh. Steenstrup**, Generaltolddirektør **Marcus Rubin** og Prof. **J. A. Fridericia.**

Foreningen har udgivet:

Historisk Tidsskrift. 1—6. Bd. 1840—45. Nyt historisk Tidsskrift. 1—6. Bd. 1846—56. 3. Række. 1—6. Bd., samt Register. 1858—69. 4. Række. 1—6. Bd. 1869—78. 5. Række. 1—6. Bd. 1879—87. 6. Række. 1—6. Bd. 1887—97. 7. Række 1—3. Bd. 4 Bd. 1—4. H. 1897—1903. Indholdsfortegnelse til 1—5. Række. 1889. (Forskellige Hefter af 1. og 3. Række er udsolgte.)

C. Molbech: Historiske Aarbøger. 1—3. Del. 1845—51.

—— Historisk-biographiske Samlinger. 1—3. Hefte. 1847—51.

J. P. F. Kønigsfeldt: Genealogisk-historiske Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter. 2. omarb. Udg. 1856.

N. M. Petersen: Bidrag til den danske Literaturs Historie. I—VI. 1853—64. (Udsolgt undtagen VI, Registret.)

H. G. Garde: Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700. 1861.

Fr. Hammerich: Den hellige Birgitta og Kirken i Norden. 1863. (Udsolgt.)

O. Vaupell: Kampen for Sønderjylland 1848—50. I—III. 1863—67. (Udsolgt.)

H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621. 1—3. Del, samt Aktstykker. 1868—77.

Joh. C. H. R. Steenstrup: Historieskrivningen i Danmark i det 19de Aarhundrede (1801—1863). 1889.

Foreningens Medlemmer kan faa de af denne udgivne Skrifter, for saa vidt Forraad haves, imod at udrede de tilsvarende Bidrag, 2 Kroner for hvert Halvaar. For ethvert Bind af de første fire Rækker af Historisk Tidsskrift betales som for to Halvaarsleveringer, for et Bind af 5te—7de Række betales som for tre Halvaarsleveringer. C. Molbechs Historisk-biographiske Samlinger regnes til en Pris af to Leveringer. Af Rørdams Universitetets Historie vil ethvert Bind med tilsvarende Aktstykker regnes som to Halvaarsleveringer. Ellers gælder ethvert af Foreningen udgivet Bind for en Halvaarslevering. Registret til 3dje Række af Historisk Tidsskrift leveres, naar ønskes, gratis sammen med 6te Binds 3dje Hefte; ellers betales det med 1 Kr. Indholdsfortegnelsen til de fem første Rækker af Historisk Tidsskrift koster 50 Ø. eller leveres, om ønskes, gratis med Steenstrups Historieskrivningen i Danmark.

Følgende yderligere **Prisnedsættelse** gælder dog foreløbig for Medlemmerne:

Historiske Aarbøger, udg. af C. Molbech. 1—3. D. 1 Kr. 50 Ø.

Historisk-biographiske Samlinger, udg. af C. Molbech. 1 Kr. 50 Ø.

Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700 af H. G. Garde. 1 Kr. 50 Ø.

Kommunitetet og Regentsen fra deres Stiftelse indtil vore Dage af C. E. F. Reinhardt. (Særtr. af Hist. Tidsskr. 3. R. 3. Bd.) 1862. 1 Kr.

Den finansielle side af erhvervelsen af hertugdømmerne 1460—1487.

Af
Erik Arup.

(Sluttet.)

V. 1471—1479. Bisp Alberts tid.

Kautionisterne og recessens forfattere havde saaledes gjort, hvad der stod i deres magt, for at sikre en reorganisationspolitik, om end de havde maattet indskrænke sig til at træffe bestemmelse om kautionsgældens hurtige afvikling; udenfor deres omraade laa al den øvrige gæld i landene. Men en saadan politik kunde ikke gennemføres uden kongen, alt afhang af hans holdning. Der krævedes kun eet af ham: at han ikke søgte at drage pekuniær fordel af landene til dem uvedkommende formaal, med andre ord, at han ikke drog dem ind i sin storpolitik. Men netop dette laa ganske udenfor kongens tanke og vilje. Maaske ogsaa udenfor hans evne; det kunde være vanskeligt nok at drage grænsen mellem landenes og kongerigernes sager; var det saaledes landene eller kongerigerne, der burde bære omkostningerne ved hans store rejser[1])? Men kongen var nu mest tilbøjelig til at

[1]) Dette gjaldt ogsaa den store handelsgæld, som kongen i aarenes løb paadrog sig hos nordtyske købmænd, der maatte give ham

tage pengene der, hvor han kunde skaffe sig dem, uden hensyn til, om det var med rette eller urette. Allerede Kiels pantsættelse var et stort eksempel herpaa; dengang toges der vel endnu forbehold[1]), men hvor vanskeligt var det ikke at faa et saadant indført i mangfoldige andre tilfælde, og hvor virkningsløst var det ikke. Det synes endog som om kongen netop paa grund af den fæstnelse af forholdene, der opnaaedes i 1470, har ladet alle hensyn vige. Resultatet af selve aaret 1470 og af det følgende tiaars finansielle historie er først og fremmest dette: en stærk forøgelse af den samlede gældsmasse.

Dette begyndte som sagt allerede i selve aaret 1470; og skönt man paa grund af materialets ufuldstændighed og karakter ikke i hvert enkelt tilfælde bestemt kan angive grunden til gældsforøgelsen, er det dog nok muligt i de store træk at angive hovedaarsagerne dertil. Først maatte jo kongen overtage og betale al den gæld, som grev Gerhard havde stiftet, medens han styrede landene. Noget af denne gæld var pantegæld: Slesvig kapitel havde 1468 18 Oktbr. for 1400 ℔ købt 98 ℔ aarlig rente af Ejdersted, Everschup og Utholm[2]), Lübeckerkøbmanden Heyne Boltzen havde for 500 ℔ købt 40 ℔ aarlig rente af Oldesloe told, Hamburgerkøbmanden Hoyger Tzerneholt for 1200 ℔ 100 ℔ af kongens andel af tolden i Hamburg; disse

---

en udstrakt kredit. Allerede nu var den ret betydelig, kongens samlede gæld til Lübeckerkøbmanden Heyne Boltzen beløb sig saaledes til 5260 rh. g., hvorfor han 1470 $^{25}/_{7}$ fik kongens brev med løfte om betaling $^{29}/_{9}$. Reg. Chr. I, 401.

[1]) Dipl. Chr. I, 152: Unde wannere wii . . . den Kiil van den van Lubeke wedder losen willen, scholen . . . wii dat doen myt der riike gelde vnde guderen, na deme de schade vth den riiken is bescheen. Men dette forbehold glemtes i aarenes løb, og det blev hertug Frederik, der i 1497 maatte indløse byen.

[2]) Gem. arch. cap. XXXII. Indl. oblig. nr. VII, litra E, nr. 25.

rentekøb bekræftedes af kongen [1]). Derimod havde greven været mindre omhyggelig for at faa betalt skyldige renter; forskellige stiftelser og vicarier i Lübeck, der havde penge udestaaende i landene, mødte med krav paa forfaldne renter, og kongen maatte udstede recognitioner herfor [2]). Endelig havde greven optaget laan, hvor han kunde hos adelige i landene, det er aldeles umuligt at sige noget om, hvor meget denne løse gæld beløb sig til; en del af den betalte kongen maaske straks og skaffede sig midler hertil ved hos borgmesteren Henrik Castorp i Lübeck og andre lybske borgere 28. Septbr. at optage et laan paa 3200 ℔, hvorfor han gav dem 224 ℔ aarlig rente af Gottorp tolden [3]), for en anden del af den var det maaske, han udstedte gældsbreve, til Luder Rumor paa 3500 ℔, til Mathias Ratlow paa 400 ℔, til Eggert Hesten paa 1430 ℔, alle at betale Mortensdag 1471, og til Jørgen Krummedige paa 1500 ℔, hvilket bisp Albert lovede at betale [4]). Men med disse transaktioner af 1470 slap kongen ikke; stadig fra det følgende tiaar hører man, at kongen maa udstede gældsbreve til folk, der have krav paa greven, rimeligvis som hans kautionister, saaledes er der flere adelsmænd,

---

[1]) Heyne Boltzens allerede 1470 $^{12}/_{5}$, Reg. Chr. I, 350; kongen havde et par dage i forvejen — $^{5}/_{5}$ — benyttet sig heraf til selv at pantsætte ham endnu 40 ℔ for andre 500 ℔. Reg. Chr. I, 106 cf. 312. — Reg. Chr. I, 110.

[2]) Det drejer sig her særlig om disse stiftelsers ældre laan i Segeberg, cf. ovfr. p. 337, anm. 1. 2 recognitioner af 1470 $^{30}/_{9}$ til vicarier og stiftelser i Lübeck (Reg. Chr. I, 115, 116) paa 1200 ℔ og 1822 ℔; den opgørelse, der gik forud, er for den sidstes vedkommende bevaret. RA. Gem. arch. cap. XII, nr. 58, den opsummeres der til 1822 ℔ 7 ß, skal være 1812 ℔ 7 ß.

[3]) Reg. Chr. I, 113: utgegeven . . . beschedeliken in betalinge sodaner schulde alse wy unsen guden mennen . . . der sulven lande . . . schuldich weren.

[4]) Reg. Chr. I, 404—407.

der hver især have krav paa 2400 ℔; to af dem, Otte Sehested og Otte v. Alefeld, faa disse anerkendte 1473 19 Maj i Ribe med løfte om betaling Mortensdag 1473 og 1474[1]); andre som Godske Ranzau og Claus Ratlow nævnes først med disse krav 1480, hvor ogsaa Otte v. Alefelds krav atter bekræftedes; Henrik Ranzau havde som grevens kautionist betalt 700 ℔, indtil 1473 21. Decbr. havde kongen heraf betalt ham 60 ℔, med de resterende 640 ℔ forhøjedes saa hans pantesum i Aabenraa[2]).

Om den forøgelse af pantegælden, som udførelsen af recessens bestemmelser medførte, er der ovenfor talt, og det er der lige berørt, at kongen maaske i et og andet tilfælde benyttede sig heraf til at rejse mindre nye laan. Sikkert er det i al fald, at kongen i Oktbr. og Novbr. maaned 1470 optog en del nye laan, for størstedelen mod pant; de færreste hos landenes adel, dog fik Claus v. d. Wisch i Oktbr. gods i Kampen sogn i pant for 2500 ℔, Claus v. Alefeld Johanssøn 10. Oktbr. Riseby ting i Svansen for 800 ℔, flere derimod hos hamburgske og lybske købmænd eller hos gejstlige[3]). Det er muligt, at en del af

---

[1]) Det synes, som om kongen 1472 $^{2}/_{11}$ har afsluttet overenskomst med sin broders kautionister, maaske staa da disse breve paa 2400 ℔ i forbindelse dermed. Quellensamml. der s.-h.-l. Ges. II, 32. Hamb. Kämmer. III. 60. Reg. Chr. I, 144, 145.

[2]) Reg. Chr. I. 189, p. 296, 301. — 148. Ogsaa senere i tiden maatte kongen overtage at svare til gæld, som greven havde stiftet, saaledes fik Henrik Kluver 1473 $^{23}/_{4}$ et gældsbrev paa ikke mindre end 4000 rh. g. og 150 ℔ „van wegen greven Gerdes to Oldenborch", og erkebisp Johannes af Magdeburg $^{9}/_{4}$ s. a. et andet paa 1000 rh. g., som han efter kongens opfordring havde anvendt til hjælp for greven, da Delmenhorst belejredes af Bremerne. Reg. Chr. I, 413, 410.

[3]) Reg. Chr. I, 118, 124. 1470 $^{1}/_{9}$ pantsættes en særlig kgl. indtægt af Hamburgtolden til Erik v. Tzeven for 75 rh. g.; $^{25}/_{9}$ hele kongens del af samme told for 3000 ℔ til Hoyger Tzerneholt, der

disse nye laan ere optagne for at afvikle anden gæld, men det sandsynligste er dog, at kongen derved har skaffet sig rede penge til omkostningerne ved det forestaaende store tog til Sverige. Dette er i alt fald sikkert tilfældet med et større laan paa 4000 ℔, som kongen 9. Decbr. optog hos Hamburgs raad, det skulde tilbagebetales Mortensdag 1471 med 266 ℔ 10 ß 8 ₰ i renter, og der blev herfor stillet kautionister[1]). Til denne tid hører muligvis ogsaa optagelsen af et laan paa ikke mindre end 8500 rh. g. hos de mecklenburgske Adelsmænd Werner og Frederik v. Bülow, men dette laans historie er meget dunkel; af recessen af 1480 kan man se, at det til den tid var indfriet og alene deraf ser man ogsaa dets størrelse; naar det her formodes, at det er optaget i 1470, er det blot fordi man tidligere intet hører derom, medens store rente- og afdragsbetalinger til Bülowerne straks fra begyndelsen af figurere i bisp Alberts regnskaber[2]).

Naar derimod Sivert Brockdorff 10. Oktbr. fik Ekernførde i pant for 1200 ℔, var det sikkert kun en sen indfrielse af løftet herom fra 1465, i mellemtiden var da kongens gæld til ham nedbragt med 100 ℔; og naar Benedikt v. Alefeld Wulfsøn og Claus v. Alefeld Johanssøn

altsaa har ydet ham et nyt laan paa 1800 ℔ (cfr. ovfr. p. 400), $^{31}/_{10}$ 72 ℔ og 16 ℔ af Gottorp told til Lübeckerne Heyne Hauck og Marquard v. Renen for 900 ℔ og 2000 ℔, $^{12}/_{11}$ forhøjes pantesummen for Wandsbek med 1200 ℔ (cfr. ovfr. p. 346 anm. 3), $^{18}/_{11}$ pantsættes 60 ℔ af Oldesloe byskat til Hamburg kapitel for 860 ℔. Reg. Chr. I, 109, 111, 130—131, 134, 136. $^{18}/_{10}$ udstedes gældsbreve til Heyne Boltzen paa 1200 ℔, til Hoyger Tzerneholt paa 1500 ℔. Reg. Chr. I, 126, 403. Ligeledes pantsættes $^{25}/_{10}$ 80 ℔ afgift af frit gods i Kerherred til Slesvig kapitel for 1000 ℔. Reg. Chr. I, 129 cf. 122, p. 185 og 261.

[1]) Hamb. Kämmer. II, 438--39.

[2]) Reg. Chr. I, 189 p. 297. Disse faa ogsaa $^{25}/_{6}$ 60 ℔ af Oldesloe told i pant for 600 ℔. Reg. Chr. I, 107.

10. Novbr. faar Tilen slot i pant for 5000 ℔, er det kun en omlæggelse eller et bekræftelsesbrev, thi af forarbejderne til recessen ved vi jo, at Tilen ogsaa tidligere stod i pant for 5000 ℔. Af samme grund maa man ogsaa formode, at den senere pantsættelse af Nordborg (1472 13. Jan.) til dronningen ikke betyder optagelse af et nyt pantelaan, men blot overførelse af et gammelt; dronningen har da blot indløst slottet fra den, der tidligere havde det i pant[1]).

Først i foraaret 1473 finder man, at kongen igen udsteder gældsbreve og optager laan i større omfang. Der var forskellige grunde dertil, men den vigtigste var sikkert den, at grev Gerhards sidste fortvivlede angreb paa landene i efteraaret 1472 havde foraarsaget kongen store udgifter[2]). Baade Lübeck og Hamburg havde sendt kongen hjælp, de skulde nu have deres omkostninger refunderede, i alt beløb de sig til 1347 ℔; 7. Apr. fik de hver et gældsbrev paa 673 ℔ 8 ß, der skulde betales paaske 1474[3]). Formodentlig var det da de samme begivenheder, der gjorde det nødvendigt for kongen at optage enkelte større laan, særlig laante han 4000 ℔ af Lübeck by, for hvilke han 25. Apr. udstedte gældsbrev til byen med løfte om betaling ligeledes til paaske 1474; hvis dette ikke skete, skulde byen som brugeligt pant have Neustadt, Heiligenhafen og Grossenbrode[4]); ligeledes

[1]) Reg. Chr. I, 123, 133, 137. Cfr. ovfr. p. 375 anm. 1.
[2]) Nordalb. Stud. V, 95—98. Waitz II, 30—32. Pal.-Müller p. 106.
[3]) Reg. Chr. I, 140—141.
[4]) Det er dog muligt, at der her ikke er tale om et nyt laan, men at dette blot er andet afdrag paa det store lybske laan af 1470. Cfr. nedenfr. p. 417 anm. 2. Lübeck fik iøvrigt aldrig dette pant overdraget, skønt byen havde megen interesse af Neustadts havn. Zeitschr. der Ges. für schl.-holst. Gesch. XXIX, 185 ff. cf.

fik hertug Johan af Sachsen og Reimer Sehested hver et gældsbrev paa 100 ℔.[1]). De øvrige gældsbreve, der udstedtes under dette kongens ophold i landene, vare sikkert væsentligst anerkendelser eller reguleringer. En del holstenske adelsmænd havde mod løfte om erstatning af deres udgifter fulgt kongen paa hans tog til Sverige, hvor det vistnok gik de fleste af dem sørgeligt; nu meldte slægtninge af dem sig med deres krav, Hans v. Alefeld fik et gældsbrev paa 100 ℔ for sin broder Didrik, som var falden i Sverige, fru Anne Reventlov et paa 400 ℔ for sin salige søn Henrik[2]). Det omtaltes ovenfor, at to adelsmænd fik anerkendelse af deres krav paa grev Gerhard, Otte v. Alefeld havde dertil en særlig fordring paa 1115 ℔, hvorfor der er bevaret en specificeret opgørelse, der viser, at hovedposterne vare en ældre gæld paa 400 ℔ med 3 aars rente à 9 %, og 500 ℔, som han havde laant dronningen til en udbetaling paa 5000 ℔ til terminen Mortensdag 1472[3]). Saa var der kongens købmandskreditorer: Heyne Boltzen fik et nyt gældsbrev paa 10733 ℔ 12 ß, hvad der nu var kongens samlede gæld til ham, idet alle ældre gældsbreve derved erklæredes magtesløse[4]). Naar Luder Rumor saa 13. Maj fik et nyt gældsbrev paa 4080 ℔, var det formentlig ogsaa kun en

---

Unionskgrne. 408, Reg. Chr. I, 50. En enkelt gang mindede den kongen derom — H. R. III, II, 227 — men endnu 1503 havde den ikke faaet pantet H. R. III, IV, 388 § 2 k, 387 § 1.

[1]) Reg. Chr. I, 390, 409. Det første à 8 %.

[2]) Reg. Chr. I, 412, 414. Blandt de regnskaber, der ere bevarede fra Chr. I's tid i RA., er ogsaa et over, hvad Wulf Pogwisch (hvis broder er falden), Otto v. d. Wisch, Benedikt Swaffue, Paul v. Qvalen og Hans Pentze have udgivet paa Stockholmertoget 1471.

[3]) Reg. Chr. I, 146, 154.

[4]) Reg. Chr. I, 411, cfr. ovfr. p. 399 anm. 1.

regulering af kongens gæld til ham fra 1470. Paa samme tid købte kongen for 3700 ℔ Bolingsted af Claus v. Alefeld Godskesøn; det overdroges til Peter v. Alefeld at skaffe de 1700 ℔ med 8 % rente til Mortensdag 1473, resten vilde kongen selv betale de to følgende terminer[1]).

Den næste store udvidelse af gældsmassen finder sted umiddelbart før kongens afrejse paa den store Romafart, man behøver da ikke at søge langt efter grunden dertil. Trods sin pengetrang, der bragte ham til at forlange forskud paa 1000 ℔ af hver af stallerne i Ejdersted og Nordstrand[2]), gav kongen sig nu ind i disse store rejseeventyr, der skulde koste ham saa meget, at han maatte gribe til alle midler for at skaffe penge dertil. Det egentlige rejselaan, som landene ydede, var sikkert et stort laan paa 16500 ℔, som kongen optog hos tre adelsmænd: Otte v. Alefeld Wulfsøn, Otte Sehested Benediktssøn og Sivert Brockdorff; hver laante ham 5500 ℔, til sikkerhed fik de baade kautionister — men her var de rigtignok saa hensynsfulde sammen med andre ogsaa selv at yde hinanden kaution — og underpant i Gottorp tolden[3]). Det er muligt, at kongen ogsaa til rejsen skulde bruge de 1500 ℔, hvormed Claus v. d. Wisch 1474 4. Jan. fik pantesummen for Kampen sogn forhøjet, og 1000 ℔, han 5. Jan. laante af fogden i Neumünster Ditlev Wittorp. Mere tvivlsomt er det, om dette gab ogsaa slugte 1140 ℔ med 100 ℔ rente, hvorfor samme Claus

[1]) Reg. Chr. I, 416, 469. Naturligvis lykkedes det ikke at overholde terminerne til Claus v. Alefeld, 1474 $^{6}/_{1}$ fornyedes da brevet med nye terminer — Reg. Chr. I, 152 — men endnu 1480 var godset hos Claus. Reg. Chr. I, 189, p. 296.

[2]) Reg. Chr. I, 149—150.

[3]) Det egentlige gældsbrev er ikke bevaret; kautionsbrevene ere bevarede i regest Reg. Chr. I, nr. 440—442.

4. Jan. fik gældsbrev, og 2530 ℔, som kongen 13. Jan. erkendte at skylde Jørgen Krummedige, der desuden 9. Jan. havde faaet Olseborg og Koldenkerken i pant for 864 ℔ [1]) — snarest havde denne gæld vel anden oprindelse, og særlig om Jørgen Krummedige ved man, at han som bisp Alberts brodersøn paa mange maader blev draget ind i dennes finansielle transaktioner for kongen og saaledes fik ret store krav paa denne.

Disse to store rejser til Rom og Düsseldorf toge sig glimrende nok ud og bragte jo ogsaa kongen fordele; men de aabenbarede ogsaa, hvor fortvivlede kongens pekuniære forhold vare. Rundt om i de nordtyske byer sad der købmænd, der havde ubetalte krav at møde op med, for proviant, de havde sendt kongen til Stockholm, for leverede varer, de ikke havde faaet betalt [2]). Og allerede paa Romerrejsen slap kongens rejsepenge op, skønt han saa mange steder blev gratis beværtet; hans gode venner i Hamburg maatte komme ham til hjælp, Erik v. Tzeven og Henrik Murmester laante ham „i hans nød" 1500 ℔, for hvilke de ved hjemkomsten fik gældsbrev 14. Oktbr. med løfte om betaling til paaske; det samme fik Hamburg kapitel, der havde laant ham 300 ℔ [3]). Kongen kom hjem med gæld og maatte straks laane 1800 ℔ af Sivert Brockdorff, hvormed denne fik pantesummen for Ekernførde forhøjet; for usle 120 ℔ maatte han til Slesvig kapitel pantsætte resten af indtægterne af Ejdersted, Everschup og Utholm [4]). Og end værre gik det da paa den düsseldorfske rejse, her maatte han bogstavelig talt leve fra haanden og i

[1]) Reg. Chr. I, 151, 391, 417, 420, 153.
[2]) Se saaledes Reg. Chr. I, 418—19.
[3]) Reg. Chr. I, 421—22.
[4]) Dipl. Chr. I, 210. Reg. Chr. I, 155.

munden af de penge, han kunde rejse undervejs. Hamburg by laante ham 1000 rh. g., til gengæld skulde han hos kejseren udvirke, at byen blev fritaget for at deltage i krigen[1]); undervejs laante han hos sine rejseledsagere, af Johan af Sachsen 1000 rh. g. til 8 %, af hertug Frederik af Brunsvig 2000 g.[2]); i Düsseldorf mødte han atter en kreditor, som han maatte give gældsbrev for 1000 ℔ og 900 rh. g.[3]); i sin nød skaffede han sig i Kampen penge ved for 1200 rh. g. til byen at sælge toldfrihed for den nye told i Øresund[4]); til rejsen var vel ogsaa medgaaet de 1300 rh. g., som kongen havde laant af borgeren i Lübeck Henning Pynnow mod 5 % rente og for hvilke han havde givet dronningens klenodier til underpant[5]). Men endelig har kongen i disse aar ogsaa skaffet sig forpligtelser ved at kautionere for enkelte af landenes adel; dette ses senere af recessen 1480 og det fremgaar af den, at kongen ogsaa har maattet opfylde disse kautionsforpligtelser, baade Hartich Skinkel og Henneke Walstorp ere i gæld til kongen i denne anledning.

Under en, finansielt set, saa fortvivlende handlen fra kongens side, maatte alt arbejde paa at bringe orden til veje umuliggøres; eller det havde i det mindste krævet mænd af en ganske anderledes fast karakter end bisp

[1]) Gældsbrevet er af 1475 $^{11}/_{8}$ Dipl. Chr. I, 211 Hamb. Kämmer. III, 212. Formodentlig maa det være dette brev, af hvilket der i Reg. Chr. I, 392 gives en regest under den ganske forkerte dato 1474 $^{9}/_{1}$.

[2]) Reg. Chr. I, 427, 423. Gældsbrevet til hertug Johan udstedtes først 1477 $^{25}/_{7}$.

[3]) Denne kreditor var den ovfr. p. 346 anm. 1 nævnte knape Johan Schulte, gælden til ham var altsaa meget gammel. Reg. Chr. I, 393.

[4]) Reg. Chr. I, 157.

[5]) Reg. Chr. I, 397.

Albert. Det hverv, kautionisterne havde tiltænkt ham, er ovenfor nævnt: først tilbagebetaling af det lybske laan, saa videre afvikling af kautionsgælden, hertil fik han beden af 1471 og en hjælper i Peter v. Alefeld. Dertil kunde han sikkert regne paa støtte hos dronningen, der vel forstod at vurdere betydningen af faste og ordnede pengeforhold, og trak hun sig end efter 1470 noget tilbage, var det hende sikkert ikke imod at træde hjælpende til; personlig var hun dertil selv fra tid til anden interesseret, naar hendes klenodier vandrede afsted som pant. Det skulde derfor synes, som om bispen maatte have kunnet naa ret gode resultater, om han strengt havde holdt sig til sin opgave, og alene følt sig som kautionisternes tillidsmand. Men de regnskaber, han aflagde, vise, at dette ingenlunde var tilfældet. Vel glemte han ikke helt sine egentlige hverv, men i stedet for alene at drage omsorg for kreditorernes krav, med skarp front mod kongen, blev han i virkeligheden til en slags finansminister for denne, villig til at hjælpe og støtte ham overalt hvor det lod sig gøre. Bispen kan kun undskyldes derved, at hans stilling i landene vel nok var for svag til at tillade en kraftigere optræden.

Som alt sagt, er det jo alene af det bevarede regnskab, bispens „register", at man lærer bispens stilling og arbejde i landene at kende. Saa fuldstændige oplysninger, som man kunde ønske, giver registret imidlertid ingenlunde. Det er for det første klart, at dette register langt fra indeholder alt regnskab mellem kongen og bispen; det er snarest at opfatte som en udligningskonto, der viser den endelige saldo. Foruden dette register har der været mange andre regnskaber, mellem bispen og kongen eller bispen og dronningen, atter og atter skimter man

dem blandt registrets enkelte posteringer[1]); kun naar disse andre regnskaber ikke balancerede, ere deres saldi i kongens eller bispens favør opførte i dette regnskab. Man ser af det hovedresultatet af bispens hele virksomhed, ikke denne virksomheds hele omfang. Dette er netop i denne sammenhæng ret beklageligt. Men dertil kommer, at registrets oplysninger om de enkelte udgiftsposter langt fra ere tilstrækkelige for os. Saaledes, naar det atter og atter anføres, at bispen har betalt afdrag og renter som kautionist, men det ikke siges, til hvem, hvor stort hele laanet var eller naar det var stiftet. Men ganske særlig gælder dette en række betalinger til holstenske adelsmænd o. a. Der angiver registret nemlig hyppigst kun navnet og summen, og af de tilfælde, hvor oplysningerne ere noget fyldigere, ses, at der er alle mulige grunde til disse udbetalinger.

Bispens register falder i fire afdelinger, fordi han til fire forskellige tidspunkter forelagde kongen en opgørelse. Den første af disse perioder gaar til tiden umiddelbart før kongens afrejse til Rom, altsaa kort før den 1. Jan. 1474, da bispen aflagde regnskab til kongen paa Gottorp. Det angiver derimod ikke ganske bestemt, paa hvilket tidspunkt bispen overtog sin stilling som finansforvalter i landene, den første udgiftspost er ganske vist 100 ℔, som bispen har betalt kongen „do sin gnade latest aff

[1]) Saaledes eksempelvis: intleste entfangen de ik syne gnaden schuldich bleff van den andern nigen offte latesten rekenschup 973 ℔ 4 ß fra det første regnskabs indtægtsside; ligeledes 1478: it. bleff my ... m. gn. herr schuldich van wegen des wyns vnde Hamb. beers vnde gulden stucke vnde sodaner ware to myns junghen heren wertschupp gesant vnde isz noch, bouen de 800 g. de my syne gnade by hr. Gerdt Schar, m. secretario sande, nastellich to betalende na rekenschup 72 ℔ 6 ß 3 ₰ — og flere steder.

segelde tor Hauen", altsaa omkring 1470 25. Novbr., men nogle af de udgiftsposter, der ere opførte senere, skrive sig øjensynlig fra en tidligere tid, medens kongen endnu opholdt sig i landene[1]). Allerede tidlig i efteraaret 1470 er da bispen begyndt at gøre udbetalinger paa kongens vegne; men disse første udbetalinger har han sikkert maattet tage af sin egen lomme; først da beden 1471 var udskreven, fik han kongelige indtægter til at bestride sine udgifter med. Overensstemmende hermed falder dette første udgiftsregnskab da ogsaa i to afdelinger, af hvilke den første udviser en udgift paa 9511 ℔ 8 ß — og disse penge har bispen sikkert selv udlagt. Imidlertid er det klart, at han ikke havde en saa stor sum disponibel selv, ogsaa han maatte laane sig frem; dette siges straks i regnskabet om 1000 ℔, som bispen har betalt for kongen og om hvilke han bemærker: „de ick holde van enem vicariesse uppe renthe"; i aaret 1472 synes denne sum steget til 10454 ℔, som bispen maa forrente, og renten heraf opføres naturligvis i regnskabet som en udgift, da kongen jo skal erstatte ham dette udlæg.

I fasten 1471 kom saa kongen til landene og udskrev beden; maaske sigter den lybske krønike til bisp Albert og Peter v. Alefeld og hele den ordning, der var truffen, naar den fortæller, at han tilsatte nogle prælater og gode mænd, som skulde oppebære pengene til bedste for landene; tillige fortæller den, at indbyggerne havde svært ved at udrede den[2]). Alligevel gik den dog i den følgende tid ind; af bispens indtægtsregister ses, at han har faaet beden af Segeberg len (1250 ℔), af de hol-

[1]) Nemlig nogle udbetalinger til kongen paa Segeberg.
[2]) Lüb. Chron. II, 335. Nordalb. Stud. V, 94.

stenske klostre, af kapitels-, stifts- og vikariegods i Holsten, ialt c. 3950 ℔; af Nordstrand og Ejdersted har han faaet ikke mindre end 7600 ℔, af Krempe- og Wilstermarsk 7893 ℔ 8 ß, men sikkert er denne sidste store sum ikke saa meget bede, som „halsløsen", fordi disse bønder havde støttet grev Gerhard i hans kamp 1470. Hertil kom andre indtægter, særlig af de laan, kongen havde optaget[1]); ialt havde bispen i de tre aar modtaget 24517 ℔ 13 ß 4 ₰.

Hertil svarer en udgift paa 24254 ℔ 11 ß 8 ₰, med de i vinteren 1470—71 udlagte 9511 ℔ 8 ß ialt 33766 ℔ 3 ß 8 ₰. Det er ved at gennemgaa disse udgiftsregnskaber, at man faar at se, hvor lidet bispen fastholdt sine egentlige hverv og i hvor høi grad han tog hensyn til kongens ønsker. Man ser, at bispen til kongen selv ved forskellige lejligheder har sendt eller betalt ialt lidt over 4350 ℔; heraf ere 2000 ℔ sendte til kongen, medens han var i Sverige. Dernæst ere henved 2500 ℔ blevne anvendte til forskellige administrationsudgifter: rejsepenge og diæter til gesandter og løbere, sold og underhold til lejesvende, skibsudrustning, hesteindkøb etc. Fremdeles have en række købmænd i betaling for leverede varer eller i afdrag paa kongens gæld til dem modtaget i alt 6647 ℔; særlig lægger man her mærke til, at Heyne Boltzen to gange har faaet penge udbetalt, den ene gang 1000 ℔, den anden ikke mindre end 2625 ℔ „upp ene rekenschopp siner summen"[2]), medens bispen har maattet betale 1240 ℔ for en lybsk borger Henrik Hufman, hvem han paa kongens vegne havde kautioneret for sammen

[1]) Saaledes 500 ℔, „de ouerlepen van Hoyger Tzarneholtes gelde", cf. ovfr. p. 402 anm. 3.

[2]) Cf. ovfr. p. 405 anm. 4.

med Heyne Boltzen. Til forskellige adelsmænd i landene o. a. er der betalt lidt over 4250 ℔. Om nogle af disse udbetalinger gives oplysninger; til udligning af lensopgørelser tjene saaledes 550 ℔, der betales Peter v. Alefeld af Segeberg, og maaske 400 ℔, der betales Otto Walstorp „upp syne rekenschupp"; i andre tilfælde er det sikkert gaver fra kongen [1]) eller tilbagebetalinger af mindre laan [2]), undertiden er der maaske tale om afdrag paa større laan, som naar Benedict v. Alefeld faar 1611 ℔ „na der hant". Men til de fleste af disse udbetalinger ere grundene usikre. Alt dette havde jo imidlertid ikke meget med bispens egentlige hverv at gøre; om dem skulde man derimod vente at finde meget, naar man ser paa de summer, der ere anvendte til tilbagebetalinger af laan og til forrentning. Til det første er der medgaaet 11670 ℔, de 170 ℔ ere smaalaan, til Ditlev og Benedikt v. Alefeld er der i 1470 betalt 1000 ℔, til Claus Ranzau Schacksøn 1471 1000 ℔, Jørgen Krummedige har faaet de 1500 ℔, som kongen havde overtaget fra grev Gerhard [3]). Men bispens hovedbedrift var, at han fik tilbagebetalt det hamburgske laan, rigtignok noget for sent, 1472 6. Febr. betalte han de 4000 ℔ og de betingede renter 266 ℔ 10 ß 8 ₰ [4]); og at han paa samme tid til adelsmænd i landene betalte ligeledes 4000 ℔ og 316 ℔ i renter — desværre nævnes det ikke i hans regnskab, hvilke adelsmænd det var, der fik betaling. I det hele betalte bispen i disse aar i renter 4329 ℔ 10 ß 8 ₰,

[1]) Saaledes til Otto Walstorp 100 ℳ, til Jørgen Krummedige 500 ℳ.

[2]) Saaledes: Otto Walstorp 150 ℳ med 12 ℳ rente „de he syner gnade lenede".

[3]) Cf. ovfr. p. 401. I bispens register staar udtrykkeligt „de em hr. Gherd schuldich was".

[4]) Cf. Hamb. Kämmer. III, 9.

modstræbende betalte han Eggerd Hesten 65 ℔ i rente af hans brev paa 1400 ℔[1]), til Bülowerne betalte han 523 ℔, vel til forrentningen af det store laan og 60 ℔, fordi Oldesloetolden ikke slog til, af samme grund ogsaa 70 ℔ — vel til Hamburg kapitel. Og endelig ser man, at han i rente af Segeberg til lybske laangivere betalte for aaret 1470: 912 ℔, for 1471: 880 ℔[2]).

Det vil af alt dette tydelig nok fremgaa, at bispen kun i allerringeste grad tog hensyn til, hvad der var bleven bestemt ved recessen. Lad saa ogsaa være, at bispen ikke mente, han skulde anvende de penge, han selv skaffede tilveje, eller de indtægter, han havde ved kongens laan, til bedste herfor — de penge, han fik af beden, burde dog i alt fald gaa hertil. Men det er vist, at bispen af beden 1471 oppebar i det mindste over 5200 ℔, selv om man ikke medregner de store indtægter af marsklandene; men end ikke disse anvendtes til afbetaling, og alle andre udgifter, selv tilbagebetalingen af det hamburgske laan, burde bedeindtægterne ikke have været brugte til.

Som vi have set, var det imidlertid kun en del af beden, der gik i bispens kasse; af resten naaede i det mindste en del sit bestemmelsessted. Julen 1471 havde kongen lovet at betale det lybske laan tilbage. Da julen kom, viste det sig naturligvis, at kongen ikke selv havde tid til at tage sig af denne sag; Lübecks raad synes at have mindet ham derom ved en skrivelse, hvori de særlig

[1]) „De em juwe gnade schuldich schal syn, villichte geuen geld etc, desse 65 ℔ allene hebbe ick em ghegeuen". Cf. ovfr. p. 401.

[2]) Som det fremgaar af det nedenfor anførte, maa dette være rentebetalinger af de ældre lybske laan, ikke af det nyere af 1470.

have omtalt, at ogsaa beden af dronningens slotte Rendsborg og Sønderborg burde benyttes til gældens afbetaling. Til svar tilskrev han dem da — men først 28. Decbr. — at han vilde sende dronningen selv til landene for at hun kunde forhandle med dem; han bad dem derfor om at sende sendebud til Kiel, for at omslaget kunde forløbe godt. Et par dage efter, 31. Decbr., skrev ogsaa bisp Albert til Lübeck og Hamburg om at sende afsendinge til Kieleromslag med fuldmagt til at forhandle og afslutte overenskomst om overgivelse af Flensborg slot og ligeledes om de 17000 ℔ (!), hvorledes man skulde forholde sig, om der kom til at mangle noget i summen, hvad man dog ikke haabede[1]). Men dette haab blev meget beskæmmet. Der er i rigsarkivet bevaret et regnskab over, hvad der indkom af beden direkte til dækning af laanet[2]); det var beden af Sønderborg (350 ℔) og Rendsborg (500 ℔), dertil bedeindtægter af en del andre len, som efterhaanden indbetaltes af lensmændene. Disse betalinger afsluttedes ikke paa omslaget, de gik langsomt ind, vel til selve Lübeck; thi regnskabet er dateret 1472 29. Febr., hvilken dato formentlig angiver dets afslutning. I alt var der da indgaaet 6836 ℔ 7 ß, af disse betaltes renten af hele laanet for et aar: 1155 ℔ og dertil indfriedes af abbedissen i St. Hanskloster 4000 ℔, hos to lybske borgere 1600 ℔. Man ser, at der yderligere er bleven betalt disse laangivere 1/4 aars rente[3]) — naturligvis, thi laanet skulde jo have været indfriet i julen 1471, men blev først indfriet Februar 1472. Regn-

[1]) Quellensamml. der schl.-h.-l. Ges. II, 32—34.

[2]) R. A. Gem. arch. cap. XII nr. 58.

[3]) Denne rentebetaling udgør ialt 98 ℔, regnskabet udviser derfor ogsaa et underskud paa 16 ℔ 9 ß.

skabet slutter med en notits om, at saaledes skyldes der endnu de lybske laangivere 10900 ℔ og 763 ℔ rente. Stæderne havde efter opfordringen sendt deres sendebud til Kiel[1]), men hvorledes forhandlingerne der førtes, ved man ikke; kun delvis ser man deres resultat i det nye gældsbrev, som udstedtes efter at afdragene vare betalte. Dette gældsbrev er antedateret, dets dato er nemlig julen 1471, det tidspunkt, da hele laanet skulde have været betalt; det er udstedt af kongen og kautionisterne[2]). Heri nævnes de oprindelige laanebetingelser,

[1]) Hamb. Kämmr. III, 58. 1472: 100 ℔ 5 ß 2 ₰ dominis Hinrico Murmeister et Paridamo Lutken versus Kylonem ad dominam reginam, prelatos et consiliarios harum terrarum in causa precarie. ... et de Kylone versus Lübeke ad dietam. ... Dette møde i Lübeck var Febr.—Marts 1472 HR II, IV, 514.

[2]) Dette gældsbrev, der er hovedkilden til den her givne fremstilling af optagelsen af det lybske laan, er bevaret i afskrift i Reg. Chr. I, nr. 138. Det er her dateret 1472 25.—31. Decbr., allerede udgiveren Dr. Hille har dog bemærket, at det maaske bør ansættes til 1471 25.—31. Decbr. I hele Nordtyskland regnede man i slutningen af det 15. aarh. aarets begyndelse fra juledag, i Danmark som regel fra 1. Jan.; der er, efter hvad Dr. Will. Christensen velvilligt har meddelt mig, kun meget faa eksempler fra denne tid paa, at man i Danmark lod aaret begynde med juledag. Ogsaa de ovenfor nævnte breve fra kongen og bisp Albert til Lübek ere i Quellens. II henførte til 1472. Det forekommer mig dog, at der ikke kan være tvivl om, at disse breve skulle henføres til 1471, ogsaa dette antedaterede gældsbrev. Afgørende er her ikke blot, at det var naturligt, at det lybske laan efter almindelig skik og brug skulde indfries efter et aars forløb, og, at det regnskab, som hvis resultat gældsbrevet fremtræder, er afsluttet 1472 29. Febr.; men særlig det, at dette møde i Kiel, hvor dronningen forhandlede med stædernes udsendinge efter det ovenfor anførte citat af Hamb. Kämmr. jo fandt sted i begyndelsen af 1472. At kongen i gældsbrevet nævnes som medudstederen, er naturligvis intet bevis for, at han virkelig var tilstede. — Endelig angiver jo ogsaa den lybske krønike tidspunktet for denne transaktion til 1472.

deriblandt underpantet i dronningens klenodier, det siges, at kongen nu har afbetalt 5600 ℔, medens Lübecks raad har indvilliget i at lade resten, 10900 ℔, henstaa til næste jul; hvis den da ikke betales, love kautionisterne efter deres tidligere kautionsbrev af 1470 10. Decbr. at holde indlager i Lübeck. Det siges derimod ikke, at dronningens klenodier stadig skulle være underpant, formodentlig har hun da faaet dem udleveret, fordi der dog var afbetalt noget. Herom har ogsaa den lybske krønike bevaret en, som sædvanlig, ikke ganske korrekt efterretning; den fortæller, at omkring 22. Januar kom dronningen til Lübeck og indløste atter sine klenodier, som hun aaret før havde pantsat til raadet for en stor sum penge; men hendes rede penge slog ikke til, derfor maatte hun stille holstenske adelsmænd som kautionister, de lovede raadet at betale til visse terminer, og paa det løfte fik hun panterne tilbage[1]). Om Flensborg hører man derimod intet, og man ved derfor ikke, om det ogsaa nu blev overgivet af stæderne til kautionisterne; men sikkert er det, at dette i det mindste maa være sket i begyndelsen af 1473. I rigsarkivet findes nemlig blandt gamle aarsregnskaber fra Flensborg en inventarieliste over, hvad der fandtes paa slottet, da dette af Luder Rumor, Claus Ratlow og Claus v. Alefeld Johansøn blev overgivet til Otto Walstorp 1473 1. April[2]). I

[1]) Lüb. Chron. II, 343. „in deme jare hir tovorne" behøver jo ikke at være 1471, som Waitz. Nordalb. Stud. V, 94—95 vil; eller ogsaa er dette udtryk ikke ganske korrekt.

[2]) RA. blandt lensregnskaber fra Flensborg. Overskriften lyder: Dijt nascreuen wort my Otte Walstorpp antwerdet vpp deme slote Vlensborch van Luder Rumor, Clawes Radlouwe vnde Clawes van Aleueld hern Johansson am dunredage vor Judica anno dmi lxxiij. Hvis, som det ovenfor er antydet, pantsæt-

den følgende tid sad da Otto Walstorp paa Flensborg som kautionisternes foged, overensstemmende med recessen af 1470[1]).

Da bispen altsaa omkring 1. Jan. 1474 aflagde regnskab for kongen, udviste registret en merudgift af 9248 ℔ 6 ß 4 ₰. Men dertil var der et særligt regnskab for selve slottet Segeberg. Dette len havde bispen 1471 7. Apr. overtaget fra Peter v. Alefeld med en gæld paa 550 ℔; pengene havde han betalt ham[2]), men overtagelsen skulde iøvrigt ikke styrke bispens stilling finansielt. Det er ganske forbavsende at se, hvorledes dette len aar efter aar giver ret betydelige, om end ganske vist aftagende, underskud; i opgørelsen af 1474 medregnedes kun det første aar, 1471, men i dette var lenets underskud 1783 ℔ 11 ß 6 ₰. Kongens gæld til bispen blev da efter dette regnskab 11032 ℔ 1 ß 10 ₰; hertil kom maaske nogle flere udlæg af bispen, eller kongen har med vanlig generøsitet afrundet summen opefter — i alt fald fik bispen et gældsbrev paa 11800 ℔[3]).

Den næste regnskabsaflæggelse fandt sted paa Aalholm

---

telsen af Heiligenhafen etc. til Lübeck by af 1473 $^{25}/_{4}$ ikke er at opfatte som et nyt laan, men som andet afdrag paa det store laan — hvad der kunde passe meget vel, hvad tidspunktet angaar — kunde man formode, at overgivelsen af Flensborg til kautionisterne først har fundet sted netop i begyndelsen af 1473, da dette andet afdrag var sikret byen.

[1]) Som saadan opkrævede han „halsløsen" af Flensborgs lens indbyggere, endnu i aaret 1479; registre herover ere bevarede i RA. l. c. I begyndelsen af 1480 var derimod Otto v. Alefeld lensmand paa Flensborg. Meddelelser fra rentekammark. 1872 p. 2.

[2]) Overskriften over regnskabet lyder: Interste palmarum anno 71 entfenck de bisschupp van Lub. de borch Zegeberge van Peter van Aleuelde . . . myt 500 offte 550 ℔ schulden offte dar bij. Cf. ovfr. p. 413.

[3]) Det næste regnskab begynder med en notits herom.

slot 1475 10. Novbr. Bispens indtægter i disse to aar synes mere tilfældige, i alt vare de 9877 ℔ 8 ß; af dronningen havde han faaet 1000 rh. g., af Peter v. Alefeld 1000 ℔, af kongen kun 100 rh. g.; Haye Payssen, tidligere borgmester i Flensborg, havde betalt ham 2000 ℔[1]), og lige saa meget havde han faaet af Kærherred, af Nordstrand 1500 ℔, blandt mindre indtægter vare 40 rh. g. af laanet hos Pynnow. Hans udgifter havde ialt været 8559 ℔ 13 ß[2]), til kongen og i administrationsudgifter denne gang dog kun 669 ℔; nogle mindre laan vare betalte[3]), til Bülowerne havde han atter maattet betale de 60 ℔ i rente[4]), til Boltzen 40 ℔, fordi Oldesloetolden ikke slog til. Til forskellige adelige var der betalt 1510 ℔[5]), uden at det er muligt at se grundene dertil. Endelig havde de 11800 ℔ kostet 740 ℔ at forny, og i renter til Lübeck af Segeberg var der for aaret 1472 betalt 940 ℔, for 1473 892 ℔; renterne for 1474 og 1475 vare derimod endnu ikke betalte. Dertil kom saa underskudet af selve lenet, der for de tre aar 1472—1474 beløb sig til ialt

---

[1]) Formodentlig var dette den sum, hvorfor denne mand, der havde understøttet grev Gerhard 1472, købte sin fred igen af kongen. Cf. Dipl. Flensb. I, 221. I det hele taget fandt grevens forsøg en meget kraftig støtte herovre i Flensborg len, den „halsløsen", som Otto Walstorp endnu i 1477 og 1479 opkrævede, skrev sig sikkert herfra.

[2]) I virkeligheden 8659 ℔ 13 ß, men her som paa flere steder i regnskabet er der indløbet en regnefejl.

[3]) Saaledes til Benedikt v. Alefeld 300 ℔, som bispen og Peter v. Alefeld havde kautioneret for; heraf betalte bispen 150 ℔ — og 700 ℔, som disse to ogsaa vare kautionister for sammen med Otto Walstorp; som sin del med renter betalte bispen heraf 252 ℔.

[4]) Dertil 200 ℔ til Frederik v. Bülow.

[5]) Saaledes: Joachim v. Buchwald 150 ℔, Hartvig Skinkel 200 ℔, Claus Ratlow 200 ℔ og 450 ℔ etc.

3064 ℔ 13 ß. Medregnet de 11800 ℔ blev kongen derefter bispen 10582 ℔ 5 ß skyldig.

Tydeligt nok ses det af disse regnskabsaflæggelser, at der nu aldeles ikke var tale om nogen finansiel reorganisationspolitik fra bispens side. Det eneste, han fastholdt af sine egentlige hverv, var maaske nogen forrentning og, som det senere ses, tilbagebetalingen af det lybske laan, og dette var han endda langt fra ene om at arbejde paa; ikke alene har han fundet støtte hos dronningen, ogsaa kautionisterne have maattet træde til, om end de vel nok have faaet deres udlæg erstattede, nogle af bispen selv. Iøvrigt har han blot stræbt at holde det hele nogenlunde gaaende og er efterhaanden bleven kongens trofaste tjener, har afbetalt paa den stedse voksende gæld og bestridt administrationsudgifter. Det er klart, at denne bispens optræden ikke kan have vakt almindeligt bifald, selv om den har sikret ham kongens gunst. Særlig maa man formode, at kautionisternes misfornøjelse maa have været stigende. Løfterne fra 1470 vare ingenlunde blevet holdte; de 16000 ℔ var alt, hvad de havde faaet, og dem maatte de endda selv hjælpe til med at tilbagebetale. For en del af dem betød dette sikkert økonomiske vanskeligheder, der for enkelte steg indtil ruin. Maaske kan man se et glimt af denne formodede misfornøjelse i bispens register; i slutningen af det følgende regnskab, der aflagdes 1477 9. Septbr. i København, omtales et møde i Kiel, hvor kongens kautionister fordrede „forvaringsbrevene“ af bispen[1])

[1]) Up deme dage thom Kyle, do syner gnade heteren und loueren de waringes breue van my eschede ... Det kunde dog tænkes, at der her alene er tale om „forvaringsbrevene“ for det tilfælde, at kautionisterne skulde blive krævede for restgælden til grev Morits' børn. Cf. Stemann: Urk. Beiträge III, 92.

— maaske kunne disse ord udtydes saaledes, at kautionisterne nu have næret den stærkeste mistillid til bispen og derfor have forlangt de gamle forvaringsbreve, der i 1470 vare blevne overgivne til ham, tilbage. Formodentlig er man under disse forhold fra enkelte sider begyndt at tale om det gamle forbund af 1469 — sikkert er det jo, at det i 1480 kom til en krise, der medførte det gamle forbundsbrevs kassation og den mægtige Henning Pogwischs fald.

Men har denne uordentlige finanspolitik ikke behaget kautionisterne, saa har den sikkert heller ikke behaget dronningen. Hun har skarpt set, hvor skadelig den maatte være for kongens stilling i landene; og maaske har hun allerede nu tænkt paa at arbejde for den lille søn, hun i 1471 havde født. Sikkert er det, at medens hun en tid havde nøjedes med at hjælpe her og der, hvor det tiltrængtes, begyndte hun i aaret 1476 den konsekvente tilbageerobringspolitik, der til maal havde ganske at bringe landene i hendes haand. Allerede havde hun jo betydelige len i sin magt: Rendsborg, Sønderborg og Nordborg; dertil havde hun af kongen faaet det gods i Sundeved, som Claus Rixstorp havde forbrudt ved sammen med den flensborgske borgmester og bønder i Flensborg len at støtte grev Gerhards angreb i 1472[1]). Og hun var sikkert ogsaa kapitalstærk nok til at begynde saa stort et foretagende; de aar, hun havde holdt sig noget tilbage, havde hun vel anvendt til at gennemføre en fortræffelig bestyrelse af de pantelen, hun havde faaet overdraget; fra det første øjeblik, der kastes lidt lys over denne side af hendes virksomhed, ser man, i hvor livlig

[1]) 1474 $^{7}/_{1}$. Reg. Chr. I, 223.

en forretningsforbindelse hun staar med de store købmænd i Lübeck og Wismar, hvorledes hun har sørget for at faa sit korn afsat paa de markeder, der bød de bedste betingelser, saa hun kan foretage sin første finansoperation i landene for en del ved anvisninger paa dem[1]).

Denne første finansoperation var indløsningen af Tilen, hvori der 1470 10. Novbr. var givet Benedikt og Claus v. Alefeld pant for 5000 ℔ og, som det ses, 400 ℔ rente. Det er ikke muligt i det enkelte at se, hvorledes hele pantesummen indløstes; hvad der er bevaret om denne sag er et regnskab over indløsningen af Claus v. Alefelds del, som bisp Albert har aflagt til dronningen i Ribe 1476 6. Decbr.[2]). Man ser heraf, at bisp Albert har indløst Claus v. Alefelds del i Tilen med 2500 ℔ hovedstol og 200 ℔ rente, og at han til dækning heraf af dronningen har faaet anvisning dels paa indtægter af Tilen selv og af dronningens len, dels paa penge, som forskellige hanseatiske købmænd skyldte hende; regnskabet viser tillige, at de beløb, som bispen har faaet ved disse anvisninger, langt overskrider indløsningssummen; af overskudet betaler han da dronningen en del kontant, medens 918 ℔ 12 ß af dronningen udlaanes til indfrielse af kongens anden gæld[3]). Naar Benedikt v. Alefelds del indløstes, ved man ikke, men formodentlig har dronningen allerede tidligere indløst den, siden hun kan give anvisning paa sin del af ind-

[1]) Saaledes skylder Peter v. Stocken i Lübeck dronningen 689 rh. g. for 53 læster korn, Hans Vantschouwen i Wismar 78 rh. g. for 6 læster korn.

[2]) RA. blandt regnskaber fra Kr. I's tid.

[3]) De skulle nemlig gives til raadmanden i Lüneburg Henrik Erpenssen til indløsning af klenodier.

tægterne af Tilen; derefter maa saa Tilen være blevet pantsat til hende [1]).

Omtrent samtidig fik bisp Albert et nyt hverv overdraget: dronningen ønskede nu, som naturligt var, at faa de klenodier indløst, hun 1475 1. Juli havde maattet give Henning Pynnow i pant for laanet af de 1300 rh. g. til kongen. Dette ser man deraf, at der til afskriften af Pynnows gældsbrev i registrum Chr. I er føjet nogle notitser om, hvorledes bispen efterhaanden har faaet penge til at tilbagebetale dette laan. Saaledes har han 1476 omtrent 30. Novbr. faaet 600 rh. g. af dronningen [2]) og 400 rh. g. af kongen til at indløse klenodierne for, senere hen: 1477 17. Jan. og 5. Febr. endnu 500 rh. g. af dronningens sekretærer hr. Paul Santbek og hr. Enwald Souenbroder [3]).

Disse summer genfindes som indtægtsposter i bisp Alberts tredje regnskab for tiden 1475 10. Novbr.—1477 9. Septbr. Bispens øvrige indtægter i denne tid skrive sig fra en ny bede, der denne gang indgaar i hans kasse fra de fleste af landenes len og fra kloster-, kapitels-, stifts- og adelsgods; i alt kan bispens indtægter af beden anslaas til c. 12900 ℔ [4]). Sin samlede indtægt angiver han selv til 20110 ℔ 9 ß. Udgiftssiden ser ud som sædvanlig, kun er det noget vanskeligere at forstaa de enkelte poster og der er anvendt noget mere end sædvanlig paa tilbagebetaling af laan, der rigtignok for største parten

[1]) Som det ses af brevet af 1480 1/12. Dipl. Chr. I, 240.

[2]) Maaske de ovfr. omtalte 918 ℔ 12 ß.

[3]) Reg. Chr. I, p. 486.

[4]) Af Sønderborg len 1072 ℔. af selve byen 40 ℔, af Tørning len 500 ℔, af Haderslev 572 ℔ 15 ß 6 ₰, af Tønder len 1600 ℔, af Rendsborg len 1200 ℔ og 200 ℔ af byen, af Segeberg len 1300 ℔, af Nordstrand 2000 ℔, af Tilen 600 ℔ etc.

ere kongens nylig optagne rejselaan. I alt angives udgiften til 21145 ℔ 9 ß, heraf er underskudet af Segeberg for aarene 1475—76 1363 ℔ 8 ß 8 ß, til administrationsudgifter er medgaaet henved 1500 ℔, til købmænd er der betalt 1000 ℔ for varer, af hvilke de fleste vare leverede af raadmanden Henrik Erpenssen i Lüneburg, der i disse aar synes kongens fornemste forretningsforbindelse. Ogsaa i pengehandel er han bleven benyttet, han indfrier 2000 g. hovedstol og 200 g. rente, som kongen har faaet paa den düsseldorfske rejse med 3368 ℔ 12 ß, til indfrielse af et andet „düsseldorfsk" laan betaler bispen til en Marquard Schutte 1800 ℔ og til Schack og Henrik Ranzau 660 ℔ hver, som de i samme anledning have betalt for kongen. Formodentlig maa der ogsaa heri skjule sig afdrag til Pynnow, men ogsaa senere faar Henrik Erpenssen 600 rh. g. paa regnskab til indløsning af klenodier, der rigtignok siges at være i Køln, og man hører, at bispen sender sin sekretær mester Gerd Schar[1]) til Køln for at hente og indløse kongens klenodier — maaske er det da i Køln, at Pynnow i sin tid har laant kongen de 1300 g. og klenodierne ere da blevne deponerede der, medens gældsbrevet først er bleven udstedt ved kongens hjemkomst. Af mindre laan indfries der hos Claus v. d. Wisch 400 ℔ med 4 aars renter, hvoraf bispen betaler 77 ℔ 14 ß; 5500 ℔ indfries af bispen og Peter v. Alefeld med halvdelen hver. Om dette staar i forbindelse med det lybske laan, er usikkert; om dette hører man, at bispen til Hans Ranzau betaler 600 ℔, som han har udbetalt i denne anledning, og at bisp Albert og bispen af Slesvig ogsaa som afdrag herpaa for

[1]) Cfr. Reg. Chr. I, 481.

Claus Ratlow betale andre 600 ℔. Altsaa have kautionisterne betalt afdrag paa det lybske laan, som saa senere ere erstattede dem; det ligger da nær at antage, at det samme er grunden til andre udbetalinger til adelige, hvor man blot faar navnet og summen angivne [1]). Men man ser ogsaa, at Claus Ratlow ikke har kunnet betale sin del; ogsaa andre ting tyde paa, at hans forhold i denne tid har været vanskelige [2]). Til Bülowerne betaler bispen i renter 88 ℔, dertil 1667 ℔ som sin andel baade i hovedstol og renter af to beløb paa 1080 ℔ og 2200 ℔, som han havde kautioneret for. Man skimter saaledes afbetalinger baade paa det lybske laan og laanet hos Bülowerne [3]), men noget bestemt herom kan man ikke se i registret; i alt betaler bispen i indfrielse og renter godt 14900 ℔, til forskellige adelige 2300 ℔ [4]), og særlig dette

[1]) Umiddelbart før opføres saaledes Ditlev v. Buchwald med 1020 ℔ etc.

[2]) Til Claus v. d. Wisch maa bispen saaledes efter kongens befaling paa Claus Ratlows vegne betale 114 ℔ 15 ß 5 ₰ som sin andel af 2400 ℔ og ligeledes i rente 18 ℔.

[3]) Laanet hos Bülowerne synes jo helt indfriet 1480, cf. nedfr. p. 442, under Hans Ranzau Schacksøn. Paa en eller anden maade maa dog indfrielsen eller laanet selv have staaet i forbindelse med Trittau, thi under valgforhandlingerne 1481 opfordres dronningen til at skrive til Frederik v. Bülow, at han vil lade alle sager angaaende Trittau henstaa til landene have faaet en fyrste; dronningen fandt dog, at der var skrevet nok herom. Ti aar senere blev ogsaa denne sag bragt ud af verden, 1490 [18]/[1] erklære Frederik v. Bülows sønner dr. Theodericus, Hartvig, Hans, Stefan og Andreas, at, eftersom deres afdøde fader har haft mærkelig handel angaaende Trittau og nogen gæld med afdøde kong Christiern, saa have de nu sluttet overenskomst i denne sag med kong Hans saaledes, at denne har betalt dem 1000 ℔, herfor kvittere de, ligesom de ogsaa give generalkvittering for alle andre krav, dog undtagen 60 ℔ aarlig rente af Oldesloetolden. Christiani: Gesch. der Herz. unter dem Oldb. H. I, 533—34. R.A. Gottorp membr.

[4]) Heri ikke medregnet de to ovfr. nævnte poster.

sidste beløb er det jo ikke muligt bestemt at analysere. Udover de 10582 ℔ 5 ß fra forrige regnskab kom kongen saaledes til at skylde bispen 1034 ℔ 7 ß 9 ₰ af dette; ialt 11616 ℔ 12 ß 9 ₰.

I dette bispens regnskab var ogsaa opført beden af Aabenraa med 432 ℔ 12 ß, men den blev ikke taget med i opgørelsen, fordi dronningen havde ladet denne sum udbetale paa godt regnskab til Otte v. Alefeld, Otte Sehested og Sivert Brockdorff til afdrag paa deres rente og betaling af gælden til dem. At tilbagebetale det rejselaan, kongen havde optaget hos dem, var nemlig nu hendes nærmeste maal. I slutningen af 1476 havde der fundet en fornyelse af dette laan sted, 11. Decbr. vare nye kautionsbreve udstedte[1]); aaret efter, 1477 26. Decbr. traf dronningen saa en overenskomst med dem; hun udstedte et brev, hvori hun erklærede, at eftersom kong Kristiern har anmodet hende om at betale af paa hans gæld og har lovet at holde hende skadesløs herfor, bekender hun nu at være Otte v. Alefeld, Sivert Brockdorff og Otte Sehested skyldig i kongens gæld 16500 ℔, hvorfor der var givet dem sikkerhed i Gottorp tolden; der fastsættes terminer for afbetalingen, den første allerede 1478 Kieler omslag, den sidste Mortensdag 1480; for resterende eller paaløbende renter skulle de derimod henholde sig til kongen[2]). I den følgende tid betalte dronningen da af paa dette laan, og selv om terminerne ikke ganske bestemt overholdtes, blev laanet sikkert helt indfriet i rette tid[3]).

[1]) Reg. Chr. I, 445—446.

[2]) RA. Gem. arch. cap. XXXII. Indl. oblig. No. VIII, nr. 6.

[3]) 1479 $^{1}/_{1}$ kvittere Otte v. Alefeld, Sivert Brockdorff og Otte Sehested dronningen for 8000 ℔ af de 16500 ℔, 1480 $^{13}/_{1}$ kvitterer samme hr. Enwald Souenbroder for 5000 ℔ af dronningen, 1480 $^{5}/_{2}$ faar samme kvittering af Otte v. Alefeld for 1000 ℔.

Iøvrigt ser man af dette brev to ting. For det første, at dronningen ikke længere benytter bisp Albert som mellemmand, bestemtere træder hun op som finansiel reorganisator. Dernæst, at disse kongens kreditorer foretrak et gældsbrev paa dronningen for deres pant i Gottorptolden, et ikke ringe vidnesbyrd om den tillid, dronningen nød. At opgivelsen af Gottorptolden var en forudsætning for overenskomsten, fremgaar ikke alene af bestemmelsen om renterne; det ses ganske klart af den ordning, der kort efter blev truffen mellem kongen og dronningen. Naar hun paatog sig dette hverv, vilde nemlig de beløb, hun efterhaanden havde udlagt i kongens gæld uden som ved indløsningen af et len at faa pant derfor, vokse saa stærkt, at hun nu selv maatte fordre sikkerhed og forrentning. Kort efter kom det da ogsaa i København til, som man maa antage, en generalopgørelse af hele kongens løse gæld til dronningen; den viste sig i alt at udgøre 23928 ℔, penge, som hun havde udlagt „til afbetaling paa det lybske laan, til indløsning af hendes klenodier, til indfrielse af Gottorptolden og til afdrag til kongens kautionister og andre kreditorer" — til forrentning af og pant for denne sum fik hun 1478 24. Febr. overdraget netop Gottorptolden, undtagen de summer af den, der allerede som renter for laan vare tilskrevne lybske borgere[1]).

Medens dronningen saaledes fortsatte sin private finanspolitik, nærmede den tid sig, da bispens rolle

---

RA. Gott. membr. Den første kvittering er af Waitz urigtigt henført til 1470. Noraldb. Stud. V, 79.

[1]) RA. Gem. arch. cap. XXXII. Indl. oblig. No. VI, Litra B, nr. 6, „etliken bynnen Lubecke" d. v. s. de ovfr. p. 402 anm. 3 anførte laan af 1470.

som finansforvalter i landene var udspillet. Selv havde han indskrænket sin virksomheds omfang til tilbagebetalingen af det lybske laan, kautionisterne saa ham sikkert gerne træde tilbage og selv var han vel heller ikke ivrig efter at beholde en stilling, der havde gjort det nødvendigt for ham personlig at paadrage sig en stor gæld. Vistnok har bispen egentlig opgivet sin stilling i begyndelsen af aaret 1479, men først i December maaned s. a. er det kommet til en endelig opgørelse mellem ham og kongen. En af de sidste udgiftsposter i bispens regnskab er nemlig udgifter ved et møde i Itzehoe med Ditmarskerne, hvilket møde maa have fundet sted i begyndelsen af 1479[1]); posten findes ogsaa opført umiddelbart efter en rentebetaling, der sikkert skriver sig fra Kieler omslag. Men navnlig ses det deraf, at det ene af de to enslydende eksemplarer, hvori bispens register er bevaret, slutter med en opgørelse, der øjensynlig er foretaget straks i begyndelsen af 1479, medens det andet har den endelige opgørelse fra December maaned.

Bispens indtægter i denne sidste tid vare for en del komne af en ny bede, der var bleven paalagt i 1478[2]); han havde faaet beden af Segeberg og af noget adeligt og gejstligt gods, i alt lidt over 2500 ℔, af dronningen havde han faaet 3681 ℔ 8 ß 9 ₰, hans samlede indtægt var efter den første opgørelse 6502 ℔ 2 ß 9 ₰. Hans udgifter opgjordes til 4941 ℔ 11 ß 6 ₰, heraf var underskudet

[1]) Cf. Hamb. Kämmr. II, 349.

[2]) I denne anledning findes i bispens register opført 4 ℔ 8 ß til 3 tdr. Hamborgerøl til Krempermarskbønderne „de ik bij Itzehoe to hope hadde, der bede haluen to voruordernde, so wontlik is". Ligesaa til „Wylsterlude". Cfr. Hamb. Kämmr. III, 311: diæter til Johan Hugen „versus Krempis ad sollicitandum conscribi precariam hoc anno exolvendam".

af Segeberg for aarene 1477—78, da Marquard v. Alefeld var foged, 1613 ℔ 10ß 9 ₰[1]); af de 11616 ℔, som kongen skyldte bispen af sidste regnskab, havde denne i renter betalt 1126 ℔; i renter af Segeberg var der betalt 503 ℔, til adelige 550 ℔, resten var medgaaet til administrationsudgifter. Men efter regnskabet staar saa følgende paategning: af det lybske laan, som jeg dels har udbetalt i rede penge og for en del har givet segl og breve, at betale førstkommende Mortensdag: 1899 ℔[2]). Med disse ord siger bispen, at han regner sin mission for endt; tilbage staar, at kongen skal betale ham de 11955 ℔ 6ß 3 ₰, der efter regnskabet er hans fordring.

Om Peter v. Alefeld samtidig har trukket sig tilbage fra sin stilling som lensmand paa Gottorp, er usikkert, men i alt fald har han gjort det i løbet af aaret[3]); hans stilling havde været den samme som bispens, omend i mindre omfang; vi have set eksempler paa, hvorledes de to mænd havde arbejdet sammen og skønt der ikke for hans vedkommende er bevaret noget regnskab, ser man dog, at resultatet for ham var et lignende som for bispen. Ligesom

---

[1]) Formodentlig har det da været bispens mening, at han nu, da han mente at have fuldført sit væsentligste hverv, samtidig vilde opgive Segeberg len; da den endelige opgørelse med kongen imidlertid først kom til at finde sted et aars tid senere, medtoges, som vi skulle se, ogsaa underskudet for 1479, saa at slottet altsaa endnu dette aar regnedes for at have været i bispens værge. I virkeligheden var bispens stilling som lensmand rent formel; han synes stadig at have haft fogder der, der aflagde regnskab til ham, ikke som Peter v. Alefeld selv at have bestyret sit len.

[2]) „Van des lub. geldes wegen, dat ik endels rede betalet hebbe vnd vor endels zegel vnd breue geuen hebbe to betalende uppe st. Merten negestkommende".

[3]) Allerede 1480 $^{13}/_{1}$ nævnes hans efterfølger Hans v. Alefeld fra Tørning som lensmand paa Gottorp. Reg. Chr. I, 174.

denne har han fra tid til anden aflagt regnskab for kongen og faaet den sum, som kongen var kommen til at skylde ham, anerkendt; 1475 25. Aug. havde han saaledes faaet kongens kvittering for 4 aars regnskab af Segeberg og Gottorp, herefter blev kongen ham 5600 ℔ skyldig, som han vilde betale ham. I de følgende aar er denne kongens gæld til ham ligesom til bispen bleven noget formindsket, for hans vedkommende lærer man det endelige resultat at kende af Segeberg recessen 1480, hvor kongen erkender at skylde ham efter hans register 5220 ℔ [1]). Om disse mænd end ikke havde opfyldt de forventninger, som man fra kautionisternes side i sin tid havde knyttet til dem, havde de i det mindste gjort kongen store tjenester; i en tid, da han havde saa stærk brug for penge, havde de forstaaet at holde det hele gaaende; de havde sørget for, at tilstanden ikke forværredes i alt for høj grad, om de end ikke naaede at faa den forbedret. Let havde det ikke været, og langt fra alle forpligtelser havde de kunnet opfylde; det viser sig senere, at der var mange, der i disse aar ikke havde faaet renter af penge, der indestod i Segeberg og Gottorp.

VI. Ordningen 1480.

Naar bispen nu traadte tilbage, lodes der imidlertid en plads tom, som maatte besættes; en særlig styrelse af en eller anden art maatte under de vanskelige finansielle forhold opretholdes i landene. Som sagerne stod, kunde der ved bispens tilbagetræden kun være tale om een: dronningen, hun, der selv i en aarrække allerede havde gjort et stort arbejde her, var sikkert den eneste,

[1]) Reg. Chr. I, 461, 189, p. 301.

der med tilstrækkelig autoritet kunde overtage en saadan stilling. Sagen ordnedes da paa den maade, at kongen 1479 14. Apr. forlenede hende med hertugdømmet Holsten „paa grund af den megen møje og arbejde, hun havde haft, og de store pengesummer, hun havde laant kongen og betalt for ham"; hun forlenes dermed ganske, som kongen havde landet fra hertug Adolf, paa livstid, med fuldstændig fuldmagt til at indløse alle pantsatte slotte, stæder, landsbyer og godser, og med sædvanlig arvehylding. Dog maatte hun ikke pantsætte de slotte, hun overtog som frie, men alle dem, hun selv indløste, maatte hun atter pantsætte; efter hendes død skulde landet atter komme tilbage til børnene[1]).

Om dronningen egentlig selv har været synderlig ivrig efter at opnaa en administrerende stilling, er vist nok meget tvivlsomt. Snarest har hun været utilbøjelig til at paatage sig mere, end hun maaske kunde magte, og dette har vel nok været grunden til, at den ordning, der blev truffen, fik denne form. Herved paatog dronningen sig jo blot at træde i bispens sted, at styre og administrere Holsten alene og det endda uden de forpligtelser og særlige hverv, som oprindelig havde været ham paalagte; hun gav ingen løfter om at ville sørge

[1]) Forleningsbrevet er kun bevaret i ausculteret kopi. RA. Gem. arch. cap. XVII, nr. 35. Naturligvis maatte der erhverves kejserlig stadfæstelse paa denne forlening, og dette skete da ogsaa aaret efter 1480, 19. Juli. Dipl. Chr. I, nr. 233. Hvitfeldt har kendt dette brev (eller i det mindste kopien deraf), men han daterer det urigtigt „Onsdagen før Paaske" i stedet for Onsdag i Paaske, og henfører det til 1481; endelig lader han forleningen ogsaa omfatte Slesvig (Folioudg. p. 959). Allen og Waitz følge her ganske Hvitfeldt, og Allen antager derfor, at den kejserlige stadfæstelse er erhvervet før forleningen. Allen I, 106. Waitz II, 58.

for afbetaling paa den ene eller den anden slags gæld, hun lovede ikke at gennemføre nogen ny politik, hun lovede alene at styre paa kongens vegne — og saa fik hun dertil ret til at indløse og atter pantsætte i Holsten, med andre ord, til at fortsætte den reorganisationspolitik, hun paa egen haand havde paabegyndt. Hendes optræden forandredes da heller ikke ved denne ændring i hendes stilling; i slutningen af 1479 var hun optagen af at udføre en ny finansiel bedrift, der aldeles ikke vedkom hendes stilling som Holstens styrer: indløsningen af Haderslev. Haderslev var for 20000 ℔ pantsat til de tre adelsmænd, Henneke Stake, der imidlertid paa dette tidspunkt var død, Godske Ranzau og Schack v. Alefeld[1]). Man ser nu, at dronningen 1479 22. Novbr. med kongens tilladelse pantsætter Nordborg paa tre aar til Godske Ranzau for 5000 ℔, man tør da nok formode, at hun paa denne maade har indløst hans del i Haderslev[2]). To dage efter, 24. Novbr., optager hun et laan hos Henrik Ranzau paa 5000 ℔; atter med kongens tilladelse giver hun ham herfor i tre aar pant i fjerdedelen af Haderslev, aarlig skal han heraf have 300 ℔ i rente (kun 6 %), der skulle betales ham af hans søn Hans Ranzau, der er (eller skal være) foged der; formentlig har dronningen herved skaffet sig penge til indløsningen

[1]) I 1470 siges Flensborg jo pantsat til disse tre mænd for 16000 ℔, saaledes at Henneke Stake havde den ene halvdel — 8000 ℔, Godske Ranzau og Schack v. Alefeld den anden, formodentlig 4000 ℔ hver. I samme forhold forhøjes da pantesummen med 4000 ℔, saaledes at i 1480 Henneke Stake altsaa har haft 10000 ℔, de to andre hver 5000 ℔ i slottet. Cf. ovfr. p. 375, 380, 382.

[2]) Reg. Chr. I, 168. Godske Ranzaus revers af 1479 25. Novbr. — Dipl. Chr. I, 227 — lyder rigtignok paa 6000 ℔, og denne er bevaret i original, medens Reg. Chr. I kun meddeler en regest.

af Schack v. Alefelds del. Maaske har hun saa selv kunnet udbetale Henneke Stakes arvinger deres 10000 ℔, eller hun har givet dem gældsbrev herfor; thi det er her, som ved Gottorptoldens indløsning klart, at dronningens overenskomst med panthaverne har været baseret paa, at de straks opgav pantet. Sikkert er det, at hun fik det indløst, thi 1480 5. Apr. pantsætter kongen det til hende paa livstid for 20000 ℔ [1]).

Imidlertid var kongen selv kommen til hertugdømmerne, hvor hans nærværelse vel nok nu var nødvendigere end ellers; denne gang blev han her næsten et helt aar, fra Novbr. 1479 til Oktbr. 1480. Som sædvanlig naar kongen kom til landene, fandt der i vinteren 1479—80 forskellige opgørelser sted. Nu var det, at bisp Albert fik lejlighed til at aflægge sit endelige regnskab. Siden hans opgørelse i foraaret havde han haft nogle faa indtægter: kongen havde givet ham 1000 ℔, af Oldesloetolden havde han efter tolderens regnskab af aaret 1479 faaet 243 ℔ 8 ß, ialt beregnede han nu sin samlede indtægt til 7835 ℔ 10 ß 9 ₰. Til den tidligere udgift regnedes nu ogsaa underskudet af Segeberg for den tid, Henrik v. Alefeld havde haft det som bispens foged: 1195 ℔ 5 ß [2]); dertil 13 ℔, som bispen havde udlagt ved et møde, der holdtes i Oldesloe Novbr. 1479 angaaende Ditmarskersagen [3]), endelig renter 860 ℔, som

[1]) Reg. Chr. I, 169, 176.

[2]) Nemlig siden 1478 $^{8}/_{12}$. Henrik v. Alefelds regnskab til bispen, der giver denne saldo, er bevaret i R. A. blandt regnskaber fra Kr. I.s tid.

[3]) I bispens register angives tiden: nu latest vor wynachten, i Hamb. Kämmr. III, 350: 19 ℭ 2 ß 10 ₰ dominis Johanni Hugen et Pardamo Lutken versus Odeslo ad consiliarios domini regis Dacie in terre Ditmarcie incolarum negocio; efter 14. Oktbr., før gesandtskabet til kongen i begyndelsen af Decbr.

bispen Mortensdag havde maattet betale for de penge, han havde forstrakt kongen med. Ialt kom kongen da til at skylde ham 12601 ℔ 3 ß 3 ₰, heraf fik han 17. Decbr. de 5000 ℔ betalt ved for denne sum at faa pant i den nye Oldesloetold for en aarlig rente af 400 ℔, for resten — 7601 ℔ 3 ß 3 ₰ — fik han maaske gældsbrev med løfte om betaling til visse terminer[1]). Hamburg havde ligeledes i begyndelsen af December sine sendebud hos kongen; tidligere, 1478 15. Septbr., havde byen faaet pantesummen for Steinburg forhøjet med 2173 ℔ 8 ß[2]), nu, 1479 5. Decbr., forhøjedes den yderligere med 3137 ℔ 8 ß 6 ₰, som byen havde udgivet til nybygninger paa slottet. Borgmesteren Henrik Murmester, der var en af gesandterne, havde dertil et særligt krav paa 456 ℔ 8 ß af ældre gæld og for leverede varer, herfor fik han pant i den nye Oldesloetold for en aarlig rente af 30 ℔[3]). I terminen 1480 13. Jan. maatte kongen endda optage et nyt pantelaan paa 3000 ℔ hos Slesvig kapitel, der herfor i aarlig rente skulde have 210 ℔ af kongens indtægter af Søndergoes herred[4]). Senere i foraaret 1480 optog kongen atter nogle mindre laan, hos Kay Ranzau paa 1000 ℔ til 5 %, hos Joachim v. Buchwald paa 300 ℔ til 6 %, hos Claus og Mathias Ratlow, Wulf og Benedikt Pogwisch paa 3655 ℔, alt at betale førstkommende Kieler omslag; som kongens kautionister optraadte atter her

[1]) Reg. Chr. I, 173.

[2]) Reg. Chr. I, 166. Dipl. Chr. I, 223. Med denne forhøjelse betaltes de 1000 rh. g., byen havde laant kongen 1475 $^{11}/_{8}$ — og de 673 ℔ 8 ß, den havde anvendt paa kampen mod grev Gerhard i 1472 og hvorfor den havde kongens gældsbrev af 1473 $^{7}/_{4}$. Hamb. Kämmr. III, 332.

[3]) Hamb. Kämmr. III, 350. Reg. Chr. I, 170, 172. Dipl. Chr. I, 228. Cf. Unionskgrne. p. 411.

[4]) Reg. Chr. I, 174.

bisp Albert og Peter v. Alefeld, de nye lensmænd paa Segeberg og Gottorp Otte og Hans v. Alefeld o. a. Disse laan, hvorfor gældsbreve udstedtes 16. og 22. Maj 1480[1]), skulde maaske alene gaa til bestridelse af administrationsudgifter; maaske vare de dog særlig foranledigede ved kongens strid med Henning Pogwisch, der efter et møde i Kiel, hvor kongen var faret haardt frem imod ham, havde maattet forlade landene med sine sønner; kongen inddrog derpaa hans pantelen Tønder og bemægtigede sig ogsaa hans fædrenegaard Farwe.

Det siges, at kongen havde mange grunde til denne voldsomme fremfærd mod en af landenes første mænd. Den grund, der af kongen selv meget fornuftigt og behændigt blev skudt frem i første række, var de ugerninger, som Henning og hans sønner havde forøvet mod deres bønder; kongen vidste selv at berette skrækkelige ting herom, de lybske sendebud ved mødet fortalte disse historier hjemme i Lübeck og den lybske krønikeskriver optegnede dem omhyggeligt i sin beretning. Foruden de egentlige voldsgerninger ved han ogsaa at berette, at Henning havde krævet en svær skat af sine bønder; til kongens bedste, sagde han, men kongen havde intet faaet deraf. De andre grunde vil den lybske krønikeskriver fortie; hvad der vel vil sige saa meget som, at dem har han intet hørt om[2]). Men Henning Pogwisch

[1]) Reg. Chr. I, 394—396. Af Segebergrecessen af 1480 ses, at kongen har laant endnu 1000 ℔ af Key Ranzau. Reg. Chr. I, 189 p. 297.

[2]) Lüb. Chron. II, 414—15; cf. Hamb. Kämmr. III, 388. Den lybske krønike fortæller, at ogsaa Joachim Ranzau Claussøn s. a. blev fjernet fra Pløn, som han havde overtaget fra sin fader som pantelen, fordi han havde øvet vold, særligt mod købmænd fra Lübeck; dog fik han pantesummen udbetalt. Dette er formodentlig rigtigt nok, thi i Segebergrecessen af 1480 nævnes

stod ikke isoleret; hvad kongen havde at bebrejde ham, det gjaldt til en vis grad ogsaa hele det øvrige ridderskab — og herom oplyses vi fyldigt nok ved de forhandlinger, som kongen efter Hennings flugt i Juli maaned førte i Rendsborg med det samlede ridderskab, og ved de beslutninger, som der fattedes.

Den misfornøjelse, som allerede tidligere spores blandt kautionisterne, maatte forøges stærkt ved de sidste begivenheder. Havde bisp Alberts hele administration end været en skuffelse, saa var man dog ved den endelige indfrielse af det lybske laan naaet det første skridt frem. Det er da rimeligt, at kautionisterne have ønsket, at man nu skulde gaa videre, at kongen nu skulde indfri resten af sin gæld til dem. Men herom var der slet ikke tale, da dronningen modtog forleningen med Holsten, og hendes private reorganisationspolitik kunde ingenlunde behage dem. Den var blot en gentagelse af grev Gerhards politik; panter og slotte vilde hun indløse fra dem, men kongens øvrige svævende gæld og særlig kautionsgælden vilde hun ikke have noget med at gøre. Hvad under da, om ridderskabet paany begyndte at tale om de mange penge, kongen skyldte dem, om nogle af dem vare stemte for en skarpere optræden og mente, at man burde sætte kongen stolen for døren ved at gen-

intet pantebrev paa Pløn, hvorimod Joachim Ranzau har et gældsbrev paa 5000 ℳ, som anerkendes. (Reg. Chr. I, 189, p. 296). Dette brev har han da faaet for størsteparten af pantesummen, der efter opgivelserne af 1470 synes at have udgjort 6000 ℳ (cf. ovfr. p. 377). Paa denne maade er da ogsaa Pløn bleven indfriet, men begivenheden har sikkert været uden al politisk betydning; Joachim Ranzau fik sine penge, og forurettelser mod lybske købmænd hørte jo til dagens orden, hvad lybske klager, særligt fra 1503, nok som vise. HR. III, IV, 388 § 17, 429 §§ 34—41.

oplive det gamle forbund af 1469 og i det mindste bruge det som trusel. Det ligger nær at formode, at Henning Pogwisch største brøde har været den, at han var fører for dem, der vilde træde bestemtere op[1]).

Denne voksende misfornøjelse synes nu i højeste grad at have harmet kongen; først maatte Henning Pogwisch flygte, saa kom mødet i Rendsborg[2]), hvor kongen heftigt rettede klager mod ridderskabet; Lübecks og Hamburgs udsendinge mæglede dog, ridderskabet, hvis ordfører var Ditlev v. Buchwald, optraadte meget besindigt og resultatet blev et forlig. Mest var kongen forbitret over forbundet, der var stridende mod ridderskabets ed til ham; en følge af det var naturligvis ogsaa, at raaderne ikke vilde tilraade rettergang mod nogen, der var medlem af det. Dette sidste indeholdt formodentlig en hentydning til Henning Pogwisch og forklarer, hvorfor hans fald foregik paa saa lovløs en maade. Men ridderskabet havde her let ved at forsvare sig: forbundet havde alene været rettet mod grev Gerhard, der fordrede pantehylding; da kongen forbød at hylde ham, var det blevet opgivet som overflødigt og derfor aldrig fuldbyrdet; raaderne havde kun vægret sig ved rettergang, fordi sagerne vare saa indviklede, thi ingensinde vilde hensyn til slægt-

[1]) Heri blandede sig vistnok en slægtsfejde, thi da kongen i Rendsborg med harme foreholdt ridderskabet, at han havde hørt, at enkelte slægter indbyrdes havde dannet forbund, hvad der var et stærkt indgreb i hans værdighed som landsfyrste, benægtede ridderskabet det i al almindelighed; men det indrømmede, at ganske vist havde slægterne Pogwisch og v. d. Wisch ligget i strid med hinanden for et drabs skyld og andre sager; striden sagdes dog bilagt og der var ingen forbund dannet. Da slægten v. d. Wisch sikkert var meget kongeligsindet, kan det formodes, at disse slægtsstridigheder ikke have savnet et politisk moment.

[2]) Reg. Chr. I, 188. Dipl. Chr. I, 232. Hamb. Kämmr. III, 388—89.

skab eller venskab faa indflydelse paa deres raad. Hele denne sag henstilledes iøvrigt til kongens afgørelse og det siges senere, at forbundet blev officielt kasseret[1]).

Dernæst forlangte kongen meget alvorligt, at alle, der endnu havde penge hos sig af de sidste tre beder, paa et fremtidigt møde i Segeberg skulde aflevere dem tillige med klare registre; thi som det nu var, havde nogle ganske beholdt al beden, andre halvdelen, andre havde kun afgivet en ringe del deraf. Dette var ridderskabet villigt til; dog vilde de, der havde beholdt penge hos sig, have ret til at vise kongen, at de havde gjort det med hans vilje. Det er tidligere berørt, at det sikkert almindeligt var skik, at lensmændene kunde beholde noget af skatterne til dækning af kongens gæld til dem; naturligvis kunde det let give anledning til underslæb. Paa denne maade maa vel den lybske krønikes beretning om den skat, Henning Pogwisch havde paalagt sine bønder, forstaas; hans brøde var dog maaske næppe synderlig stor; vi have set, at der af den anden bede af Tønder len til bisp Albert var bleven betalt 1600 ℔; af beden 1478 var der derimod til bispen kun betalt 200 ℔[2]), og skønt regnskaberne for den vel endnu langt fra vare afsluttede, har dette maaske yderligere ophidset kongen.

Til slut, da man var naaet til enighed om en række andre punkter, indførtes der i recessen nogle bestemmelser, der skulde sikre freden for bønder og farende købmænd[3]). Indskærpelse af saadanne regler var vel nok nødvendig; i alt fald havde kongen sat disse forhold saa stærkt i

[1]) Johan Petersen: Chronica der lande zu Holsten 1557, p. 150.

[2]) Af beden af 1471 indbetalte Henning Pogwisch i det mindste 335 ℔ i Lübeck, ifølge den ovfr. p. 415 omtalte opgørelse.

[3]) Disse bestemmelser udgøre det saakaldte mandat. Dipl. Flensb. I, 165.

forgrunden i Henning Pogwischs sag, at hele situationen krævede dem. Henning Pogwisch blev udtrykkelig i recessen undtagen fra dette forlig mellem konge og ridderskab; ved den store lensmands og kautionists flugt og ved forbundets ophævelse var det yderliggaaende parti i ridderskabet bragt til tavshed. Naar ridderskabet optraadte saa besindigt i Rendsborg, var det dog næppe saa meget af forskrækkelse over disse begivenheder som fordi det vidste, at det i virkeligheden allerede havde vundet sejr. Recessen indeholdt nemlig endnu en bestemmelse: kongen erklærer, at eftersom de saa stærkt stille krav til ham for store summer, han skylder dem — hvad der synes at forbavse kongen noget, eftersom han dog havde afbetalt store afdrag paa sin gæld — saa vil han alvorligt opfordre enhver, der mener at have krav paa ham, til at møde i Segeberg 16. Aug. og der bringe redeligt regnskab med de beviser, de have hos sig; kongen vil da sammen med nogle dertil særlig udnævnte mænd modtage regnskaberne. Og hvem det efter undersøgelse viser sig at kongen vitterligt skylder penge, dem vil han betale terminsvis, saa at de intet skulle have at beklage sig over. Men kongen forlanger da ogsaa, for at undgaa al fremtidig strid, at alle skulle medbringe og aflevere hvad de endnu have hos sig af indløste eller magtesløse eller gamle breve, der senere ere fornyede med andre, hvad enten de lyde paa slotte, landsbyer, bønder, penge eller gods, hvad enten de ere gennemskaarne eller ej —; alle, der ikke gjorde dette, men beholdt saadanne breve hos sig, vilde kongen alvorligt straffe. I denne bestemmelse laa et løfte om den finansielle reorganisationspolitiks sejr, og det var sikkert med glæde, at ridderskabet tiltraadte den.

Kongen selv og hans omgivelser maa altsaa være blevne klar over, at det vel nok lod sig gøre at nedslaa den heftigere modstand, men at den almindelige misfornøjelse ikke længere lod sig overhøre, at man maatte vende tilbage til den finanspolitik, der var skitseret i 1470. Men det var sikkert delvis et resultat af forudgaaende forhandlinger med dronningen. Som sagerne stod, var det naturligt, at det blev hende, der kom til at gennemføre reorganisationen. Men forinden hun begyndte herpaa, maatte hun nøje vide, hvad det var, hun vovede sig ind i; store forpligtelser skulde hun paatage sig, og hun vilde i forvejen bestemt vide, hvor store de vare. Derfor maatte der saavidt muligt finde en samlet opgørelse sted af al kongens gæld i landene, derfor skulde alle gamle breve medbringes til Segeberg slot, for at der ikke senere paa grundlag af dem skulde rejses store uberettigede krav.

I August maaned fandt da dette store opgør sted i Segeberg, al denne regnskabsaflæggelse og undersøgelse af fordringers retmæssighed tog henved fjorten dage; recessen, hvori de samlede afgørelser ere optegnede, er nemlig dateret 29. Aug., medens deltagerne skulde møde 16. Aug., og forhandlingerne sikkert ere begyndte den 17.[1]).

[1]) Paa denne dag udstedte nemlig Godske v. Alefelds sønner, hvis regnskab først afgøres i recessen, kvittering til kongen,

Navn	Forbeholder sig	Afleverer
Godske v. Alefelds børn] Claus, Henrik, Henneke, Marquardt.	1) 2060 ℔. 2) Claus v. Alefelds pantebrev paa Bolingsted.[1] 3) Del i Flensborg. 4) Kaution for kongen af 1480.[2]	

Kongen havde jo erklæret, at han vilde tilkalde mænd, i hvis nærværelse regnskaberne skulde aflægges og kravene prøves; blandt disse vare mænd som bisp Albert af Lübeck og borgmestrene Henrik Castorp af Lübeck og Henrik Murmester af Hamborg — mænd, der vare velkendte med de pengetransaktioner, der i kong Kristierns tid havde fundet sted i hertugdømmerne[1]). En for en mødte kreditorerne frem, afleverede gamle indløste forskrivninger, anmeldte deres krav, erklærede ingen andre gamle breve eller regnskaber at have hos sig; saa undersøgtes efter registre og regnskaber, hvad der var afbetalt paa de anmeldte krav; man fastslog, hvad kongen endnu skyldte og derefter udstedte kreditoren til kongen en generalkvittering, hvori de anerkendte krav undtoges. — Forsaavidt kreditoren ogsaa var lensmand, havde han jo tillige at aflægge regnskab for de tre sidste beder.

Det endelige resultat, der optegnedes i recessen[2]), var følgende:

medens Johan v. Alefelds sønner, der nævnes langt senere i recessen, gav kvittering 23. Aug. Dipl. Flensb. I, 166, 167.

[1]) Foruden disse var det: Domprovst Johan v. Rasfeld af Osnabrück, Claus Rønnow, Erik Ottesøn (Rosenkrans) og Claus Reventlow; borgmesteren Brun Bruskow og raadmanden Henrik Brømse af Lübeck, borgmesteren Johan Hugen og raadmanden Herman Langenbek af Hamburg. Cf. Hamb. Kämmr. III, 389.

[2]) Reg. Chr. I, 189. Dipl. Chr. I, 236 (urigtigt kaldt „den rendsborgske reces"). Dipl. Flensb. I, 168.

Særlige bemærkninger	Henvisninger
herfor skulle de have kongens brev uden rente.	[1] paa 3700 ℔ 1474 $^{6}/_{1}$ Reg. Chr. I, 152. Cf. ovfr. p. 406. [2] Cf. hermed Alefeldernes kvittering af 1480 $^{12}/_{8}$. Dipl. Flensb. I, nr. 166 — hvor kongens gæld i penge til dem dog angives til 2160 ℔.

Navn	Forbeholder sig	Afleverer
Godske Ranzau Godskesøn.	1) 2400 ℔ paa grev Gerhards vegne.[3] 2) Pantebrev paa Nordborg.[4] 3) Kaution af 1480.	
Claus Ranzaus sønner Schack, Benedikt, Joachim, Ove og Otte.	1) Del i Flensborg. 2) Brev til Joachim Ranzau paa 5000 ℔.[5]	
Didrik Blome.	1) Del i Trittau.[6] 2) Del i Flensborg.	3 indløste breve, lydende paa penge.
Claus v. d. Wisch Claussøn.	1) 1140 ℔. 2) Pantebrev paa Kampen.[7]	a) Indløst pantebrev paa 2500 ℔ i Tilen.[8] b) Gammelt brev paa 1140 ℔.[9]
Hans Ranzau Schacksøn.	1) 1130 ℔. 2) Del i Flensborg. 3) Del i Kohof.[10] 4) Kaution af 1480.	Indløst brev til Bülowern paa 8500 rh. g.[11]
Key Ranzau Schacksøn.	1) Pantebrev paa Lütjenburg.[12] 2) Del i Kohof.[10] 3) Del i Flensborg. 4) 2 breve paa 2000 ℔.[13] 5) Kaution af 1480.	
Ditlev v. Buchwald Ditlevsøn.	1) 2000 ℔. 2) Pantebrev paa godset Brunstorp paa 6000 ℔.[14] 3) Del i Kohof.[10]	
Bertram Pogwisch, ogsaa paa sine broderbørns vegne.	1) Del i Flensborg. 2) Pantebrev paa Haseldorf.[15]	
Claus v. Alefeld til Søgaard.	1) 7000 ℔. 2) Del i Flensborg. 3) Pantebrev paa Lundtofte herred.[16]	

Særlige bemærkninger	Henvisninger
herfor kongens brev uden rente.	[3] Cf. herom ovfr. p. 402. Kvittering 1480 $^{29}/_{6}$ RA. Gott. membr.
	[4] paa 500 ℔. 1479 $^{22}/_{11}$ Reg. Chr. I, 168, Revers 1479 $^{25}/_{11}$ Dipl. Chr. I, 227, cf. ovfr. p. 432.
	[5] Cf. ovfr. p. 435 anm. 2.
	[6] 7000 ℔. 1470 $^{12}/_{10}$ Reg. Chr. I, 125, cf. ovfr. p. 382.
	[7] 4000 ℔. 1474 $^{4}/_{1}$ Reg. Chr. I, 151, cf. ovfr. p. 406.
herfor kongens brev uden rente. Ligeledes har Benedikt v. Alefeld Wulfssøn ogsaa et magtesløst pantebrev paa 2500 ℔ i Tilen.[8]	[8] 5000 ℔. 1470 $^{10}/_{11}$ Reg. Chr. I, 133; indløst af dronningen c. 1476, cf. ovfr. p. 422.
	[9] med 100 ℔ rente 1474 $^{6}/_{1}$ Reg. Chr. I, 417, cf. ovfr. p. 406.
	[10] 4000 ℔. Cf. ovfr. p. 380.
	[11] Cf. ovfr. p. 425 anm. 3.
	[12] 2600 ℔. 1470 $^{2}/_{10}$ Reg. Chr. I, 120.
	[13] 1000 ℔ à 5 %. 1480 $^{16}/_{5}$ Reg. Chr. I, 394, cf. ovfr. p. 434.
laante kongen i 1480.[13]	[14] Cf. ovfr. 383 anm. 1. Endnu havde han altsaa ikke faaet pantebrev derpaa. Kvittering 1480 $^{24}/_{8}$. RA. Gott. membr.
herfor kongens brev uden rente. skal udstedes til ham.[14]	[15] 12000 ℔. 1475 $^{27}/_{7}$. Reg. Chr. I, 159, cf. ovfr. p. 381 anm. 3.
	[16] 11060 ℔. 1460 $^{4}/_{5}$. Reg. Chr. I, 92. Nu først forhøjes altsaa pantesummen med de 2000 ℔ fra 1470 recessen, det nye pantebrev udstedes 1480 $^{26}/_{8}$. Dipl. Chr. I, 234, cf. ovfr. p. 382.
ngen er tilfreds med den sidste bede af Haseldorf.	
heraf skal han have 2000 ℔ ved forhøjelse af den pantesum, som han og hans afdøde broder havde i Lundtofte herred; pantebrevet skal fornyes og alene lyde paa Claus v. Alefelds og hans arvinger[16]; for de resterende 5000 ℔ skal han have kongens brev uden rente. Hvis man i Peter v. Alefelds register fandt mere end 1200 ℔, og 300 ℔, som kongen har givet ham i København, og i bispen af Lübecks register mere end 1000 ℔, betalte paa kongens vegne, vil Claus svare dertil.[17]	[17] I bisp Alberts bevarede register findes ingen udbetaling til Claus v. Alefeld.

Navn	Forbeholder sig	Afleverer
Wulf v. d. Wischs børn.	1) Pantebrev paa Runthof i Angel.[18]	Det gamle pantebrev pa Runthof skal gøres ma tesløst.[18]
Henneke Walstorp.		a) Brev paa 2000 ℔. b) Brev paa 600 ℔.
Otte Walstorp.		Det gamle brev paa Flen borg.[19]
Hartvig Skinkel.	1) Brev paa 6600 ℔. 2) Brev paa 300 ℔.	a) 2 breve paa 12000 ℔. b) Et følgebrev til Hartv Skinkel.[20]
Beke vame Hagen.	1) 315 ℔.	Brev paa 420 ℔.
Henrik v. Alefeld Johanssøn.	Del i Flensborg.	a) Brev paa 3000 ℔. b) Et gældsbrev til.
Sivert Brockdorf.	1) 1200 ℔. 2) Pantebrev paa Eckernførde.[21] 3) Kaution af 1480.	a) Brev paa 1100 ℔. b) Et kautionsbrev, hvo kongen lader lader Di lev v. Buchwald, Hei ning Pogwisch, Otte c Benedikt v. Alefel Wulfssønner love fc 5500 ℔.[22]
Luder Rumor.		a) Pantebrev paa 7400 , i Steinburg.[23] b) Brev paa 315 ℔.
Benedikt v. Alefeld Johanssøn.	1) 2150 ℔. 2) Del i Trittau.[6] 3) Kaution af 1480.	a) Brev paa 2448 ℔. b) Brev paa 2100 ℔.

Særlige bemærkninger	Henvisninger
Kongen har forbeholdt sig indløsningsret, han skal kunne indløse det for 8000 ℔, og saa betale de 2000 ℔ aaret efter.[18]	[18] 10000 ℔. 1476 $^{26}/_{7}$. Reg. Chr. I, 162. Det nye pantebrev, overensstemmende med kongens ønske angaaende en eventuel indløsning, udstedes 1480 $^{26}/_{6}$. Dipl. Chr. I, 235, cf. ovfr. p. 382.
Kongen kvitterer for 10000 ℔ hovedstol med rente 10 % i 10 aar, som han har betalt for Henneke.	[19] Formodentlig brevet af 1470 $^{10}/_{10}$. Dipl. Flensb. I, 156, der vel havde været i hans værge som kautionisternes foged der. Cf. ovfr. p. 384—85 og 417 anm. 2.
Skylder 150 ℔ af sidste bede.	
i) som kongen paa hans vegne har udstedt til Hartich Breyde og afdøde Marquard v. Qvalen, heraf er dog betalt Breyde 780 ℔, Qvalen eller hans hustru 80 ℔, hvis det da ikke af kongens registre ses, at der er betalt mere; resten vil kongen betale uden rente. -b) skulle afleveres af Siverd Brockdorff.[20]	[20] Formodentlig var et af disse brevet paa Stenbjerggaard af 1470 $^{18}/_{10}$ — Reg. Chr. I, 128, cf. ovfr. p. 382 — og det følgebrev, der omtales, Hartvig Skinkels følgebrev til dette gods. Sikkert er det, at han har maattet opgive godset igen, thi i forarbejderne til delingen siges det udtrykkelig indløst — Reg. Chr. I, 183 p. 268 — og formodentlig er dette da sket allerede nu; paa denne maade har kongen da skaffet sig erstatning for de store summer, han maatte udbetale for ham som hans kautionist.
) lydende paa Hartvig Skinkel, det har forstanderen for klostret i Morker, det lod kongen ved magt uden rente.	
) herfor kongens brev uden rente.	[21] 3000 ℔. 1474 $^{9}/_{10}$. Dipl. Chr. I, 210, cf. ovfr. p. 403, 407.
) herfor kongens brev.) skal overgives til bispen af Lübeck.[22]	[22] 1474 $^{6}/_{1}$. Reg. Chr. I, 442. Laanet var jo dronningen i færd med at indfri, cf. ovfr. p. 406 anm. 3. 426.
	[23] 1461 $^{19}/_{11}$. Reg. Chr. I, 94. Indfriet dels af kongen 1465, dels af Hamburg 1470, cf. ovfr. p. 340. 345 anm. 1.
ans regnskab meget uklart, desuden krævede han anerkendelse af et brev paa 4080 ℔, hvoraf han vel indrømmer at have faaet 402 ℔, men af kongens registre ses det, at han har faaet mere — kongen vil derfor ikke svare til brevet, før Rumor bringer klart bevis[24] for, hvorfra gælden skriver sig.	[24] 1473 $^{13}/_{5}$. Reg. Chr. I, 416, cf. ovfr. p. 405.
herfor kongens brev uden rente.	

Navn	Forbeholder sig	Afleverer
Paa Henneke Stakes vegne Werner Schenck, hans svigersøn.		
Peter v. Alefeld Benediktsøn.	1) Brev paa 5220 ℔.[26] 2) Kaution af 1480.	
Hans v. Qvalen, ogsaa paa sin afdøde broders vegne.	1) 1000 ℔.	Brev paa 1080 ℔.
Claus v. Alefeld Johanssøn og alle Johan v. Alefelds børn, Henrik, Benedikt, Ditlev.	1) Claus: Del i Flensborg. 2) Claus: Pantebrev paa Riseby ting.[27] 3) Claus: Kaution for kongen. 4) Henrik: Del i Flensborg.	a) Claus: Brev paa 2879 ℔ b) Alle pantebreve pa Sønderborg, Ærø elle andre gældsbreve.[28]
Claus Ratlow.	1) Pantebrev paa Hanrau.[29] 2) Del i Flensborg. 3) Brev paa 2400 ℔ at betale for grev Gerhard.[3]	
Otte v. Alefeld.	1) Brev paa 2400 ℔ paa grev Gerhards vegne.[31] 2) Brev paa 1115 ℔.[31] 3) Kaution af 1480.	
Mathias Ratlow.		
Sivert Sehested.	1) Brev paa c. 600 ℔.	

Særlige bemærkninger	Henvisninger
kræver 4000 ℔, men kongen har sendt Claus v. Alefeld, Otte og Henneke Walstorp til Stakes hustru, da hun laa for døden, om hun eller hendes mand havde laant kongen penge siden Segebergrecessen; dertil havde hun svaret nej, men hvad der var afkortet Stake i Segebergrecessen, nemlig 2929 ℔, det var regnet med i de 4000 ℔, resten var betaling for flæsk og mel, leveret til kongen; det rigtige regnskab kunde ses i registrene. — Kongen vilde da kun svare til disse regnskaber eller registre.[25]	[25] Rec. af 1470. Reg. Chr. I, 186, p. 280. Allerede her nævnes ogsaa i forbigaaende krav om betaling for flæsk og mel.
1) af Gottorp efter hans register.[26]	[26] Cf. ovfr. p. 430.
1) herfor kongens brev uden rente.	[27] 800 ℔. 1470 $^{10}/_{10}$. Reg. Chr. I, 124, cf. ovfr. p. 402.
	[28] 23000 ℔. 1460 $^{28}/_{11}$. Formodentlig indfriede af dronningen i 1470, cf. ovfr. p. 330, 368. Alefeldernes kvittering 1480 $^{23}/_{6}$. Dipl. Flensb. I, 167.
	[29] Før 1470 8000 ℔, forhøjet med 2000 ℔. 1473 $^{18}/_{2}$. Reg. Chr. I, 139, cf. ovfr. p. 382.
	[30] Der er ogsaa herom bevaret en regest i Reg. Chr. I, 415, dateret 1473 $^{18}/_{3}$; formodenlig ere da alle krav i anledning af dette brev opfyldte af kongen eller bisp Albert.
Ogsaa med et brev paa 10000 ℔, der var hos hans kautionister, manede Claus kongen; regnskabet derfor meget uklart, i kongens register staar, at dette brev af afdøde Claus Ranzau Schacksøn skulde overgives til bispen af Lübeck[30] — endnu 4 ugers henstand med regnskabet faar Claus; hvis kongen saa ikke forlænger fristen, vil han ikke svare til brevet.	[31] Reg. Chr. I, 145, 146, 154, cf. ovfr. 402, 405.
1) og 2) begge givne i Ribe 1473; hvad man i kongens registre finder, der heraf er betalt, vil han afkorte.[31]	
har et brev, der næsten er betalt af kongen, Sivert Brockdorf vil overgive det til kongen, der saa vil betale resten.	
1) der paa samme vilkaar af Sivert Brockdorf skal overgives til kongen.	

Der er i det ydre en ikke ringe lighed mellem denne begivenhed og hvad der var sket sammesteds ti aar tidligere; de to recesser kunne ogsaa ved en flygtig gennemlæsning synes at være af omtrent samme art. Dog er der trods denne tilsyneladende lighed paa ethvert punkt den største forskel. Udvalget i 1470 havde været en virkelig voldgiftsdomstol, det tilsvarende i 1480 var blot tilkaldt for at bistaa kongen ved undersøgelsen og eventuelt optræde mæglende. De mænd, der mødte i 1470, vare alene dem, der i de forløbne ti aar havde kautioneret for kongen, deres krav alene dem, der skrev sig fra deres kautioneren. Anderledes i 1480: da var kredsen af mænd langt større, da skulde alle de adelsmænd møde, der mente i det hele taget at have nogetsomhelst at fordre hos kongen, hvad enten deres fordringer vare svævende og endnu uafgjorte eller anerkendte i form af gælds- eller pantebreve.

Vigtigst for fortolkningen af de to recesser og for bedømmelsen af den større eller mindre lighed imellem dem, er dog afgørelsen af det spørgsmaal, om der i 1480 under opgørelsen af denne samlede gæld fandt en vilkaarlig reduktion sted, saaledes som i 1470. I alle historiske beretninger og skildringer er dette spørgsmaal straks fra den første tid af bleven besvaret bekræftende. Allerede den lybske krønike meddeler, at der ved dette opgør blev strøget fordringer, der løb op til 245000 ℔, men rigtignok ogsaa vare uretmæssige; Johan Petersen beretter, at gælden reduceredes fra 465000 ℔ til 20000 ℔; og disse kilder have alle senere historikere lige ned til Pal.-Müller fulgt[1]).

[1]) Lüb. Chron. II, 415—416. Johan Petersen: Chronica der lande zu Holsten 1557 p. 161—62. Pal.-Müller p. 108—110. Waitz II, 52—53.

Kun ved at sammenholde recessen med, hvad man ved om forholdene før den, er det muligt at danne sig en mening om dette spørgsmaal. Det er derfor, at der ovenfor er forsøgt en saadan sammenholden af recessens enkelte punkter med, hvad der andensteds fra er bekendt; det har ganske vist ikke været muligt paa ethvert punkt at skaffe fuldstændige oplysninger, paa mange maa man nøjes med formodninger, men alligevel synes en afgørelse af spørgsmaalet paa dette grundlag ulige sikrere end udenforstaaende eller senere kilders beretninger.

Naar man da gennemgaar denne oversigt, vil man se, at der intetsteds i recessen findes noget, der tyder paa, at kongen har villet give dette opgør karakteren af en reduktion; intetsteds træffes en afgørelse, hvorved et retmæssigt krav med sikkerhed kan ses at være nedsat eller strøget. Fuldtud anerkendes alle pantebreve; de faa, som loves tilbagegivne, ved vi med fuld sikkerhed virkelig ere indløste, eller der er i det mindste overvejende sandsynlighed derfor; det er tilfældet med pantebrevene paa Tilen, Steinburg, Ærø og Sønderborg. Fuldtud anerkendes den ret til pant i Flensborg, som kautionisterne af 1470 have, og de krav, som mænd, der havde kautioneret for kongen i 1480, eventuelt maatte kunne stille. Tilbage staa de afgørelser, der træffes med hensyn til kongens løse gæld. En del gamle gældsbreve loves udleverede som magtesløse; men for en del af dem skal der atter udstedes nye, en del betegnes udtrykkelig som indløste; i intet tilfælde har man grund til at formode, at der ved tilbageleveringen af et gammelt gældsbrev opgives et virkeligt retmæssigt krav. Naar man ser, hvorledes det i recessen stadig omtales, at man har opgjort gælden efter omhyggelig undersøgelse af registre og

regnskaber, hvorledes kongen paatager sig at betale, hvad der endnu maatte mangle paa breve, som næsten ere helt indløste, kan der ikke være tvivl om, at der heller ikke har fundet nogen vilkaarlig reduktion sted, men at de nye gældsbreves paalydende er det beløb, som kongen virkelig i det øjeblik skyldte uden nogen vilkaarlig afkortning, og at de gamle gældsbreve, der afleveres, virkelig ere indløste. Andre gældsbreve anerkendes uforbeholdent, og der udstedes ogsaa uden modstand gældsbreve for nye krav, stammende fra lensstyrelse.

Finder der da saaledes ingen reduktion sted, kunde man dog med god grund hævde, at der i det mindste for gældsbrevenes vedkommende gennemføres en meget skrap konvertering; hovedmassen af de nye gældsbreve gøre jo kongens gæld rentefri. Ganske gennemført er det dog ikke; som det senere ses, faar Peter v. Alefeld 7 % af sine penge, Key Ranzau 5 % af sine; det synes kun at være krav, der ere flere aar gamle, der nu berøves rente. Endda turde det være tvivlsomt, om der oprindelig er lovet rente i alle tilfælde; et enkelt sted kan man dog se, at det har været tilfældet.

Imidlertid er det jo ingenlunde mærkeligt, at selv samtidige, der blot ikke vare indviede i, hvad der virkelig gik for sig, kunde opfatte denne begivenhed som en reduktion. Efter almindelig skik og brug maatte jo enhver mand, der havde et eller pantebrev i eje, ogsaa virkelig have et tilsvarende krav; thi naar pantet indløstes eller gælden betaltes, skulde jo brevet tilbageleveres og gennemskæres. Der kunde herved let opstaa vanskeligheder, naar gælden ikke betaltes paa engang; for afdrag paa en gæld gav man vistnok hyppigst ikke kvittering[1]);

[1]) I løbet af 80erne i det mindste bliver dette dog ret sædvanligt.

det eneste, debitoren kunde gøre, var fra tid til anden at faa opgjort, hvor meget der var afdraget, udstede et nyt gældsbrev for det resterende beløb og forlange det gamle brev tilbageleveret — netop hvad der fandt sted i 1480 for en del af gældens vedkommende. Endnu værre var det dog, naar gælds- eller pantebrevet ikke leveredes tilbage, naar hele gælden var betalt; saa kunde jo brevets ejer, skønt han havde faaet sine penge, muligvis atter stille med sit krav, som han havde brev for. Og tilbagelevering af indfriede breve var netop ofte undladt i landene, dels fordi den finansielle styrelse i det hele taget var uordentlig og slet, dels fordi det tit kunde være vanskeligt at afgøre, hvem der egentlig havde ret til faa gældsbrevet; naar halvdelen af pantesummen i Tilen saaledes indløses af bisp Albert, der dog i denne sag blot er at regne for kommissionær for dronningen, der atter optræder paa kongens vegne, kunde det nok være tvivlsomt, til hvem pantebrevet skulde udleveres. Netop dette var det jo, man i 1480 vilde sætte en stopper for. Og flertallet af hertugdømmernes adel fandt sikkert ogsaa, at dette var fuldstændig berettiget, de mødte efter ordre med deres gamle breve og afleverede dem, de aflagde regnskab, afdragene opsummeredes, den virkelige gæld fastsloges. Men den mand, hvis redelighed var mindre grundfæstet, hvis forhold maaske tillige vare vanskelige, maatte føle sig stærkt fristet til at søge saa megen fordel af denne situation som muligt; det var ikke helt let at modbevise ham, naar han nægtede at have faaet afdrag eller mødte frem med breve, som han erklærede ikke vare indløste; det kunde jo ogsaa nok tænkes, at kongen og de udvalgte mænd trods regnskaber og registre kunde gøre en mand uret. Der er

da ogsaa et par mænd, der have gjort forsøg paa at optræde paa denne maade; meget tyder paa, at de ere blevne tilskyndede dertil, fordi de selv vare i bekneb; i begge tilfælde ere nemlig de gamle pante- eller gældsbreve, som de forsvare, i deres kautionisters værge, altsaa havde de overgivet brevene til disse som sikkerhed og kunde derfor nok have grund til til det yderste at hævde, at denne sikkerhed var god nok. Claus Ratlow kæmpede drabeligt for et brev paa 10000 ℔; Luder Rumor opgav brevene paa 7400 ℔ og 315 ℔, men hans regnskab var ikke til at blive klog paa, og han vilde ikke anerkende alle afdragene paa brevet paa 4080 ℔ — saa stædigt holdt han fast herved, at han slet ikke vilde tiltræde recessen[1]). Et par andre mænd, Hartich Skinkel og Henneke Walstorp, lode regnskabet gaa omtrent lige op, fordi kongen havde hjulpet dem i ikke ringe grad som kautionist. Henneke Stakes svigersøn endelig søgte at gøre det mest mulige ud af sin hustrus arv. Saadant rygtedes, og hvor let lod da ikke hele begivenhedens ydre tilsyneladelse sig forklare som en reduktion; her mødte alle disse adelsmænd med deres breve, det var jo klart, at de mente at faa penge for dem, siden brevene endnu vare i deres værge; men ikke des mindre maatte de udlevere en mængde breve og opgive krav uden at faa betaling; der var da ogsaa dem iblandt dem, der højlydt beklagede sig og ikke vilde anerkende det skete; paa den anden side var det ogsaa sikkert, at mange af fordringerne vare uretmæssige, mange breve tidligere indløste — saaledes naar man til den lybske krønikes beretning: hvad der skete, var en reduktion, idet kongen strøg alle adelens uretmæssige fordringer,

[1]) Reg. Chr. I, p. 303.

som de havde „wunderliken upgeschreven na wokers art", men „der rechten schult stunt he to" og sagde at ville betale den; dertil føjes saa det beløb, som rygtet sagde var bleven adelen afkortet.

I de sidste dage af August blev dette opgør afsluttet; men dermed vare forhandlingerne mellem kongen og hans kreditorer ikke forbi. Tilbage stod at faa ordnet forholdet til kautionisterne; i recessen havde de blot forbeholdt sig deres pant i Flensborg, men det var jo kendt nok, at det, de vilde, var afbetaling. Herom maa der være bleven forhandlet i de følgende dage, og disse forhandlinger sluttede da med en overenskomst 16. Septbr.[1]) Hvad kautionisterne endnu havde at fordre, opgjordes for hver enkelt; den samlede sum beløb sig til 40500 ℔; denne sum lovede kongen at betale dem med rente i otte terminer, førstkommende Helligtrekongersdag, 1481 6. Jan. 5500 ℔, de følgende aar hver gang 5000 ℔, indtil hele summen 1488 var betalt; aarlig skulde der dertil i rente betales 4 %, og pengene skulde betales paa Kieler omslag til to af kautionisterne; hver gang skulde der gives behørig kvittering. Dog undtoges fra dette løfte de 2000 ℔, som Henning Pogwisch havde haft ret til; dem vilde kongen holde tilbage, ligesom han heller ikke vilde forrente dem, før det var kommet til forlig mellem ham og Henning. Til gengæld lovede kautionisterne straks at udlevere kongen Flensborg; dog skulde de have ret til, hvis terminerne ikke overholdtes, atter at forlange sig det udlagt som kongeligt pant for den resterende del af summen; i saa fald skulde de dog gøre klart regnskab deraf og udbetale, hvad lenet indbragte ud over den sum, der tjente til dækning for de lovede terminsafdrag;

[1]) Reg. Chr. I, 180, herefter Dipl. Flensb. I, 169.

lensmanden paa Flensborg skulde derfor holde slottet baade til kongens og kautionisternes haand og være forpligtet til at udlevere det til dem i fornødent fald; Flensborg maatte derfor heller ikke forringes ved pantsættelser eller salg, indtil hele summen med renter var udbetalt.

Af opgørelsen ser man, at kredsen af kautionister er undergaaet ret store forandringer siden 1470[1]), fire mænd ere døde og deres krav derfor gaaet over til deres børn eller andre slægtninge; interessantere er det at se, at tre mænd have maattet afhænde deres krav til andre; det er Luder Rumor, Hartvig Skinkel og Claus Ratlow

[1]) Følgende parter ere, bortset fra afdraget paa 16000 ℔ af 1470, ganske uforandrede: Key Ranzau 1000 ℔, Hans Ranzau 1000 ℔, Claus v. Alefeld til Søgaard 3000 ℔, Claus v. Alefeld Johansøn 3000 ℔, Henning Pogwisch 2000 ℔, Henrik v. Alefeld Johansøn 4000 ℔, Didrik Blome 4000 ℔. Døde ere Wulf Pogwisch (1475), hvis 3000 ℔ ere gaaet over til broderen Bertram Pogwisch; Claus Ranzau, hvis 3000 ℔ ere gaaet over til sønnerne Benedikt og Joachim; Godske v. Alefeld, hvis 1000 ℔ er gaaet over til sønnen Claus, og Henneke Stake, hvis 3000 ℔ ere gaaet over til Henrik v. Alefeld Johansøn. Hartvig Skinkels 3000 ℔ ere blevne delte mellem Claus v. Alefeld til Søgaard og Godske v. Alefeld med 1500 ℔ til hver, den sidstes part ejes nu af hans fire sønner i fællesskab. Luder Rumors 6000 ℔ ere delte mellem Claus v. Alefeld Johansøn og Otte Walstorp med 3000 ℔ til hver. Claus Ratlows 3500 ℔ ere først delte i fire lige store dele, 875 ℔, mellem Claus v. Alefeld Johansøn, Ditlev v. Alefeld Johansøn, Katarina Pogwisch, Wulf Pogwisch's enke, og Luder Rumor; dennes 875 ℔ ere dernæst atter delte i fire lige store dele, 218 ℔ 12 ß, mellem Claus v. Alefeld Johansøn, Ditlev v. Alefeld Johansøn, Otto Walstorp og Godske v. Alefelds fire sønner i fællesskab. Af de ældre parthavere have 3 saaledes forøget deres krav: Claus v. Alefeld til Søgaard til 4500 ℔, Claus v. Alefeld Johansøn til 7093 ℔ 12 ß og Henrik v. Alefeld Johansøn til 7000 ℔. Nytilkomne ved overtagelser ere Katarina Pogwisch med 875 ℔, Ditlev v. Alefeld Johansøn med 1093 ℔ 12 ß, Otto Walstorp med 3218 ℔ 12 ß og Godske v. Alefelds fire sønner med 1718 ℔ 12 ß.

— en kendsgerning, der bekræfter, at disse tre mænd havde ikke ringe pekuniære vanskeligheder at kæmpe med i denne tid. Langt vigtigere er det dog, at der ved denne overenskomst er den samme mærkelighed, som vi have iagttaget ved et par andre overenskomster af samme art: atter her opgive kreditorerne deres gode pant blot mod et gældsbrev. Man aner heri dronningens nærhed. Under den store opgørelse hører man ikke noget til hende, i dette brev træder hun atter frem, hun er sammen med kongen og junker Hans medudsteder af brevet, disse tre siges ogsaa at have beseglet det. Og i selve brevet findes en passus, der synes bestemt at sigte til dronningen og til planer om, at hun skulde overtage bestyrelsen ogsaa af Slesvig. Det bestemmes nemlig, at hvis lensmanden paa Flensborg dør, skal den, hvem kongen har overdraget at forestaa hertugdømmet Slesvig eller ogsaa lensmanden paa Gottorp, hvis hertugdømmet før det tidspunkt ikke bliver nogen særligt overdraget, indsætte en ny lensmand, indtil kongen bestemmer anderledes[1]). I betragtning af, hvad der gik forud og fulgte efter, er det næppe for dristigt at udlægge disse ord som sigtende til dronningen.

VII. 1480—1487. Dronningens tid.

Endnu var dog intet bestemt afgjort i denne sag; der var tale om dronningens overtagelse af Slesvig og dermed af forpligtelsen til at betale kautionisterne — men kongen forlod hertugdømmet uden at der endnu

[1]) So schal . . . de jenne, deme wii dat vorwesent unses hertogdoms to Sleszwigk bevolen hebben, edder de ock tor tiid unse amptman to Gottorppe is, so verne alse unse hertogdome als denne nemande sundergen bevolen werdeth . . . Reg. Chr. I, p. 255.

var truffen nogen endelig bestemmelse, først henved halvtredje maaned senere blev planerne til virkelighed. Det er næppe urimeligt at antage, at dronningen har anvendt disse maaneder til at sætte igennem, at hendes fremtidige stilling blev sikret. Ved det store opgør var hun sikret til den ene side, hun behøvede ikke at frygte for, at der skulde stilles ublu og uretmæssige fordringer til hende; den, det nu gjaldt at sikre sig imod, var — kong Kristiern selv. Paa dobbelt vis maatte hun sikre sig overfor ham: hun maatte skaffe sig sikkerhed for, at hun fik erstatning for de summer, som hun vilde komme til at udbetale for ham, og hun maatte sørge for, at hun fik lov til at arbejde i fred. Efter sin sædvanlige fremgangsmaade vilde hun derfor have pant, før hun lovede at betale; dronningen ønskede ikke at komme til at spille bisp Alberts rolle, langt flere lighedspunkter er der mellem hendes og grev Gerhards stilling og maal[1]).

Saadanne betragtninger laa bagved den endelige ordning af sagen, saaledes som den offenliggjordes i kongens brev af 1480 1. Decbr.[2]). Heri sagdes, at ligesom kongen tidligere havde pantsat til dronning Dorothea slottene Haderslev, Sønderborg, Nordborg og Tilen, saaledes pantsatte han nu til hende hele landet og hertugdømmet Slesvig med slottene Gottorp, Flensborg, Tønder og andre slotte, med al indtægt, told og andre rettigheder for 100000 ℔, som hun paany havde laant ham og ogsaa skulde betale til indløsning af Flensborg og andre slotte; hun maatte straks tage det til sig og kræve pantehylding af indbyggerne, hun fik ret til at indløse panter og atter pantsætte dem for samme sum,

[1]) Cf. Waitz II, 58.
[2]) Dipl. Chr. I, 240.

som hun havde indløst dem for. Hvis dronningen overlevede kongen, skulde pantet ikke indløses af deres arvinger, men hun skulde have det som brugeligt pant, saa længe hun levede; først efter hendes død skulde pantet kvit og frit komme til deres to børn og arvinger, der da skulde have magt til at indløse, hvad hun havde pantsat af hertugdømmet.

Planen om at sikre den yngste søns fremtid kan yderligere have bidraget til, at resultatet af det hele blev denne ordning; men paa et meget væsentligt punkt maa der her tages afstand fra den ældre opfattelse af dette brev, der, skarpt formuleret af Pal.-Müller, svagere af Allen og Waitz[1]), gaar ud paa, at hele denne pantsættelse kun var en ren formsag. Dette modbevises bestemt af brevets egne ord og de følgende begivenheder. Hovedaarsagen til brevets udstedelse angives i dette selv at være den, at dronningen skulde overtage indløsningen af Flensborg; derved paatog hun sig i løbet af syv aar at skaffe og udbetale en sum, der løb op til mindst 44960 ℔ (eventuelt 46960 ℔ eller 47600 ℔)[2]), altsaa omtrent halvdelen af pantesummen; ved pantsættelsen fik hun nu forud sikkerhed for at faa denne sum refunderet; men selve pantsættelsen kan da ingenlunde betegnes som en ren form. I det mindste maa da dette indskrænkes til kun at gælde lidt over halvdelen af pantesummen, og spørgsmaalet er da, om dronningen ikke ogsaa her maatte yde ækvivalent. Desværre kender man slet intet til denne pantsættelses regnskabsmæssige

[1]) Waitz II, 57—58. Allen I, 106. Pal.-Müller p. 110.

[2]) Eftersom man medregner de 2000 ℔ til Henning Pogwisch alene eller medtager renter deraf. I virkeligheden bleve de ingensinde betalte. Cf. ndnfr. p. 468.

grundlag og man er da henvist til alene ad gætningens vej at søge forklaring. Hvad man kan gøre, er at sammenligne dronningens finansielle stilling i hertugdømmet før og efter denne pantsættelse. Hvad tiden før den angaar, ved man, at dronningen i landet som pant for forskellige laan havde Sønderborg, Nordborg, Rendsborg, Haderslev, Tilen og Gottorptolden; første gang, man klart kan se stillingen efter pantsættelsen, er ved delingen 1490, da havde dronningen pant i Sønderborg, Nordborg og Rendsborg[1]) — i mellemtiden har hun altsaa opgivet Tilen, Haderslev og Gottorptolden. Disse tre panter ere da paa et eller andet tidspunkt formelt eller reelt blevne indløste fra hende. Men nu er der ikke overleveret et eneste vidnesbyrd om, at indløsningen er sket ved, at pantesummerne virkelig paa nogetsomhelst tidspunkt ere blevne dronningen kontant udbetalte; hvor naturligt er det da ikke at antage, at dronningen har maattet opgive disse tre panter netop nu i 1480 for at faa hele hertugdømmet i pant. Hvis man antager dette, vil man se, at man derved omtrent naar op til de 100000 ℔; i Gottorptolden havde dronningen pant for 23928 ℔, i Tilen for 5000 ℔, i Haderslev for 20000 ℔, sammenlagt med hvad hun vilde komme til at betale for indløsningen af Flensborg, giver dette 93888 ℔ (eventuelt 95888 ℔ eller 96528 ℔) — det er jo muligt, at man har rundet summen af, det er ogsaa

[1]) Delingstraktaten 1490 $^{10}/_{6}$. Dipl. Flensb. I, 194. At Haderslev i forarbejdet til delingen i Reg. Chr. I, 188, p. 269 siges endnu pantsat til dronningen for 20000 ℔, kan ikke have noget at sige overfor selve delingstraktaten; det er blot sket, fordi pantebrevet af 1480 $^{5}/_{4}$ tilfældigvis befandt sig blandt de breve, paa grundlag af hvilke ekstrakten er udarbejdet, uden at forfatteren har vidst, at det senere atter var opgivet.

muligt, at kongen yderligere kan have haft en mindre, løs gæld til dronningen. Endnu et par kendsgerninger synes at tale til fordel for denne forklaring. Den ene er, at kongen 1481 3. Maj forhøjer pantesummen for Slesvig med 8005 ℔[1]); hvad der vilde være en meningsløshed, hvis pantsættelsen for de 100000 ℔ kun havde været en formsag. Den anden er, at Tilen, der i pantsættelsesbrevet nævnes blandt de til dronningen tidligere pantsatte slotte, øjensynligt i den følgende tid ikke har været i pant; thi 1483 paa Kieleromslag pantsættes det for 4500 ℔ til Sivert Brockdorf. Der er her ikke tale om nogen indfrielse fra dronningen, thi dels er jo, som det ses, pantesummen mindre end den, hvorfor dronningen havde haft det, dels siges det udtrykkeligt i brevet til Brockdorf, at summen er fremkommen ved, at han paa omslaget har laant kong Hans de 4000 ℔, medens de 500 ℔ ere afdrag paa den gæld, hvori kong Kristiern stod til ham efter Segebergrecessen[2]).

Paa denne maade naaede da dronningen en fuldstændig sikker og uafhængig stilling; kongen kunde ikke forlange nogen del i indtægterne af hertugdømmet, de vare ganske dronningens. Men dronningen overtog ogsaa dermed ikke ringe forpligtelser; hendes senere handlinger vise, at disse vare større, end man strengt taget kan se af brevet af 1480 1. Decbr. Heri nævnes udtrykkelig indløsningen af Flensborg; tillige siges det dog, at dronningen skal „udbetale penge til indløsning af andre slotte og paa kongens vegne“[3]). Ordene ere ret ubestemte;

[1]) Dipl. Chr. I, 243.

[2]) RA. Gem. Arch. cap. XXXII, Indl. oblig. No. VI, Litra B No. 9.

[3]) Vor hundert dusent Lubesche marck de se vns nu vppe id nyge gelehnet hefft vnde ock in losinge Flensborch vnde anderer

hvor meget der laa i dem, kan man kun se af, hvorledes de forstodes af dronningen.

Rimeligvis bidrog den omstændighed, at terminen stærkt nærmede sig, meget til, at man kom overens om en ordning; paa Kieleromslag 1481 skulde jo det første afdrag for Flensborg erlægges, og det maatte overholdes, om man ikke vilde miste alle de fordele, der nylig vare vundne. Det er til oplysning af alle disse forhold meget heldigt, at et regnskab til dronningen netop over udbetalingerne paa dette Kieleromslag er blevet bevaret[1]); det er aflagt af hr. Enwald Souenbroder, der var dronningens højre haand i alle finanssager. Hvad der betaltes af dronningen, var først og fremmest afdraget for Flensborg, der for denne termin med renter beløb sig til 7040 ℔[2]); dernæst den store gæld til Peter v. Alefeld af Gottorp, i recessen angives denne til 5220 ℔, den betales nu med 5585 ℔ 6 ß 5 ₰ — han fik altsaa 7 % af sine penge[3]). Af andre gældsposter fra Segebergrecessen betales til Joachim Ranzau et afdrag paa 3000 ℔, medens han for de resterende 2000 ℔ fik et nyt gældsbrev med løfte om 7 % rente; til Key Ranzau betales 100 ℔

vnser slote vthgeuen vnde van vnserwegen gutwillig betalen schal. Dipl. Chr. I, p. 376.

[1]) Trykt i Medd. fra Rentekammerarkivet 1872 p. 1 ff. Det kaldes her urigtigt „Dronning Dorotheas Regnskab for 1480"; i virkeligheden er det et regnskab over de udbetalinger og pengetransaktioner, som Enwald Souenbroder paa dronningens vegne foretog paa Kieleromslag 1481; kun regnskabet for indtægten gaar tilbage til den tid „myn gnedigste frowe hir int lant ys gekamen".

[2]) Medd. fra Rka. 1872 p. 5, cf. p. 7. Kvittering Dipl. Flensb. I, 171.

[3]) M. fra Rka. l. c. „houetstols mede renthe", for 400 ℔ maatte Peter v. Alefeld dog nøjes med et nyt gældsbrev, der skulde være rentefrit, hvis det betaltes til pinse førstkommende; ellers 8 % rente, p. 3—4.

i rente af hans 2000 ℔ (altsaa 5 %) og laanet fornyedes til 7 %[1]). Men desuden betalte Enwald Souenbroder nogle mindre nyere laan[2]), nogle renter, saaledes til kapitlet i Slesvig 210 ℔ af dets pantelaan paa 3000 ℔, fordi det ikke havde faaet dem betalt af lensmanden paa Gottorp[3]); endelig gjorde han ogsaa andre spredte udbetalinger for kong Kristiern, deriblandt afdrag paa ialt 829 ℔ for ham som kautionist for Hartvig Skinkel[4]).

Alle disse meget forskellige poster betaltes altsaa af hr. Enwald Souenbroder paa dronningens vegne, og det vil deraf ses, at de forpligtelser, dronningen havde paataget sig til gengæld for pantsættelsen af hertugdømmet Slesvig, ikke vare indskrænkede alene til indløsningen af Flensborg eller til en afvikling af den del af kongens gæld, der var fastslaaet ved Segebergrecessen; selv om dette var hovedformaalene, var hun i det mindste villig til at svare til alle de finansielle forpligtelser, der paahvilede kongen som hertug. Spørgsmaalet var da, om dette lod sig bestride ud af de indtægter, som dronningen havde af hertugdømmet, og i det mindste ved denne

---

[1]) Medd. fra Rka. 1872 p. 5, cf. p. 4, 7, 8, 11. Key Ranzaus kvittering: Gem. Arch. cap. XXXIV fasc. IV No. 6.

[2]) Saaledes til Hans v. Alefeld paa Tørning 1800 ℔, som han havde udlaant efterhaanden i løbet af aaret, til Ditlev v. d. Wisch og Wulf Pogwisch hver 200 ℔, som de havde laant kong Kristiern. Medd. fra Rka. l. c. Kvitteringer: RA. Gem. Arch. cap. XXXIV fasc. IV No. 10, 3, 9.

[3]) Og 25 ℔ 10 ß som del af en rentebetaling paa 160 ℔ af et laan paa 2000 ℔, som Hans v. Alefeld havde ordnet for junker Hans hos Lübeckeren Karsten Hollik. Medd. l. c. Karsten Holliks kvittering for 160 ℔. RA. Gem. Arch. cap. XXXIV fasc. IV hert. Hans kvitt. No. 1.

[4]) Medd. l. c. Kvitteringer: RA. Gem. Arch. cap. XXXIV fasc. IV No. 4–7.

første termin — der jo rigtignok ogsaa fulgte meget hurtigt efter hendes overtagelse af pantet — lod det sig ikke gøre. Hr. Enwald Souenbroder udbetalte ialt 19407 ℔ 5 ß paa omslaget, hjemme fra førte han kun med sig en sum af ialt 12366 ℔ 8 ß. Altsaa maatte han optage nye laan paa omslaget til at dække det resterende med, ialt laante han 7100 ℔, deraf de 6600 ℔ hos holstenske adelsmænd til 7 %[1]). Men ogsaa dronningen selv gjorde udbetalinger til denne termin, af hvilke den største var 1000 ℔ som det første afdrag til bisp Albert[2]). I en optegnelse, der findes i rigsarkivet sammen med de andre her omtalte regnskaber, findes opført de summer, der laantes paa omslaget, dernæst de fornyede gældsbreve, endelig under overskriften: „gav ud af vort eget" denne udbetaling til bispen og et par andre betalinger. Derefter følger en kort fortegnelse over nogle senere indkomne indtægter, ialt en 6—700 ℔; men selv om dette lægges til den tidligere indtægt af hertugdømmet, er det klart, at dronningen for at komme ud over denne første termin, maatte skyde nogle tusind mark til, som hun for den mindste dels vedkommende tog af sin egen lomme og ellers havde skaffet til veje ved de ovenfor omtalte nye laan. Herfor maatte hun holdes skadesløs, og den maade, hvorpaa dette skete, faldt ganske i traad med den oprindelige ordning; der fandt sikkert en opgørelse sted over, hvormeget dronningen havde udlagt ud over

[1]) Medd. fra Rka. 1872 p. 3—4, 6—7.

[2]) Dipl. Chr. I, 241. Kongen siges i denne bispens kvittering at have givet ham et gældsbrev paa 3000 ℔, at betale i de tre terminer 1481—83 med 1000 ℔ hver termin, saa at dette er første afdrag. Udenfor holdes dronningens gæld til bispen; til afkortning af denne tilbageholder bisp Albert sin egen bede paa 300 ℔ og Lübeck kapitels bede paa 100 ℔.

panteindtægterne, og 1481 3. Maj forhøjedes den sum, hvorfor hun havde Slesvig i pant, med 8005 ℔[1]) — en sum, der svarer meget vel til, hvad man maatte vente.

I dette brev tales uforbeholdent, uden den sædvanlige hensyntagen til den guddommelige vilje, om, hvorledes forholdet skal være efter kongens død[2]); maaske er det kun et tilfælde, men som bekendt indtraf den faa dage efter, 21. Maj — sikkert altfor tidligt og ubelejligt for dronningens planer. Kongens død forandrede ganske hele situationen. De planer, der laa bag dronningens arbejde, maatte nu straks søges gennemførte uden videre forberedelser eller ogsaa opgives; et afgørende resultat maatte man i alt fald naa til. Ogsaa ellers maatte dronningens stilling forandres ved dødsfaldet. Hun havde før paa enhver maade søgt at værge sig mod, at hendes arbejde til fordel for sønnerne eller i det mindste den ene søn ødelagdes ved kongens storpolitik; dette moment mistede nu en hel del af sin betydning, da hendes egen søn og arving blev konge i Danmark; naar blot den yngste søns berettigede krav ikke tilsidesattes, men han tog lige arv med broderen efter hende, behøvede hun ikke mere skarpt at skelne mellem, hvad der var hendes og hvad der var sønnernes; alt hendes skulde dog engang blive deres. I en saadan betragtning fra dronningens side maa man formentlig søge grunden til, at man i tiden efter 1481 ikke mere hører tale om forleningen med Holsten eller pantsættelsen af Slesvig, ikke altid

[1]) Dipl. Chr. I, 243. Dette brev er iøvrigt af interesse, fordi det omtaler forleningen med Holsten, der skarpt holdes ude fra pantsættelsen af Slesvig.

[2]) I brevet af 1480 1/12: „unde efft ere leue na der schickinge des almechtigen godes vnns auerleuende wurde"; her blot: „alles de tyt eres leuendes na vnsem dode".

skarpt kan se, om dronningen handler paa egne vegne eller blot hjælper sønnerne med bestyrelsen af landene.

Formodentlig har hun straks eller meget hurtigt opgivet forleningen med Holsten, som hun sikkert aldrig har brudt sig videre om. Dette kan næppe ses deraf, at Hans allerede i August 1481 og senere i Marts 1482 forlangte forlening af bisp Albert af Lübeck[1]) — thi derved vilde han jo blot indtræde i sin faders ret, og den videre forlening til dronningen kunde vel nok derfor fremdeles staa ved magt. Men det synes klart at fremgaa deraf, at da dronningen vil indløse Steinburg fra Hamburg i Jan. 1485, faar hun en særlig fuldmagt hertil af kong Hans og desuden løfte om skadesløsholdelse i denne anledning[2]). Men saadan fuldmagt og løfte skulde synes overflødigt, hvis Holsten paa dette tidspunkt endnu betragtedes som dronningens len; thi i selve lensbrevet gaves der hende jo generalfuldmagt til at indløse og atter pantsætte slotte, der vare pantsatte fra tidligere tid. Det skulde da ogsaa synes underlig inkonsekvent, at dronningen skadesløsholdes under form af, at kong Hans pantsætter Steinburg til hende for indløsningssummen.

Men mærkeligt er det, at man aldrig hører tale om nogen indfrielse af det pantsatte Slesvig, skønt der ikke tales om, at det er pantsat, da delingen finder sted i 1490. Forklaringen er sikkert den, at dronningen selv frivillig har opgivet det uden vederlag; maaske straks efter at begge sønner vare valgte til hertuger, snarere dog under forarbejderne til den endelige deling; i det

[1]) Danm. Rig. Hist. III, 1, 28—29.

[2]) RA. Gem. Arch. cap. XXXII, VIII, nr. 4 og 31, daterede 1484 $^{15}/_{11}$ og $^{21}/_{12}$.

mindste ser man, at hun ved denne lejlighed ogsaa maa have opgivet det ovenfor nævnte pantebrev paa Steinburg[1]). At fastholde disse pantebreve kunde kun besværliggøre en ordning mellem sønnerne; at opgive dem kunde ingen videre rolle spille for dronningen; hun havde i Danmark sit livgeding, og hun beholdt i hertugdømmerne Rendsborg, Sønderborg og Nordborg; ved at opgive det store pantebrev gav hun da blot sønnerne et arveforskud, der i lige grad kom dem begge til gode.

Men dette, at pantsættelsen af Slesvig spiller saa ringe en rolle efter kongens død, viser ogsaa, at den væsentligst har været ment som et værn mod ham. Den politik, dronningen havde fulgt, var netop den, der i de følgende aar var den eneraadende, formodentlig i Danmark, sikkert i hertugdømmerne. Det er næppe muligt nøje at fastslaa, hvor megen direkte indflydelse hun udøvede over sin ældste søn — en nær eftertid synes at have regnet den for meget betydelig[2]) — vist er det i alt fald, at den danske politik helt skiftede med tronforandringen. Alle de storpolitiske planer og halvudførte bedrifter, der havde karakteriseret den sidste periode af Kristiern I.s regering, forsvandt ganske med ham; i stedet for traadte en rolig, afventende udenrigspolitik og et kraftigt arbejde paa en reorganisation.

---

[1]) Endnu i forarbejdet til delingen i Reg. Chr. I, 183, siges Steinburg pantsat til dronningen for c. 28000 ℔ — og dette synes vel at mærke at maatte bero paa forfatterens eget kendskab til de faktiske forhold, thi selve pantebrevet til dronningen er ikke afskrevet i samlingen — men i delingstraktaten omtales ikke pantesummen til dronningen; der nævnes kun de ældre hæftelser. Dipl. Flensb. I, p. 685.

[2]) Se saaledes Svaning: Chronicon Joannis regis p. 0^{v}—0_{2}^{r}.

Og det maa siges til dronningens ære, at hun ikke opgav eller trak sig tilbage fra det store arbejde, hun havde paabegyndt i landene, fordi den plan, der laa bagved det, kun halvt gennemførtes. Den store reorganisation, hvoraf den ridderskabelige finanspolitik, der havde krystalliseret sig i Flensborgs indløsning, nu kun udgjorde en ringe del, fortsatte hun i de følgende aar, idet hun arbejdede haand i haand med sin ældste søn; hvad enten det er kong Hans, der optræder som handlende, eller det er dronningen selv, ere gerningerne de samme. Det kan ikke følges i det enkelte, fordi der ikke er bevaret flere saadanne regnskaber som det, hr. Enwald Souenbroder aflagde efter Kieleromslaget 1481; men af de bevarede breve og kvitteringer, og ved at se, hvorledes landenes finansielle status var, da delingen i 1489—90 krævede en stor samlet opgørelse, kan man følge, hvad der i disse aar udrettedes.

Der er heller ingen grund til at komme ind paa en fremstilling af dette i det enkelte; siden 1480 er bevægelsen saa retliniet, at det vil være nok lige at nævne resultaterne. Overensstemmende med dronningens tidligere politik fortsattes efter nogen standsning indløsningen af slottene. 1485 22. Jan. indløste dronningen Steinburg fra Hamburg. Oprindelig var det jo givet i pant for 10000 ℔, og Hamburg havde dertil overtaget at svare de aarlige renter af 11000 ℔, der i forvejen indestod i det; af disse havde byen i 1470 indfriet 3000 ℔ hos Luder Rumor, og pantesummen var senere yderligere forhøjet med ialt 5311 ℔ (6 ß). Hvad Hamburg havde at fordre, var da ialt 18311 ℔[1]); denne sum var det, dronningen

[1]) Hamb. Kämmer. II, 439, III, 490, cf. ovfr. p. 434 og Unionskgrne p. 410.

skaffede tilveje, dels ved laan med løfte om renter af lenets indtægter[1]), dels ved eget udlæg. Da det hele var ordnet, opgjordes dronningens egne udlæg til 16500 ℔, og for denne sum fik hun da 14. Marts Steinburg i pant paa livstid[2]). I den følgende tid lykkedes det hende yderligere at indfri nogle af de nye pantelaan, hun havde maattet optage til slottets indløsning og at faa de ældre omordnede[3]); endnu i forarbejderne til delingstraktaten nævnes Steinburg som pantsat til hende[4]); men inden selve traktatens affattelse har hun — og sikkert frivilligt, uden at faa pantesummen udbetalt — opgivet det, saa at pantesummen da kun kom til at udgøre 8000 ℔.

Det følgende aar, 1486, paabegyndtes dernæst indfrielsen af Trittau, idet atter maaske dronningen indløste Didrik Blomes halvpart deraf med 7000 ℔; pantebrevet skulde dog foreløbig ikke udleveres, men blive liggende hos Benedikt v. Alefeld Johanssøn som sikkerhed for hans part. Ogsaa han fik dog sine penge inden 1490, ja vel endnu inden 1489; thi saavel i selve delingstrak-

[1]) Saaledes laante hun 1485 $^{12}/_{1}$ 3350 ℔ af domprovsten i Hamburg Albrecht Clitzing og 500 ℔ af Enwald Souenbroder; $^{27}/_{1}$ af Otto v. Kampe 1500 ℔ (1000 rh. g.) og lige saa meget af Henrik Ranzau Breydekesøn, der skulde være lensmand paa Steinburg, indtil disse penge tilbagebetaltes ham. Af alle disse laan skulde der svares 6 %. RA. Gem. arch. cap. XXXII, Indl. oblig. No. VIII Litra F nr. 30, 7, 2, No. VI Litra B nr. 3.

[2]) RA. Gem. arch. cap. XXXII, Indl. oblig. No. VIII, nr. 1.

[3]) Nemlig laanene af Albrecht Clitzing og Enwald Souenbroder; af en paategning paa gældsbrevet til denne ser man, at det er hr. Paul Santbek, der har indløst det 1487, men af særlige grunde saa uheldigt, at han ialt har maattet betale 1000 ℔ for brevet. Dipl. Flensb. I, 194, p. 685.

[4]) Reg. Chr. I, 183, p. 266.

taten som i forarbejdet dertil i registrum Chr. I, siges Trittau ganske upantsat[1]).

Dernæst naaede man til en afgørelse om Tønder, der gjorde den voldelige inddragelse i 1480 til en virkelig indløsning. Allerede inden valgforhandlingerne i 1481 havde ridderskabet ønsket en udsoning med Pogwischerne[2]); men dronningen og kong Hans havde dengang ikke fundet det nødvendigt at gøre alvorlige anstrengelser herfor. Samme aar døde den gamle Henning Pogwisch i landflygtighed, og hans sønner havde derefter endog ligefrem erklæret hertugerne fejde. Først 1488 7. Oktbr. kom det til forlig efter en voldgiftskendelse: Pogwischerne fik deres arvegods tilbage og skulde dertil have hertugernes breve paa 25800 ℔; til gengæld skulde de udlevere alle pantebreve paa Tønder og alle andre gældsbreve, saavel angaaende Flensborg som anden gæld[3]). Ikke engang den fulde pantesum for Tønder fik de da udbetalt, og alt hvad Henning Pogwisch som kautionist eller laangiver havde betalt for kong Kristiern, var og blev tabt, undtagen de 1000 ℔, Henning med de andre kautionister havde faaet i 1470.

Men endelig, og dette er i denne sammenhæng det vigtigste, var det imidlertid lykkedes dronningen at faa indløsningen af Flensborg fuldbyrdet. Nøjagtigt vare aar for aar de stipulerede afdrag og renter blevne

---

[1]) RA. Gem. arch. (supplem. I) cap. XXIV nr. 218. Reg. Chr. I, 183, p. 266. Dipl. Chr. I, 194.

[2]) Christiani: Gesch. der Herzth. unter dem Oldenb. Hause I, 538—39.

[3]) Dipl. Flensb. I, 189. I 1490 indestod der i Tønder kun de 1000 ℔, for hvilke Slesvig kapitel 1470 $^{25}/_{10}$ havde tilkøbt sig den aarlige afgift paa 80 ℔ af frit gods i Kerherred. Dipl. Flensb. I, p. 685, cf. Reg. Chr. I, p. 269 og ovfr. p. 402 anm. 3.

betalte, de fleste af kvitteringerne derfor ere bevarede; paa Kieleromslag 1487 betaltes det sidste afdrag, en termin før det var lovet, og der udstedtes nu 17. Jan. en generalkvittering af kong Kristierns kautionister eller deres arvinger for hele den sum, hvorfor Flensborg i sin tid var givet som underpant [1]).

Først hermed var den finansielle erhvervelse af hertugdømmerne i hovedsagen fuldbyrdet; først nu, 27 aar efter Ribetraktaten, indfriedes de finansielle forpligtelser, der vare forudsætningerne for den. Og strengt taget var det endda først, da kong Hans og hertug Frederik før landenes deling fik saa stort et arveforskud af deres moder, at landene ogsaa finansielt set kom i de rette herrers besiddelse.

Med 1487 er da egentlig denne undersøgelses grænse naaet. Men som det straks i begyndelsen af den blev bemærket, er denne grænse ikke ganske skarp; allerede i 1470 glider en del af kautionsgælden sammen med den almindelige gældsmasse i form af forhøjede pantesummer, og efter 1480 er indfrielsen af hovedmassen af den kun et led i den almindelige reorganisation. For større fuldstændigheds skyld skal da dennes omfang og forløb rent skitsemæssigt berøres.

Foruden de her nævnte store panteindfrielser i tiaaret 1480—1490 fandt der sikkert nogle mindre sted, saaledes synes de 456 ℔ 8 ß, hvorfor Henrik Murmester 1479 5. Decbr. havde faaet 30 ℔ rente af den nye

---

[1]) Kvitteringer 1482 ^{6}—$^{13}/_{1}$, 1483 $^{16}/_{1}$, 1484 ^{6}—$^{13}/_{1}$, 1486 ^{6}—$^{13}/_{1}$, 1487 $^{17}/_{1}$. Dipl. Flensb. I, 172, 175, 178, 182, 184. 1490 indestod der i Flensborg kun 4350 ℔ til Slesvig kapitel. Dipl. Flensb. I, p. 684, cf. Reg. Chr. I, p. 268.

Oldesloetold, at være blevne indfriede[1]). Vistnok har dronningen ogsaa udrenset sit eget pantelen Nordborg for pantegælden til Godske Ranzau; ogsaa de 5000 ℔, som Henrik Ranzau 1479 24. Novbr. havde faaet pant for i Haderslev, ere forsvundne 1490[2]). Paa den anden side var der ogsaa bleven optaget nogle faa nye pantelaan; det er allerede nævnt, at Sivert Brockdorf 1483 havde faaet Tilen i pant for 4500 ℔; ogsaa Pløen, der var bleven indløst i 1480, var senere atter bleven pantsat til Hans Ranzau, fra hvis enke det vistnok paa Kieleromslag 1489 indløstes af Hartvig Pogwisch, der 1490 havde det i pant for 9000 ℔[3]).

Samtidig hermed havde der ogsaa fundet en betydelig formindskelse af den løse gæld sted. Saaledes den løse gæld til bisp Albert. Vi have ovenfor set, at denne 1479 beløb sig til 7601 ℔ 3 ß 3 ₰, og at han 1481 havde faaet et afdrag paa 1000 ℔ af et gældsbrev paa 3000 ℔. Fra 1484 2. Febr. er der bevaret en generalopgørelse over[4]), hvad der endnu skyldtes ham; denne viser, at der til denne dag maa være betalt ham 4213 ℔ 3 ß 3 ₰ af den ældre gæld, saa at denne nu kun udgjorde 3388 ℔, hvortil dog kom 650 ℔ som restsum af

[1]) Denne pantegæld nævnes i det mindste ikke i delingstraktaten, omend i forarbejdet. Dipl. Flensb. I, p. 684, Reg. Chr. I, p. 257.

[2]) Pantebrevene lød jo ogsaa kun paa 3 aar, cf. ovfr. p. 432.

[3]) RA. Gem. arch. cap. XXXII, Indl. oblig. No. VIII nr. 5, trykt Stemann: Urkundl. Beiträge III, 94, Dipl. Flensb. I, p. 684—85. Reg. Chr. I, p. 262—63.

[4]) Bisp Alberts kvittering af 1484 $^{2}/_{2}$ (RA. Gottorpske membr.); sammenholdt med kongens dertil svarende gældsbrev til bispen af $^{26}/_{1}$ s. a. (RA. Gem. arch. cap. III, 26, auscult. kopi), hvori han erkender at skylde bispen 5291 ℔ 8 ß og paa Jørgen Krummediges vegne 650 ℔ — de skulle betales 1485 af bedeindtægter. Unøjagtig regest Quellensamml. der schl.-h.-l. Ges. II, p. 57.

kong Kristierns gæld til afdøde Jørgen Krummedige. Men dertil havde bispen fra hertug Johan af Sachsen indfriet kong Kristierns gældsbrev paa 1000 ℔ med 240 ℔ i renter[1]), og for Claus Ratlow paa den afdøde konges vegne betalt 663 ℔ 8 ß. Ialt beløb da bispens krav sig til 5941 ℔ 8 ß — i det danske rigsarkiv synes der intet mere bevaret om denne gæld, men maaske er den bleven fuldt indfriet inden 1490. Iøvrigt forbeholdt bispen sig blot sit brev paa Oldesloetolden, medens hans kvittering tillige indeholdt generalkvittering for al gæld til hans afdøde brodersøn Jørgen Krummedige.

Men særlig havde man været ivrig for at indfri den løse gæld, hvorfor der efter Segebergrecessen af 1480 var udstedt nye gældsbreve, og meget var ogsaa her naaet; ialt var der udbetalt over 23000 ℔, saa at der, bortset fra nogen kautionsgæld[2]), kun stod noget over 13000 ℔ tilbage; i den seneste tid før 1490 havde man dog dertil udstedt nye gældsbreve for et beløb af 6000 ℔[3]).

Medens man saaledes med største iver afbetalte og afbetalte paa den indenlandske gæld, var man sikkert

---

[1]) Formodentlig brevet af 1473 $^{26}/_{4}$. Reg. Chr. I, 390, cf. ovfr. p. 405. Bispen havde betalt 3 aars renter, hertugen mente dog at have krav paa flere resterende renter, hvorfor han beholdt hovedbrevet. Hertugens kvittering 1483 $^{5}/_{8}$. RA. Gem. arch. cap. IX, nr. 37.

[2]) Nemlig 1000 ℔, som endnu tilkom Hartich Breyde af det brev paa 6600 ℔, som kong Christiern havde givet ham og Marquard v. Qualen paa Hartvig Skinkels vegne. Ovfr. p. 444—45.

[3]) Dette ses af en sammenligning mellem de gældsbreve, der opregnes i Segebergrecessen af 1480, og det af delingsbrevene, hvori den løse gæld deles mellem de to hertuger, trykt Stemann: Gesch. d. ö. u. p. Rechts III, 116. Nogle kvitteringer for afdrag paa disse gældsbreve findes i RA. Gott. membr. 1486 $^{20}/_{9}$, 1490 ^{6}—$^{13}/_{1}$, $^{24}/_{1}$, maaske $^{25}/_{1}$.

langt mindre interesseret i at faa indfriet den nyere udenlandske, særlig den til lybske og andre nordtyske borgere, hvad enten det var pante- eller handelsgæld. Dette synes at vise sig i selve delingsbrevene. I disse omtales ikke med et ord al denne løse gæld, og der forsøges slet ingen opgørelse deraf. Og en del af de vigtigste pantelaan fra kong Kristierns tid optages ikke i delingstraktaten selv, men i det særlige brev, hvori de to hertuger erklære, at de i fællesskab reservere sig overfor en række fordringer paa dem, eller som de have, der formentlig ikke ere fuldtud anerkendte eller endelig opgjorte[1]). Hertil regne de saa vitterlige gældsposter som pantsættelsen af Neustadt, Heiligenhafen og Grossenbrode til Lübeck, der rimeligvis befindes tvivlsom, fordi byen, som det angives i brevet, selv ikke har dette pant i sit værge; forskrivningen af renter af Gottorptolden til Henrik Castorp o. a., Heyne Hauck og Marquard v. Renen, formodentlig fordi, som det senere ses, disse renter kun faa gange vare blevne betalte; endelig endogsaa de 5000 ℔, som bisp Albert havde faaet pant for i Oldesloetolden, hvor man endogsaa var, man kan sige, fræk nok til at tilføje i brevet, „indtil der gøres rigtigt regnskab for den tid, bispen havde haft Segeberg i befaling". Sagen var, at bisp Albert var død 1489 27. Oktbr., og sikkert kunde det falde arvingerne vanskeligt nok at aflægge dette regnskab; det var en nem maade at stryge en gæld paa. Der kan i det hele taget næppe være tvivl om, at meningen med alt dette var, at man ved at rejse tvivl om disse kravs berettigelse, vilde se at slippe fra dem saa billigt som muligt. Af de to brødre var kong Hans vel nok den, der havde mest indflydelse

[1]) Zschr. der Ges. f. die Gesch. der Herzogth. IV, 298.

paa ordningen af delingen i det enkelte, og det synes, som om man svagt kan skimte en ikke ringe forskel i de to brødres opfattelse af den vægt, som man kunde tillægge saadanne mere eller mindre anerkendte krav og den nøjagtighed, hvormed de burde opfyldes. Denne forskel stemmer vel overens med den velkendte forskel i de to brødres karakter. Kongen blev mere og mere opfyldt af store og vægtige politiske planer, som han til held for Danmark gennemførte med kraft og besindighed; netop derfor sondrede han mellem krav, hvis opfyldelse var til bedste for hans planer, og dem, hvis opfyldelse var ligegyldig eller snarest hindrende; de sidste var han uden tvivl tilbøjelig til at skyde fra sig, hvor berettigede de end vare. Hertugen derimod var i alle forhold redeligheden i egen person, viste i alle pengesager den omhyggeligste nøjagtighed, søgte at affinde sig med alle, der mente at have det mindste krav paa ham, selv om de ikke havde magt til virkelig at anfægte hans besiddelse. I aarene efter 1490 vare da begge brødre enige om at fortsætte den store reorganisation; saaledes indløste kongen 1491 Femern, 1494 indfriedes de fire herreder og omdannedes til Tørning len mod salget af Haseldorf, 1497 indløste hertugen Kiel, 1498 Lundtofte herred[1]) o. s. v. Men samtidig var hertugen som sagt ivrig for at bringe ethvert, selv det svageste krav til at forstumme, og det selv om det ikke direkte vedrørte ham selv. Eksempelvis kan saaledes anføres, at det var hertugen, der 1496 29. Maj udstedte et gældsbrev paa 1750 ℔ (uden rente) til Wulf Rixstorp og hans søstre, hvorved han formentlig afkøbte dem alt krav, de muligt kunde rejse paa Claus Rixstorps forbrudte gods; men

[1]) Hvitfeldt. Folioudg., p. 1005.

særligt, at han 1500 16. Juni endog forligte sig med Sievert Schencke, formodentlig Werner Schenckes søn, angaaende det temmelig uretmæssige krav paa 4000 ℔, som Werner havde søgt at gøre gældende i 1480, saaledes, at gældsbrevet herfor skulde udleveres til ham, mod at han betalte 1000 ℔[1]).

Lübecks krav kunde nok skydes til side, men byen og borgerne glemte dem ikke, og lejligheden til at gøre dem gældende kom ved det store forligsmøde 1503. Lübeckerne havde deres regning i orden; de forlangte at faa Neustadt, Heiligenhafen og Grossenbrode udleveret eller ogsaa de 4000 ℔ betalt, hvorfor de skulde tjene som pant; de forlangte ialt 4586 ℔ som resterende renter af Segeberg og de 673 ℔ 8 ß, som kong Kristiern 1473 7. Apr. havde givet dem brev paa. Af Gottorptolden var der i 14—21 aar ingen renter udredet, det blev ialt 7518 ℔; af Oldesloetolden havde Cirkelherrerne ikke faaet renter i 7 aar (1260 ℔), Hans Boltzen, Heyne Boltzens søn, ikke i 14½ aar (1160 ℔). Denne sidste havde tillige 7089 ℔ 3 ß at fordre som rest af kong Kristierns brev til hans fader af 1473 14. Apr. paa 10733 ℔ 12 ß, og ligesom han havde en række andre købmænd penge til gode for leverede varer, et enkelt af disse krav gik endog tilbage til 1455[2]).

Kong Hans' politik krævede dengang, at han søgte stædernes bistand for at faa sin dronning udfriet af det

[1]) RA. Gem. arch. cap. XXXII. Hert. Fred.s indl. oblig. No. XII, Litra D, nr. 22, No. XV, Litra G, nr. 36.

[2]) HR. III, IV, 387, §§ 2—3, 5—6. 388, §§ 22, 49—51. Lübeck mente egentlig ogsaa at have krav paa 5600 ℔ i renter af de 4000 ℔ (28 aar à 5 % rente), dog nøjedes byen med at forlange pengene eller pantet. Cf. iøvrigt ovfr. p. 404, 337 anm. 1, 400, 402 anm. 3 og 405.

svenske fængsel; blandt underhandlerne var som bekendt hertug Frederik, og man tør vistnok formode, at han kun fandt det rimeligt, at disse fordringer bleve betalte. Gennemgaaende vare de fuldstændig berettigede, og hertugen følte det som en tilfredsstillelse at faa disse krav bragt endelig ud af verden sammen med alle andre gamle krav fra hans faders tid, at faa saa vidt muligt gjort rent bord. Dette skete da ogsaa; disse krav kom til at udgøre en væsentlig del af den sum, som kongen tilpligtedes at udrede til Lübeckerne — men som disse ti aar efter for størsteparten maatte tilbagebetale.

VIII. Nogle almindelige betragtninger.

Hvis den fremstilling, der ovenfor er givet af alle disse forhold, er den rigtige, vil det ses, at saa at sige hele hertugdømmernes historie i tiden fra 1460 til helt henimod 1500, ja udover denne grænse, egentlig hviler i disse landes finanshistorie. Det er finansielle spørgsmaal, der danne partier og fremkalde strid; som det synes, staa alle begivenheder, i det mindste alle vigtigere, i forbindelse dermed og fremkaldes deraf. De forskellige tankegange, de forskellige arter af politik, der beherske tiden, mødes og brydes kun i finanshistorien, omsættes i finanspolitiske former. Egentlig indrepolitiske magtspørgsmaal ere ikke herskende eller bestemmende; Ribeprivilegiet opnaas straks, det forbedres endog; men at det ikke overholdes, vækker ingen stærk forargelse[1]),

[1]) Kun ganske i forbigaaende omtales privilegiebrud under valgforhandlingerne; dronningen beklager det, men udtaler samtidig, at saa vidt hun ved, er der aldrig ført klage derover. Christiani I, 537—38.

fremkalder ingen stridj; ingen savner den slesvigske drost eller den holstenske marsk[1]); ridderskabet selv gaar i brevet af 1466 af hensyn til finanspolitiken med til halvvejs at omstyrte selve valgprivilegiet. Under de let sete historiske begivenheders overflade mærkes der en dyb modsætning mellem det kraftige holstenske ridderskab og landenes lige saa levedygtige bondestand; men det er nærmest en overlevering fra ældre tider; kun sjeldent skyder den sig frem til overfladen, aldrig saaledes, at det bliver den, der kommer til at beherske begivenhederne, mest fordi den for alvor eller blot som paaskud benyttes til støtte for forskellig finanspolitik[2]).

Omsættes da saaledes i denne tid al politik i landene i finanspolitik, saa ser man dog klart, hvilke forskellige arter af politik det er, der omsættes, og hvad der er deres indhold. Det maa straks siges: en specifik dansk politik i landene er der ikke den fjerneste antydning af, Danmark synes ikke i nogen retning at have interesser her at varetage; kongen fører ikke dansk politik, danske rigsraader optræde nu og da som kongens ledsagere, men de have ingen indflydelse og intet at benytte den til, selv om de havde. Man kunde mene at finde den eftersøgte danske politik i brevet af 1466, men initiativet dertil er efter det anførte snarest udgaaet fra slesvig-holstensk side[3]).

---

[1]) Opfattelsen af grev Gerhard som slesvigsk drost og holstensk marsk er jo i virkeligheden kun en historisk fiktion, oprindeligt stammende fra Chronik der norteluischen Sassen. Quellensamml. der schl.-h.-l. Ges. III, 147.

[2]) Saaledes af Gerhard mod ridderskabet som helhed, af kongen mod Henning Pogwisch.

[3]) Som Pal.-Müller, p. 89, selv udtaler, ved man slet intet bestemt om, hvem der har taget initiativet til dette brevs udstedelse;

Thi der er en skarpt udpræget slesvig-holstensk politik, og den er herskende ikke alene i denne periode, men i et helt aarhundrede. Det er intet nyt at sige, at denne politik direkte og indirekte har sin oprindelse i den store kamp mod kong Erik. Denne kamp havde til sejr ført hovedsætningen i den slesvig-holstenske politik: de to landes sammenhørighed og uadskilthed, om end dette ikke blev officielt anerkendt ved selve Vordingborg-freden. Men den store krig havde givet en lære, som gav den slesvig-holstenske politik en ny tilføjelse; krigens ulykker føjede den nye sætning til: at freden fremfor alt burde bevares. Efter 1435 og i hele det følgende aarhundrede er den slesvig-holstenske politik udpræget fredsvenlig, med den største ængstelighed vogter man sig i landene for ethvert skridt, der kan føre fejde med sig. Og derved omdannedes den ældre slesvig-holstenske politik. Den havde været skarpt rettet mod Danmark, det var fjenden, med hvem næsten kun krigstilstand var mulig; man havde mest af alt frygtet et dansk herredømme, og det var en sejr for denne ældre slesvig-holstenske tankegang, da hertug Adolf kunde faa constitutio Valdemariana stadfæstet af en dansk konge; nu skulde en forening af Danmark og Slesvig eller begge lande synes umulig. Men denne ældre politik modificeredes, da tanken om fredens bevarelse skødes saa stærkt i forgrunden, thi den første betingelse herfor var et

---

der kan herom kun fremsættes en formodning. Men det synes mig at passe fuldstændig ind i den slesvig-holstenske politik, saaledes som den her er opfattet, medens man slet intet kender til en dansk politik i landene, der kunde have fremkaldt det, uden man paa forhaand vil antage, at denne danske politik netop — men saa ogsaa kun — manifesterer sig i dette brev.

venskabeligt forhold til Danmark. Allerede hertug Adolf stillede sig da ogsaa paa bedste fod først med det danske rigsraad, saa med den danske konge. Om den nye slesvig-holstenske politik allerede i hans sind har fortrængt den ældre opfattelse, er usikkert; i det mindste havde han, der vel nok maatte ane, at søstersønnen, selv som dansk konge, ikke havde glemt, at han engang var bleven udpeget til hans efterfølger, intet gjort for at hindre denne mulighed. Men de, der bleve den slesvig-holstenske politiks bærere efter hans død, de der sad omkring paa slottene som pantelensmænd og vare landenes raader, de gjorde straks skridtet fuldtud, fuldendte dannelsen af den nye slesvig-holstenske politik, der lød: landenes uadskilthed og udelelighed — det første gammelt, det sidste en ny udvidelse, rettet mod dynastipolitik — fredens bevarelse fremfor alt ved den stærkest mulige tilknytning til Danmark, ogsaa politisk. Det er denne nye danskvenlige slesvig-holstenske politik, der bryder igennem i 1460.

Forsaavidt som trangen til fred udspringer af den store krig, er da ganske vist, som det atter og atter siges, 1460 en sen oprejsning for den heltemodige kong Erik — men alligevel er det sikkert mindre korrekt at opfatte det som en sejr for dansk politik; 1460 udspringer af en forbindelse mellem kong Kristierns storpolitik, hans trang til at udvide sine besiddelser, hvor det lod sig gøre og den udprægede slesvig-holstenske fredspolitik. Thi det er jo ikke Danmark, ikke engang kongen, men det slesvig-holstenske ridderskab selv, der sørger for, at forbindelsen af 1460 ikke atter brydes. Det er ridderskabet, der køber sig til den danske konge for deres egne penge, ikke Danmark eller kongen, der køber landene;

det er kun den lybske munk, der ikke kan finde sig til rette i de nye forhold, ikke forstaar, at de holstenske adelsmænd ikke længere tænke som deres fædre, men nu føle sig stærke nok til ikke længere at frygte en hertug og greve, der tillige er dansk konge.

Rokkes der da her lidt ved en ældre dansk opfattelse af 1460, saa kan det i modsætning til ældre forfattere fra den anden side ikke skarpt nok fremhæves, at tilknytningen til Danmark er et fast led af den nye slesvig-holstenske politik. For at befæste denne forbindelse, der sikrer freden, er det, at ridderskabet konsekvent paatager sig og opfylder de store kautioner, der i det lange løb bringer nogle af dem til ruin; selve dette binder dem endnu fastere til deres egen politik, derfor gaa de saa langt som til at udvirke brevet af 1466, derfor danne de forbundet af 1469. Med grev Gerhards forjagelse sejrer ridderskabets nøje tilknytningspolitik. De rent finansielle spørgsmaal træde nu i forgrunden, og 1470-recessen betegner en sejr for den ridderskabelige finanspolitik. Denne skydes i den følgende tid til side af kongen; men trods dette, der maatte vække stærk misstemning, holdes ridderskabets modstand mod kongen indenfor det rent finansielle, gaar aldrig, selv ikke i 1480, over til at blive modstand mod den politiske forbindelse med Danmark.

I modsætning til denne slesvig-holstenske politik staar til dels kong Kristierns storpolitik. Men den er her af mindre interesse, fordi den ogsaa kun ytrer sig rent finanspolitisk, den er et uvejr, der farer hen over landene uden at skille dem fra eller knytte dem nærmere til Danmark. Den ytrer sig spredt i 60erne, stærkest ved

Kiels pantsættelse og har sin gyldne tid under bisp Alberts styre i 70erne.

Den skarpe modsætning er den egentlig dynastiske politik. Denne repræsenteres paa en vis maade af grev Gerhard, det bliver kun til et forsøg. Men den genoptages i en anden aand af dronning Dorothea og ved at sammenknyttes med den ridderskabelige finanspolitik gøres den af hende saa stærk, at den bryder gennem selve det slesvig-holstenske program. Dens hovedmiddel er indløsning af lenene; dens maal er at sikre kongehusets yngre medlemmer fast stilling i landene, hvad der i dronning Dorotheas haand vil sige: deres adskillelse fra Danmark og samlede overdragelse til hendes yngste søn Frederik — altsaa her en politik, der er stik modsat den slesvig-holstenske. Det vil være nødvendigt at belyse denne paastand lidt nøjere, fordi man hidtil har ment, at den slesvig-holstenske politik snarest maatte falde sammen med dronningens dynastipolitik; ja, Waitz bebrejder endog ridderskabet mangel paa kraft, indsigt og højere politisk tanke[1]). Han gør det uret, det manglede sikkert ikke alt dette; men dets højere politiske tanker vare blot ikke Waitz's, skrev sig ikke fra 1848 — ejheller fra den første halvdel af det 15. aarh.

Naar man har formodet, at dronningens politik faldt sammen med den slesvig-holstenske, er det, fordi hun synes at have funden nogen støtte hos enkelte medlemmer af landenes adel. Men det vil hurtigt ses, at det ikke var hos nogen af de mænd, der vare bærerne af den udprægede slesvig-holstenske politik, ikke hos mændene af 1460 eller 1470, men hos yngre eller

[1]) Waitz II, 62—63.

mindre indflydelsesrige mænd, der vare nøje knyttede til hende selv og der, som det saa ofte i historien er tilfældet, udgjorde en slags „dronningens venner". Og selv hos dem fandt hun sikkert kun en lunken støtte; hvad der afgjorde sagen, var hendes egen overmægtige stilling i landene. Det er ovenfor vist, hvor grundig man har taget fejl ved at formode, at hendes stilling i landene ved kongens død var rent formel; hvad indflydelse skulde det kunne have givet hende? Nej, den var sandelig reel nok — af hende afhang det, om reorganisationspolitiken hurtigt skulde gennemføres, om ridderskabet skulde faa deres penge eller ej. I efteraaret 1480 havde hun tøvet med at paatage sig de store hverv, som sikkert baade kongen og ridderskabet ønskede, hun skulde udføre; og i den tid var det, at ridderskabet, som man siger, sendte afsendinge til kongen for blandt andre ting at anmode om, at han vilde sende dem sin yngste søn, for at han kunde opholde sig i landene og blive opdraget der[1]). Meningen er klar nok, det var, for at han engang kunde blive landenes herre, paa samme maade som senere junker Hans sendtes til Danmark for engang at blive konge der. Men hvilke vare de mænd, der bleve afsendte for at bede om dette? Det siges senere[2]): det var Benedikt v. Alefeld til Borchhorst, Godske Ranzau, Sivert Brockdorf og Otte Sehested. Fælles for dem alle er, at de ikke hørte til kautionisternes kreds, og at ingen af dem, i det mindste endnu i 1470, hørte til landenes raad. De to sidste træde i det hele taget først stærkere frem i midten af 70erne og da meget nøje knyttede til

[1]) Instruktion trykt Stemann: Urkundl. Beiträge III, 91.
[2]) Allen I, p. 630 anm. 57.

kongen selv; da alle andre have svigtet ham, ere de med til at yde ham det store rejselaan, og ogsaa i 1480-recessen synes de særligt at aftegnes som kongens venner; ingen af dem havde endnu len af nogen betydning. Benedikt v. Alefeld og Godske Ranzau vare vel mere betydelige; ogsaa de havde hjulpet kongen til rejselaanet ved at være kautionister, Benedikt overfor sin broder Otte v. Alefeld, der var den tredje laangiver; begge vare nu nøje knyttede til dronningen som hendes fogder: Godske Ranzau paa Nordborg[1]), Benedikt v. Alefeld paa Tilen, hvor han var forbleven som foged, efter at dronningen havde indløst hans pant deri. Det var ikke saadanne mænd, ridderskabet i 1469 havde sendt til kongen. Og havde ridderskabet i det hele taget sendt dem? Det er vel værd at lægge mærke til, at der blandt disse afsendinge var en gejstlig mand, der formodentlig var ordføreren, og denne mand var — domprovsten i Slesvig, hr. Enwald Souenbroder, dronningens højre haand, den, der udførte alle finansforretninger for hende før og efter, naar hun ikke selv var til stede. Tør man da ikke nok formode, at dette gesandtskab mere var dronningens end ridderskabets[2]); dette sendte ingen af sine egne førere og viste dermed, at ikke netop alt, hvad der stod i instruktionen, var efter dets ønske; at hvis det i det hele taget har billiget det, saa var det, fordi det var

[1]) Tidligere 1476 $^{17}/_{3}$ paa Sønderborg, Stemann: Gesch. des öff. u. priv. Rechts III, 111.

[2]) Allerede Pal.-Müller (p. 136) er i tvivl om dette gesandtskab virkelig var ridderskabets: Det synes imidlertid tvivlsomt, hvorvidt disse mænd have havt en fuldmagt fra ridderskabet eller i alt fald, om denne har været ment som en tilkendegivelse af villighed til at vælge den yngste søn til faderens eftermand med udelukkelse af den ældre.

dronningens ønske, og hun maaske ellers vilde dreje nøglen om for sin pengekasse; hun maatte blot selv stille et gesandtskab paa benene. Og kongen sagde ja til alt, maaske gerne, maaske fordi han ligesom ridderskabet fandt det nødvendigt, Frederik skulde sendes afsted — og saa gik dronningen ind paa at lade Slesvig pantsætte til sig. Kongens død kom derfor altfor tidligt for dronningens planer; det var endnu langt fra, at hun havde faaet ridderskabet i landene vænnet til at betragte Frederik som deres fremtidige herre. Men paa den anden side var hendes stilling stærkere, end om hun havde faaet Flensborg indløst; hun havde kun aabnet sin pengekasse, hun kunde stadig true med at slaa den i igen. Og det gjorde hun ogsaa under de mange forhandlinger, hun førte. Hun forhandlede først med fire af ridderskabet; det vil sige, atter med Sivert Brockdorf; med Peter v. Alefeld, der første gang, han nævnes, kaldes dronningens hofsinde[1]), der i ti aar havde været kongens trofaste tjener paa Gottorp, som hun lige nu paa Kieleromslag havde glædet med paa engang at udbetale ham alle de penge, han der havde udlagt for kongen — man aner nu, hvorfor han saaledes begunstigedes — og som endte sine dage som hendes egen foged paa Sønderborg[2]); med Otto Walstorp, der ganske vist nærmest synes at have maattet tilhøre kautionisterne,

[1]) 1465. LUB X, 644.

[2]) 1483 $^{23}/_{4}$ Ghese Reventlow, Peter v. Alefelds enke, erkender paa sin afdøde mands vegne at skylde dronning Dorothea 1700 ℔ af slot og fogedi Sønderborg og modtagne rede penge. RA. Gem. arch. cap. XXVI, nr. 41. Vistnok samtidig — eller i alt faldt ganske kort før — var han dronningens foged paa Flensborg; som saadan nævnes han 1483 $^{16}/_{1}$, Dipl. Flensb. I, 175.

hvis foged han havde været paa Flensborg, men som dog maaske har staaet kongen nærmere for de store tjenester, kongen havde vist hans broder; og endelig med Claus v. Alefeld Johanssøn, der næsten ene synes uafhængig nok til med kraft at kunne repræsentere den slesvig-holstenske politik. Men naar disse eller senere det samlede ridderskab talte til dronningen om privilegie-stadfæstelse og særligt om indfrielse af gælden, saa sagde hun: tager I Frederik, saa skal jeg sørge for stadfæstelse og betaling, tager I Hans, saa maa I henholde jer til ham, for han er myndig. Det var rene ord; men selv de fire mænd gav dertil et svar, der var „langt koldere og mere undvigende, end hun havde grund til at vente". De betonede stærkt efter den slesvig-holstenske tankegang, at freden fremfor alt burde bevares; Hans maatte da selv frivilligt opgive landene, ellers kunde de ikke tage Frederik. Og ridderskabet vendte og drejede sig, vedblev trods dronningens energiske benægtelser at fable om, at man jo maaske kunde falde paa at vælge Frederik i Danmark[1]). Dronningen selv turde ikke helt fastholde sin plan; den var ikke tilstrækkelig modnet, hendes venner var altfor faa og vilde ikke engang gaa saa vidt, Hans altfor bestemt — saa kom kompromiset: begges valg og den senere deling.

Det var et kompromis mellem dynastipolitiken, der vilde adskillelse fra Danmark, og slesvig-holstensk politik, der vilde tilknytning dertil; men det var fremtvunget af finanspolitiken. Det var kun en halv sejr for dynastipolitiken; men den brød dog gennem den slesvig-holstenske og karakteristisk nok, hvad der sønderbrødes der, om

[1]) Christiani I, 534, ff. Allen I, 109.

endogsaa kun halvt, var det ældste led i den, højtideligt stadfæstet i Ribeprivilegiet: landenes udelelighed; freden og tilknytningen til Danmark bevaredes.

Den slesvig-holstenske politik var stadig den samme i den følgende tid[1]). Freden bevaredes under Hans' fejde med Lübeck; men da det saa ud til, at den for alvor vilde blive brudt af Kristiern II, nøjedes man ikke med at værge sig; saa var øjeblikket endelig kommet til med magt at gennemtrumfe den — saa sattes den holstenske hertug paa Danmarks throne; atter var den, omend ved en krig, bragt til fuldstændig sejr. Og senere fik Melchior Ranzau Danmark knyttet til hertugdømmernes udenrigspolitik og bragte en union i stand; da selv ikke det bevarede freden, gentog det samme sig: en krig, der atter gjorde Holstens hertug til dansk konge. Men som sejren paany var fuldstændig vunden, brødes den atter halvt og paa samme maade som i 1482 af dynastipolitiken ved delingen i 1544; og da var det, at den sidste store repræsentant for den slesvig-holstenske politik af 1460, Johan Ranzau, i forbitrelse trak sig tilbage fra alt.

Naar hertugdømmerne i denne tid ikke frygtede, men netop ønskede tilknytningen til Danmark, var det sikkert, fordi de nu følte sig Danmark saa overordentlig overlegne paa alle omraader. Her skal blot et af disse nævnes: forvaltningen, d. v. s. lensvæsnet, var langt mere fremskredent i landene end samtidig i Danmark. Hvad det er Kristian III's store fortjeneste at have tilstræbt og delvis gennemført i Danmark, det møder os i landene og fuldstændigt allerede i 1460. Pengeforvaltning synes allerede dengang eneherskende; man kender aldeles ikke

[1]) Alene bortset fra den kortvarige Ditmarskerfejde.

tjenestelen, alle len ere i virkeligheden regnskabslen. Og pantsættelser finde som regel sted ganske i form af prioritering; en adelsmand laaner kongen en mindre sum penge, det bestemmes, at han deraf skal have saa og saa meget i rente efter den gældende rentefod, og for denne rentebetaling faar han sikkerhed i indtægterne af et len; er han saa selv lensmand der, hæver han denne rentebetaling af indtægterne, men gør iøvrigt som ellers kongen regnskab af lenet. Denne ordning træffes undertiden i selve lensbrevet; men ogsaa hvor der intet staar derom i selve pantebrevet, men lenet synes helt med alle indtægter at gives i pant for summen, kan man senere se, at dette ikke har været meningen; dette er saaledes tilfældet med Tilen, der 1470 synes helt at pantsættes for 5000 ℔, men hvor man, da det indløses, kan se, at ikke alle indtægter deraf ere tilfaldne panthaverne, kun 400 ℔ som aarlig rente. Men hvor gælden til den enkelte panthaver har udgjort en saa stor sum, at selv alle indtægter af lenet kun maatte anses for en rimelig rentebetaling, overdrages lenet helt og holdent; det samme finder ogsaa sted, hvor panthaveren foruden sin egen pantesum overtager forrentningen af tidligere indestaaende summer, saa at overskudet af lenet ogsaa i dette tilfælde blot dækker den samlede rentebetaling. Men det er vistnok kun i disse to tilfælde, at der ikke gøres regnskab af lenet, og efterhaanden som i denne tid disse rene pantelen indløses, vender regnskabsformen tilbage. Man forstaar, hvilket indtryk de samtidige forvaltningsformer i Danmark maatte gøre paa fyrsterne af den holstenske slægt, og hvorledes det maatte synes dem en hovedopgave at reformere paa dette omraade.

Endnu en betragtning af rent finansiel art giver undersøgelsen af disse forhold anledning til. Det ses ganske tydeligt, at disse store pengetransaktioner i slutningen af det 15. aarh. kom til at udøve den største indflydelse paa hertugdømmernes og derigennem paa det danske pengemarked. Pengeomsætningen i landene havde hidtil været ringe, og deres pengemarked havde derfor hidtil dannet et afsluttet hele for sig; nu bragtes det i fast kontakt med hele det nordtyske pengemarked, d. v. s. pengehandelen i de nordtyske byer, der var bestemmende for disse forhold. Dette markeres skarpt af to ting. I mindre grad ved omlægningen af tidspunktet for hovedterminen. Faste almindelige terminer kendtes jo dengang ikke; man kunde have termin paa alle tider af aaret, Paaske, Jacobsdag etc. Hovedterminen i landene var dog Mortensdag; 60ernes store udbetalinger skulde finde sted ved Mortensdagstide. Men i løbet af 70erne faar terminen Helligtrekongersdag paa Kieleromslag større og større betydning. Netop dette hænger sammen med landenes eget pengemarkeds gliden over i det fælles nordtyske. Kiel laa bekvemt, med lethed mødtes her adel og gejstlighed fra landene med borgere fra Lübeck og andre nordtyske byer; den langt større pengeomsætning gjorde det nødvendigt at drage disse borgeres kapital stærkere til landene. Netop paa denne tid grundlagdes da Kieleromslags mægtige betydning, der skulde holde sig gennem flere aarhundreder; omsvinget er fuldbyrdet 1480.

Denne sammengliden ses tydeligere ved selv en flygtig iagttagelse af rentefodens svingninger. I ældre tid er pengeomsætningen forholdsvis saa ringe, adskillelsen mellem det nordtyske og landenes eget pengemarked

saa skarp, at der ingen fælles rentefod findes. Naar hertug Adolf optager laan hos lybske købmænd, giver han den nordtyske rente 6 %[1]; landenes gejstlighed følger nogenlunde trop hermed, forlanger dog gerne lidt mere, 7 à 8 %; men skarpt afgrænset staa de egentlige kapitalister i landene, godsejerne, ridderskabet. De forlange i ældre tid altid 10 % af deres penge, og saa ringe var omsætningen, at dette kunde være en aldeles fast standsrentefod; naar man tænker paa rentefodens bevægelighed i senere tider, lyder det helt unaturligt, naar det i gældsbrevene siges, at renten er 10 %, „som det er disse landes sædvane"[2]. Denne adskillelse lader sig ikke opretholde under de store omsætninger efter 1460; det blev nu altfor let at faa laan andensteds, ridderskabet maatte opgive sit privilegium paa at faa 10 %, og efterhaanden bringes da dens rentefod i overensstemmelse med den almindelige nordtyske. Endnu i 60erne synes den opretholdt; Luder Rumor, der dog har nøjedes med kun at tage 7½ % af kongen selv i 1461, faar løfte om 10 % af sine penge, da Hamburg skal betale ham renterne deraf, men byen skynder sig da ogsaa med at indfri dette dyre laan.

Paa Kieleromslag 1481 er bevægelsen fuldbyrdet, den almindelige fælles rentefod er da 7 %. Endda synes det, som om ridderskabet i første øjeblik undertiden er gaaet ned under dette; paa samme omslag nøjes

---

[1]) Det maa erindres, at der her næsten alene er tale om laan mod pant i fast ejendom, det saakaldte rentekøb.

[2]) Reg. Chr. I, 76. 1431 12/3: af 1700 ℔ 170 ℔ i rente „ene marck pen. vor teyn marck na wanheyt desses landes". Ganske uden undtagelser er dette naturligvis ikke.

Kay Ranzau med 5 %, og kautionisterne gaa endogsaa ned til kun at forlange 4 % af deres penge i Flensborg. Dette var jo naturligvis kun en særlig eftergivenhed; men den viser, hvor stærkt et indtryk ridderskabet har haft af, at det var nødvendigt her at rette sig efter de almindelige forhold.

Smaastykker.

3.

Et bidrag til Søren Norbys historie.

Ved Hans Olrik.

Det er så lidt vi véd om Søren Norbys sidste leveår, at ethvert nyt bidrag til hans færd, selv om det i sig selv er ubetydeligt, vistnok vil være velkomment. Jeg tager derfor ikke i betænkning at meddele nedenstående brev fra Karl V, der handler om vor berømte helt. Det findes i det kejserlige og kongelige hus-, hof- og statsarkiv i Wien, og fremdragelsen af det skyldes hr. Ulysse Robert, generalinspektør ved biblioteker og arkiver i Frankrig. Hr. Robert har for ikke lang tid siden udsendt en stor biografi af den unge vicekonge af Neapel, Philibert de Chalon, prins af Orange, under hvem Søren Norby havde sin sidste tjeneste [1]). Heri omtales Søren Norby ganske vist ikke; men da jeg forespurgte hr. Robert, om han ikke under sine indgående arkivstudier havde stødt på vor landsmands navn, sendte han mig godhedsfuldt afskrift af et brev, som Karl V har skrevet i Piacenza den 20. Oktober 1529 til Philibert. For øvrigt havde han ikke fundet noget om Søren Norby, end ikke hans navn blandt officererne i Philiberts hær. Brevet er aftrykt i et supplementbind til ovennævnte værk, Lettres et documents nr. 238, s. 389 [2]) og lyder således:

Mon cousin, puisque vous congnoissez le capitaine Severin de Norby, present pourteur, et sçavez ses merites et services,

[1]) Ulysse Robert: Philibert de Chalon, prince d'Orange, vice-roi de Naples (Paris 1902).

[2]) Særtryk (i 150 eksemplarer) af det kgl. historiske akademis bulletin, Madrid.

ne fais doubte que l'avez en bonne volunté et recommandacion, *et se contente fort de ce que vous avez desja fait pour luy.* Je le renvoye devers vous, et me ferez plesir que actendant meilleure opportunité de le pourveoir et employer, luy baillez quelque entremise soubz vous, avec telles payes et traictement que bon vous semblera pour s'entretenir conforme a sa qualité et personne, et j'auray toute la bonne adresse que luy ferez bien et aggréable. a tant etc. De Plaisance, le XXe d'octobre.

(Det k. k. hus-, hof- og statsarkiv i Wien, P A 95, minuta.)

Bringer dette brev os ikke store overraskelser, så udfylder det dog et hul i vor viden om Søren Norby. Efter at han ved Karl Vs mellemkomst er sluppen ud af det russiske fangenskab, kan vi følge ham en tid. Den 24. Juni 1528 skriver han fra Breslau til Kristjern II for at skildre ham sin modgang i Rusland og bede om penge, da han ellers ikke kan drage til ham [1]). Kort forinden havde Kristjern II skrevet til Karl V for at takke ham for Søren Norbys udfrielse og anbefale ham til kejseren [2]). Rejsehjælp må han også have ydet sin tro tilhænger. Fra begyndelsen af Sept. 1528 opholdt Søren Norby sig nemlig i Mecheln, som det ses af en regning fra Nov. s. å. over hvad han har fortæret [3]). Her er han endnu, da Johan Weze og skriveren Gotskalk Erikssen d. 24. April 1529 tilskriver Kristjern II, at de forgæves har frarådet Søren Norby at drage til Spanien for at tilbyde Karl V sin tjeneste, men han er fast i sit forsæt og vil afsted med første skib [4]). I Amsterdam hørte Kristjern IIs bekendte skriver, Jørgen Hansen, ved samme tid af danske skippere, at der gik rygter om, at hr. Søren denne sommer vilde vise sig på søen [5]). Men rygtet var falsk. Søren Norby har betragtet sin landflygtige konges sag som håbløs, i det mindste foreløbig, og hans hu stod nu til at tage del i kejserens krige.

[1]) Allen, Aktstykker til Kristjern IIs og Frederik Is historie, s. 529 ff.
[2]) Ekdahl, Christiern IIs arkiv, III 1306 ff.
[3]) Ekdahl 1254 f.
[4]) Ekdahl 1298 ff.
[5]) Allen 556.

Endnu varede det dog nogen tid, inden han kunde komme afsted, sikkert fordi han atter var lammet af pengenød. Den 3. Juli 1529 skriver Gotskalk Erikssen fra Bryssel til Kristjern II: „Her Seueryn ligger hær end nw oc the wijde icke till wist hwad dag the skulle rijde, han wille gierne ruste seg oc han haffuer icke mange pendinge som ieg forstaer, Han will sette syn foderde flowels kiortell hær vdt fore harnisk. Ieg kand icke forstande hworledis han skall saa kunde komme well egönnom uden pendinge, Dog will han endeligen affstedt“ [1]). Dernæst har vi hidtil ikke haft aktstykker til Søren Norbys historie uden det brev, han sendte til Kristjern II fra Bologna den 26. Februar 1530, og hvori han fortæller, at han længe har deltaget i belejringen af Firenze og nu har overværet kejserens kroning i Bologna, men atter vender tilbage i lejren, og det brev, Cornelius Scepper skrev til Kristjern fra Bologna den 12. Marts 1530, og hvori det hedder: Søren Norby har været her, men er nu vendt tilbage til belejringen [2]). Det skal have været ganske kort efter, at Søren Norby blev krigens offer.

Som det vil ses, har vi ellers ikke haft bidrag til Søren Norbys historie i tiden fra Juli 1529 til Februar 1530. Det ovf. meddelte brev skaffer os altid lidt at vide om dette afsnit af hans æventyr. Det skønnes, at snart efter at Gotskalk Erikssen havde skrevet til Kristjern II (3. Juli), er den fattige ridder omsider kommen afsted, formodenlig ved at sætte sin forede fløjelskjortel. Han er da vel efter bestemmelsen draget til Spanien, men har ikke truffet kejseren; i de første dage af August var Karl V nemlig kommen til Norditalien [3]). Efter hvad man af kejserens brev kan slutte sig til, er Søren Norby nu ikke rejst lige efter Karl V, men har opsøgt overfeltherren for hans italienske hær, prins Philibert. På anden måde kan det ikke forstås, når Karl V skriver, at Philibert kender Søren Norby og allerede har gjort noget for ham. Den 16. August

[1]) Ekdahl 1300 f.
[2]) Ekdahl 1327 f. Allen 575.
[3]) Ulysse Robert, Philibert de Chalon, s. 292.

1529 var Philibert brudt op fra Rom og var i de følgende 2 måneder sysselsat med at tvinge Perugia og flere andre umbriske byer til overgivelse [1]). I denne tid må Søren Norby være stødt til prinsens hær og er bleven modtaget. Dernæst har Philibert sendt ham til Karl V, som han har fundet i Piacenza, og kejseren har den 20. Oktober sendt ham tilbage til Philibert med den gode anbefaling. I de samme dage påbegyndte Philiberts hær belejringen af Firenze [2]). Her fik Søren Norby sin virksomhed. Men eftertiden tog fejl, når den troede, at Søren Norby havde været kejserlig general [3]). Den tavshed, der er om hans navn, kan kun tydes således, at han har haft en ganske underordnet stilling. Dette bekræftes yderligere derved, at en undersøgelse af aktstykkerne vedrørende Firenzes belejring og den tids historie, der med største imødekommenhed er foretaget af hr. statsarkivar dr. Árpád v. Gyøry i det k. k. hus-, hof- og statsarkiv i Wien, ikke har formået at tilvejebringe yderligere oplysning om Søren Norbys sidste dage. Vor helts underordnede stilling behøver dog ikke at være udtryk for, at Philibert har miskendt hans evner som kriger; den kejserlige hærførers svære pengeforlegenhed, der endog voldte frafald blandt hans tropper, er tilstrækkelig forklaring til dette beklagelige forhold. Og da Søren Norby næste forår, efter det korte besøg i Bologna, faldt foran Firenzes mure, lagde man i de fremmede omgivelser ikke synderlig mærke til den danske mands død. Kun Cornelius Scepper satte et latinsk ærevers over hans grav i det nærliggende kloster.

[1]) Ulysse Robert, s. 293 ff.
[2]) Ulysse Robert, s. 319 ff.
[3]) Hofman, Danske adelsmænd III, 319.

Anmeldelser.

Testamenter fra Danmarks Middelalder indtil 1450. Udgivne for det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog af **Kr. Erslev.** Kbh. 1901.

For alle venner af studiet af Middelalderens kulturhistorie er denne bog kommen som en stor tilfredsstillelse. For første gang foreligger her i en mønsterværdig samlet udgave en gruppe af indbyrdes beslægtede dokumenter, der er af den største betydning til belysning af vigtige kulturhistoriske forhold herhjemme netop i det tidsafsnit (1250—1450), der ellers på så mange områder karakteriseres ved kildernes fattigdom [1]). Man kan da næsten sige, at en ny guldgrube er åbnet for forskeren ved, at disse dokumenter, der hidtil enten slet ikke har været udgivne eller i al fald har måttet opsøges på mange forskellige steder, nu findes samlede på ét sted. Tilmed har udgiveren lettet forskningen i høj grad ved det fuldstændige system af minegange, han har anlagt på krys og tværs gennem stoffet. En udgaves betydning ligger jo ikke blot i den omhyggelige tekstbehandling; for et reelt historisk studium af dokumenterne vil gode og udtømmende registre være af særlig værdi. I denne henseende må unægtelig professor Erslevs bog prises højt. Den er ikke blot forsynet med et udtømmende navneregister og et meget fyldigt sagregister, men udgiveren har ogsaa nedlagt et stort arbejde i udarbejdelsen af en reel sagoversigt, ordnet systematisk i 11 grupper. Dette er afgjort en fortræffelig idé, hvorved en samlet behandling af sådanne vigtige sider af det middelalderlige kulturliv i høj grad lettes. Naturligvis er disse dokumenter særlig rige på enkeltheder vedrørende kirkernes udstyr, den daglige gudstjeneste, samt skole- og bogvæsen, hvad der jo hænger sammen med, at det store flertal af de bevarede

[1]) Fra tiden før 1250 er kun bevaret to testamenter.

testamenter skyldes gejstlige, for det meste af høj rang; men også sådanne ting som hjemmenes udstyr, landhusholdningerne, klædedragt og våben hos de fornemme i samfundet findes der her rigt stof til belysning af. Overhovedet giver materialet os oplysning om mange forhold, som det øvrige middelalderlige kildestof (med undtagelse af folkeviserne) for en stor del tier om, og det er saaledes et uvurderligt gode for kulturhistorien, at disse gamle stormænd har ladet deres sidste vilje optegne så udførligt.

Denne omhu hænger nu åbenbart sammen med den store religiøse og moralske betydning, som Middelalderen tildelte denne uddeling af „sjælegaver" ikke blot til kirke, præst og fattige, men også til de pårørende: slægt, venner, tyende o. s. fr. Tilsvarende scener med mundtlig fordeling af „sjælegaver" forekommer adskillige steder i folkeviserne [1]); og her møder vi endog flere steder det ejendommelige træk, at der ikke blot disponeres over døde genstande, men at den døende fæstemand eller hans slægt søger at hævde sig en vis ret til at råde over fæstemøens ny giftermål, således, at hun bliver i slægten [2]).

Gaverne til kirker og klostre samt til de fattige hænger jo nøje sammen med tidens religiøse opfattelse [3]); men også gaverne til de pårørende må ses i lys af de gamle forestillinger af halv religiøs, halv moralsk oprindelse, der i datiden gjorde husstand og slægt til langt fastere sammenknyttede enheder end nutiden kender. I al fald er det karakteristisk, at ordet sjælegave både i folkeviser [4]) og senere [5]) anvendes om sådanne testamentariske gaver; man skulde herefter næsten tro, at også disse gaver i Middelalderen regnedes med til de fortjenstfulde gerninger, som lønner sig i det andet liv.

[1]) F. eks. Sv. Grundtvig, Danm. gl. Folkeviser nr. 84 A 21—27. B 32—39, o. s. fr. 328, 10—14.

[2]) Jfr. Grundtvig, D. g. F. nr. 47 A 23. 82 A 38. B 51—55. C 47—49. 325 B 38 m. fl.

[3]) Jfr. Rørdam i Kirkehist. Saml. 5. R. I. 326 f.

[4]) Grundtvig, D. g. F. 82 M 37. 328, 10, m. fl.

[5]) Helsingør bys skifteprotokoller 1581 og 1592 (Provinsarkivet for Sjælland).

Samlingen slutter allerede med 1450, hvad der for så vidt er beklageligt; men da dette hænger sammen med den for Repertoriet satte tidsgrænse, må man jo håbe på en fremtidig fortsættelse. Indenfor den af udgiveren satte tidsgrænse gør samlingen fordring på at være fuldstændig og er det uden tvivl også; dog kunde man nære nogen tvivl om, hvor vidt et dokument som Nils Nilssøns (Grevesøns) disposition over sine ejendomme før hans pilegrimsfærd [1]) ikke skulde have været medtaget. Imidlertid er jo dokumentet for så vidt intet virkeligt testamente, som det refererer sig til udstederens pilegrimsfærd, og dets hovedindhold er en erklæring om, at han har solgt alt sit gods til brødrene i Esrom kloster; men hele brevets sidste halvdel består dog udelukkende af testamentariske bestemmelser, og det syntes derfor ikke urimeligt at medtage det blandt testamenterne, så meget mere, som det er ganske ene om at repræsentere denne art breve i Valdemar Sejrs tid; ti Lundediakonen Tyges testamente, der tidligere henførtes til 1238 (endnu så sent som hos A. D. Jørgensen, Valdemar Sejr, s. 213) er endelig her kommet på sin rette plads, et hundrede år senere.

Tilslut må det være anm. tilladt at fremdrage nogle enkeltheder fra enkelte af de 11 grupper, som sagoversigten er inddelt i. At behandle dem alle vilde både gøre en anmeldelse alt for vidtløftig og ligge udenfor nærværende anmelders område. Der skal derfor kun her gøres opmærksom på, hvor meget nyt og interessant stof der gemmer sig under overskrifterne kirkevæsen (nr. 8), skolevæsen og bøger (nr. 9), landhusholdning m. m. (nr. 5); mindre righoldige er grupperne 6 (byvæsen og skibsfart) og 7 (statsliv, krigsvæsen og retsforhold). Gruppe 10 behandler mønt og mål. Hvor fortræffelig ideen med sådan en fyldig sagoversigt er, ses måske bedst af de to små grupper 1 (slægtskabsforhold) og 2 (livsstillinger); sligt vilde kun med stor vanskelighed have kunnet lade sig sammenstille ved hjælp af et almindeligt alfabetisk

[1]) Thorkelin, Dipl. Arnem. I. 113. Oversat i A. D. Jørgensen, Valdemar Sejr, s. 202.

sagregister [1]). Lad os et øjeblik dvæle ved sidstnævnte gruppe, der hovedsagelig omfatter det mandlige og kvindelige tyende. Disse dokumenter er vistnok — bortset fra folkeviserne — de eneste middelalderlige kilder, der nogenlunde hyppig indeholder træk til belysning af det i Middelalderen så betydningsfulde forhold mellem „herre" og „svend". At de fleste testamenter stammer fra højtstående gejstlige, har i denne sammenhæng næppe så meget at sige, da denne samfundsklasse næppe afveg synderlig fra de ligestillede blandt adelen med hensyn til det anselige svendehold; dog er det muligt, at et personel som de ret hyppig forekommende hårskærere, skaffere, kokke og løbere har været særlig talrigt hos de høje bisper og kanniker. Den almindelige „sjælegave" til en svend er nu en hest (vel som regel den „grå ganger", han selv har redet til stadighed) [2]). Dog forekommer naturligvis også gaver af penge, jordegods, naturalier til svendene; sjældnere får de noget af den afdødes våben. At disse svende stundom har været gifte, ses af et par steder, hvor ikke alene svenden selv, men også hans kone betænkes med en sjælegave. — Foruden alle disse „*famuli*" forekommer der i ikke fuldt så stort tal „*pueri*" (smådrenge), der vel i det hele må opfattes som yngre udgaver af svendene; et steds tales der om „min smådreng og min anden svend" (1372), et andet sted (1360) om „min svend og min anden smådreng". Deres sjælegave er ligesom svendenes som regel den hest, de har redet; en smådreng, der (1391) får 10 mark sølv i sjælegave, siges udtrykkelig at få denne i stedet for sin hest, „som vi skænker vor frue dronningen". Dog består deres sjælegave ikke sjælden i penge eller et klædningsstykke.

Vi skal dernæst omtale nogle enkeltheder fra den meget

[1]) Det må måske her være tilladt at indskyde den bemærkning, at i gruppe 1 synes stifbroder en altfor vag oversættelse af *frater uterinus*.

[2]) Overhovedet forekommer der i disse testamenter mange heste, særlig stridsheste; hvilken pris man har sat på disse, fremgår ikke mindst af de ikke få egennavne for heste, som stoffet indeholder (sagoversigt s. 265).

indholdsrige gruppe 3: hus, bohave og husløj, der også ligger anm.s studier nærmest. — Til vor viden om Middelalderens bygningsskik giver stoffet os desværre yderst sparsomme oplysninger. Der nævnes et par stenhuse (dog intet s. 174 [2]), hvoraf et i købstad. Mærkelige er de to lange „radlinge", der forekommer 1268 i fru Gros gård i Budorp; ordet betød i den senere Middelalder stuelænge, stuehus; men at der findes to sådanne ved samme gård, et i øst og et i vest, forekommer dog ret besynderligt. 1257 omtaler fru Ingerd den stue (stupa), hun har bygget på sin gård. Hvad der ellers omtales af bygningsrum, har mindre interesse, da det ikke giver ny oplysninger; der nævnes nogle (gejstlige) „kamre", samt køkken og kælder, bagers og bryggers, for ikke at tale om (heste-)stalden. Af de 4 badstuer, der omtales, ligger de tre i Lund og Malmø. Selv om stoffet forøges med de få oplysninger, vi har andensteds fra [1]), er det da ikke muligt at faa noget virkeligt billede ud deraf; kun folkeviserne byder her et mere samlet stof, men af en så særegen art, at kun de almindeligste træk i billedet kan tegnes.

Mere tilfredsstillende er det at gå over til bohave og husgeråd, som er langt rigere repræsenterede i stoffet om end i meget ulige grad for de enkelte arters vedkommende. Af borde forekommer kun nogle få; det s. 207 nævnte *mensa serata* må vel være et låset kistebord; mon ikke den s. 59 forekommende *tabula* er et tavlebord [2])? Af stole findes kun en eneste (klapstol), hvad der jo hænger sammen med, at man i Middelalderen overvejende sad på vægfaste bænke. Derimod nævnes ikke få hynder og puder, hvoraf ganske vist mange ses at høre hjemme i de ret hyppig omtalte senge, men dog også nogle på bænkene. Mellem sengene savner man forøvrigt de s. 204 og 206 nævnte *cortinæ* (spærlagen), der

[1]) F. eks. ved vi fra Lundekapitelets gavebog (ed. Weeke s. 139), at der ved midten af 13. årh. fandtes huse både af træ og af risfletning i Torna herred i Skåne.

[2]) Jfr. skrå for Knudsgildet i Malmø § 28, og i Storehedinge § 28: Si qvis autem conviva circa tabulam vel aleas percussus ... Nyrop, Danm.s Gilde- og Lavsskraaer I s. 40, 52.

mindre heldigt er anbragte i sagoversigten mellem klæder og smykker. Af skabe forekommer nogle ganske enkelte eksemplarer; hovedmassen af de forekommende møbler er kister og skrin. Mellem disse findes en brudekiste — et ord, der også kendes fra folkeviser [1]) og senere inventarer [2]) og betegner en kiste til brudens udstyr og medgift.

Sine steder kunde man ønske, at oversættelserne lidt mere medtog de gamle danske benævnelser; hvorfor ikke gengive *arca* og *latula* ved ørk og lade, *pelvis* ved mulling? Andre oversættelser træffer uden at være urigtige dog en lille smule ved siden af; når der således s. 178 forekommer en bryggekedel „*cum doleis et aliis instrumentis*", bør dette vistnok rettelig gengives — i overensstemmelse med den stående vending i lidt senere inventarer —: „med bryggekar (ikke: spand) og al anden bryggerede". *Sartago* betyder vist snarest pande; *olla* vistnok både potte og gryde. — *Lavatorium* synes snarest at betyde vandkande; *ydria* forekommer kun sammen med vandbækken (*pelvis*) og betegner altså det samme; *lavacrum* forekommer 1 gang sammen med vandbækken og betyder altså i al fald her vandkande; to andre steder forekommer det selvstændigt [3]). Det ses således, at der intet ord bliver tilbage til at betegne de i Middelalderen utvivlsomt overmåde almindelige kander (til drikkevare); men dette kan umulig være rigtigt. Både paralleller fra udlandet, middelalderlige billeder og inventarer samt folkeviserne [4]) viser, at kander har været yderst almindelige bordkar. Fejlen ligger

[1]) Jfr. Sv. Grundtvig, D. g. F. nr. 84 H 24, sammenlign nr. 62 v. 6 ff:

Jeg førte i eders bure
vel otte kister fulde.
De to var fulde af sobel og mår,
de to var fulde af dyrehorn.
De to var fulde af hviden sølv,
de to var fulde af røden guld.

[2]) Helsingør bys skifteprotokoller 1612 (Provinsark. for Sjæll.).

[3]) Ifølge Ducange kan disse ord dog også betegne andre kander; men selv om de også et enkelt sted skulde have denne betydning, er de i al fald for få til at repræsentere drikkekandernes sikkert betydelige antal. Jfr. nedenfor.

[4]) Grundtv., D. g. F. nr. 68 A 4. 218 A 18. 354 A 19 m. fl. st.

da vistnok i, at *amphora* er oversat ved dunk i steden for ved kande; alene hyppigheden af dens forekomst taler for denne sidste oversættelse, der også stemmer godt med, at de fleste *amphoræ* ses at have været af tin, men nogle dog også af sølv; sølvkander er en velkendt ting, derimod hører man ellers ikke tale om sølvdunke [1]).

Scutella s. 4 og 176 betyder næppe bæger, men småfad, tallerken (jfr. Ducange) [2]). — Det så hyppige *ciphus argenteus* svarer vist i de fleste tilfælde til det også i disse dokumenter foruden i de andre middelalderlige kilder meget almindelige: sølvskål; ordet bæger synes sjældnere i Middelalderen. Samme betydning har *crater*, og ordet *nap* fjerner sig næppe heller langt herfra [3]).

Det aller hyppigst forekommende drikkekar er hornet. Morsom er den hyppig forekommende naive latinske gengivelse af dyrehorn ved *cornu bestiale* (s. 161). Mellem hornene savner man dog de 5 „kløer", der urigtig er opførte i sagoversigten mellem smykker; ti at klo el. gribsklo betyder drikkehorn, kan næppe være nogen tvivl underkastet og udtales udtrykkelig s. 185 („cornu dictum gripsklo"); herpå tyder også den plads, hvorpå disse „kløer" nævnes, mellem horn, bordknive og andet bordtøj. Fra Norge kan andre eksempler fremdrages. 1366 nævnes i et skifte [4]) 2 drikkehorn, et sølvbundet do., en sølvbunden „kambersklo" (gamsklo, gribsklo) med et lidet drikkehorn; 1387 forekommer blandt andre drikkekar 3 „gripenklawen met sulvere beslaghen" [5]);

[1]) Den i sagoversigten til s. 208 henførte sølvkande synes ikke at forekomme på dette sted i teksten.

[2]) Således også A. D. Jørgensen, Valdemar Sejr s. 185 f.

[3]) 1498 låner ærkebisp Birger af Lundekapitlet blandt mange andre klenodier en sølvnap ved navn oksen, der senere betegnes som en bolle med låg. Hübertz, Aktstkr. t. Bornholms Hist. s. 36, 41—2. Det her og også andensteds (Dipl. Norv. I nr. 508. II nr. 668. IV nr. 989, jfr. Hildebrand, Sveriges Medeltid II s. 256) forekommende træk, at drikkekar bærer egennavne, genfindes mærkeligt nok ikke i selve testamenterne.

[4]) Dipl. Norv. IV nr. 457.

[5]) Dipl. Norv. I nr. 508.

ærkebisp Aslak Bolt ejede 1429 foruden 6 store sølvbundne horn 3 „kløer" og et vædderhorn [1]); 1432 forekommer et stort horn og en klo, begge vel sølvbundne og forgyldte [2]). Det har åbenbart tiltalt Middelalderens fantastiske åndsretning at tænke sig disse store „dyrehorn" som kløer af et fantastisk fabeldyr som griffen; en bestemt hjemmel for denne opfattelse findes i Mandevilles rejse, hvor det hedder [3]): „Der (o: i Bokariet) ere og gribbe, som i den nedre del er skabte som løver og udi den øvre halvdel som en ørn. Item må I vide, at en gribs krop er større end otte løver, og når han slar en hest, nød eller mand, havde han og oppå sig et fuldt harnisk, da fører han ham lettelig flyvendes hvort som han vil. Hans kløer ere som okse- eller kohorn; der plejer man at gøre drikkekar af, som meget gæve ere". I England er endnu bevaret et langt, spinkelt, tyndt horn, der på kantbeslaget bærer indskriften: „Gryphi ungvis" [4]).

Blandt drikkekarrene hører uden tvivl også den s. 100 nævnte metalbeslagne nød på fod hjemme, skønt den i sagoversigten staar opført mellem smykker. Sydlandske nødder, (som „malebariske" nødder og kokosnødder) anvendtes både i Middelalderen og i Renaissancetiden meget som drikkekar [5]). Muligvis bør også det s. 7 nævnte sølvæble opfattes som et drikkekar; men dette er dog højst tvivlsomt; det er måske snarere noget i retning af „lugteæble".

[1]) Dipl. Norv. V nr. 586.

[2]) Dipl. Norv. V nr. 609.

[3]) Lorenzens udg. s. 159.

[4]) The illustrated Archaeologist II s. 33.

[5]) Eksemplarer fra Renaissancetiden findes bl. a. i Nationalmuseet, jfr. Zeitschr. f. chr. Kunst IV 149; også et middelalderligt eksemplar, der har været anvendt som kirkekalk på Island, findes i Nationalmuseet; en sølvbeslagen kokosnød fra 1510 er afbildet i Proceedings of the Soc. of Antiq. of London 2. Ser. XVI s. 248. Også i svenske middelalderlige dokumenter nævnes sådanne nødder et par steder (Hildebrand, Sveriges Medeltid II s. 251), og de i norske dokumenter fra 14.—16. årh. ikke sjælden forekommende metalbeslagne „skurn" og „skaller" er vist overvejende sådanne sydlandske nødder, anvendte som drikkekar (Dipl. Norv. IV nr. 363. 457. V nr. 212. 597. 609. VIII nr. 528).

Det s. 185 forekommende *salserium* bør næppe oversættes ved saltkar, men ved „*salser*“ el. i diminutiv „*salsirken*“, et ord, der er yderst almindeligt i inventarer fra Middelalderens slutning og Renaissancetiden og er afledet af *salsa*, middelald. fransk salce = sauce, suppe [1]). Det betyder altså en sauce- eller suppeskål.

Den følgende meget omfangsrige gruppe i sagoversigten er „klæder og smykker“. Den er ikke af mindre betydning end foregående, idet vi her finder en række enestående aktmæssige oplysninger om Middelalderens klædesæt, som på meget heldig måde supplerer den viden, vi har fra de middelalderlige billedlige fremstillinger. Her står først opregnet alle de forskellige arter delvis pragtfulde klædestoffer, som Middelalderens mennesker yndede at drapere sig i [2]); derefter følger alle de arter af skind, som vi også fra folkeviserne ved, at man gerne forede kapperne med — i den grad, at selve ordet skind blev énstydigt med kappe. At heller ikke linnedundertøj var en ukendt ting for Middelalderens stormænd, giver stoffet adskillige eksempler på. Blandt klædningsstykkerne med danske navne er kåberne de talrigste; morsomme er de direkte fra fransk og plattysk optagne ord gartkors (gardecorps, vams) og hæmeth (hemmete, skjorte). Et enkelt sted forekommer i overensstemmelse med moden c. 1400 metalprydelser (smithær) [3]) på kåbe og hat. I det hele kunde der fremdrages såre mange flere interessante enkeltheder; men allerede det hidtil omtalte er muligvis tilstrækkeligt til at give en forestilling om stoffets righoldighed og af udgiverens store fortjenester ved at have samlet, ordnet og udstyret det så fortræffeligt.

[1]) Det regelmæssig af sal afledede ord er *salaria* (se Ducange); der er derfor næppe nogen grund til med Ducange at være i tvivl om oversættelsen af salsarium, salserium.

[2]) Mellem disse savnes dog det et par steder forekommende baldekin (af Baldak = Bagdad), der kun står opført under rubrikken kirkevæsen.

[3]) At oversætte dette ord ved „smederi“ synes lidt søgt.

Jørgen Olrik.

Bøger indsendte til Redaktionen.

Det kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter 1902. Trondhjem 1903.

Fr. Olsen: Postvæsenet i Danmark som Statsinstitution indtil Christian VII's Død. (1711—1808). Udgivet med Understøttelse af Indenrigsministeriet. Kbh. 1903. J. Frimodt.

Vestergötlands Fornminnesförenings Tidskrift. 2. Bd. 2—3. H. Utgifvare: F. Ödberg. Mariestad. 1903.

Indhold:

Side

Den finansielle side af erhvervelsen af hertugdømmerne 1460—1487. (Sluttet.) Af mag. art. **Erik Arup** ..... 399.

Smaastykker:

3. Et bidrag til Søren Norbys historie. Ved Professor Dr. **Hans Olrik** ..... 490.

Anmeldelser:

Testamenter fra Danmarks Middelalder indtil 1450. Udgivne for det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog af Kr. Erslev. Kbh., 1901. Ved Museumsassistent, cand. mag. **Jørgen Olrik** ..... 494.

Historisk Tidsskrift udgives med 4 Hefter aarlig. Den danske historiske Forenings Medlemmer betaler aarlig 4 Kroner. Anmeldelser om Indtrædelse modtages hos Foreningens Formand (Professor Joh. Steenstrup, Svanemosegaardsvej 23, V), dens Sekretær (Professor J. A. Fridericia, Nyvej 4, V) og dens Kasserer (Boghandler J. Hegel, Klareboderne 3, K) samt af det Schubotheske Forlag (Silkegade 13, K).

I Følge Overenskomst med den norske historiske og den svenske historiske Forening staar Adgang aaben for Medlemmerne af den danske historiske Forening til at indtræde i den norske og i den svenske Forening mod et nedsat Kontingent af henholdsvis 2 og 3 Kroner om Aaret. De Medlemmer, der ønsker at benytte sig heraf, ville behage at gøre Anmeldelse derom til den danske historiske Forenings Sekretær.